

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Arts and Culture Journal, Surindra Rajabhat University

ปีที่ 6 ฉบับประจำปีการศึกษา 2554

ISSN 1905 - 6265

สำนักงานวารสาร

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม อาคารเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบ (อาคาร 31 อาคารอำนวยการ) ชั้น 3
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ 186 หมู่ 1 ถนนสุรินทร์ – ชองจอม ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ / โทรสาร 044-041587

E-mail : artculturesrru@hotmail.com : Web-site : <http://culturesrru.srru.ac.th>

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานการศึกษาค้นคว้า วิจัย ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สืบสาน และปลูกจิตสำนึกให้นักศึกษา คณาจารย์ และชุมชน ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมตลอดจนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น

ประธานที่ปรึกษาบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล

รักษาราชการแทนอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ที่ปรึกษาบรรณาธิการ

นางปลั่งศรี มูลศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

นางสาววิตรี สุวรรณสถิตย์

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

นายธงชัย มุ่งเจริญพร

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ดร.ไพโรจน์ เพชรสังหาร

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

นายวีระธรรม ตระกูลเงินไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาและศิลปวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉลอง สุขทอง

ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการ

อาจารย์กฤษฎา พิณศรี

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ

อาจารย์อัคราพร สุขทอง

อาจารย์เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย

อาจารย์สุхай สมพงษ์พันธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนพร เวทย์ศิริยานันท์

อาจารย์จารุณี สิทธิศรี

อาจารย์บุญทัน พาหา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์คณินนิตย์ ไสยโสภณ

นางภัทรวรรณ ลีลาพัฒนาชัยกุล

นายธานิก นามวัฒนา

นายสมชาย มิถุนดี

นางสาวนิมิตรา จันผะกา

นางสาวพวงฤดี สุขใส

ศิลปกรรมและประชาสัมพันธ์

นายอนุชา ถือสมบัติ

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
Arts and Culture Journal, Surindra Rajabhat University

เล่มแม่น้ำมูล

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ปีที่ 6 ฉบับประจำปีการศึกษา 2554

ISSN 1905 - 6265
พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2554
จำนวน 1,000 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
186 หมู่ 1 ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000
โทรศัพท์ 044-511604

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์วินัย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ โทรศัพท์ 044-611392

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลฉบับที่ 6 ประจำปีการศึกษา 2554 นี้ นับเป็นฉบับที่สอง ภายใต้รูปลักษณ์ใหม่ ภายในเล่มได้มีการปรับปรุงเนื้อหาให้มีความเป็นวิชาการมากขึ้นโดยเพิ่มจำนวนบทความวิจัยและบทความวิชาการที่เรียบเรียงโดยผู้ทรงคุณวุฒิในหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ นิทานพื้นบ้าน ผ้าไหม และอาหารพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง

กองบรรณาธิการได้เปิดกว้างสำหรับผู้สนใจส่งบทความหรือผลงานทางวิชาการเพื่อตีพิมพ์ เผยแพร่ในวารสารศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล โดยไม่จำเป็นต้องเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ซึ่งในฉบับนี้ได้มีเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมภายนอกทั้งจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ร่วมส่งบทความทางวิชาการเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 2 บทความ

กองบรรณาธิการหวังว่า วารสารศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลฉบับนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา คณาจารย์ ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องหรือมีความสนใจงานด้านศิลปวัฒนธรรมได้ตามสมควร และขอขอบคุณทุกท่านที่ให้การสนับสนุนวารสารฉบับนี้มาโดยตลอด

บรรณาธิการ

เรื่องจากปก

เนียงตี๋วนสตรา.....	6
---------------------	---

บทความวิจัย

การศึกษารูปแบบทางศิลปะและคติความเชื่อที่ปรากฏ ในงานสถาปัตยกรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์	
กฤษฎา พิณศรี.....	10
การจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) แหล่งศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ระยะที่ 2 ในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง	
ปิยพันธ์ แสนทวีสุข	
สยาม จวงประโคน.....	26
เพลงพื้นบ้านโพหัก : รำโทน	
พจניים กงตาล.....	40
การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการ คล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์	
อัคราพร สุขทอง.....	50

บทความวิชาการ

คลายปมวิกฤตน้ำ ด้วยกระบวนการทัศน์วิถีพุทธ	
สุขใจ สมพงษ์พันธุ์.....	60
การเจนนับที่ละ 5	
เสาวณิต รัตนรวมการ.....	70
เสมานินอีสาน : ปรัชญาธรรม รูปแบบและความหมาย	
ไพโรจน์ เพชรสังหาร.....	79
พัฒนาการความเป็น “พวน”	
บุญรดา ตรองจิตต์.....	87

เยือน “เสียมเรียบ” เลาะเลียบบนมดงรัก

ฉลอง สุขทอง.....100

ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

ประกาศเกียรติคุณ “ช่างทองคำ” ปลั่งศรี มูลศาสตร์

เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย.....114

ปักษ์:

ประวัติท้องถิ่น/ชื่อบ้านนามเมือง

เส้นทางเมืองสุรินทร์

สุทัศน์ กองทรัพย์.....118

นิทานพื้นบ้าน

กระต่ายเจ้าเล่ห์

อารีย์ ทองแก้ว.....121

ผ้าพื้นเมือง

พิพิธภัณฑ์ผ้า (TEXTILE MUSEUM)

ธนพร เวทย์ศิริยานันท์.....122

อาหารพื้นเมือง

แกงอ่อมปูนา (ระแวกะตาม)

วาสนา แก้วหล้า.....124

เนียงต้วนสตรา

การแสดงละครเวที เป็นกระบวนการหนึ่งในการนำเสนอเรื่องราวต่างๆให้ผู้ชมได้รับความรู้และความบันเทิง เป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้ปรากฏอย่างต่อเนื่อง วิสัยของมนุษย์จะไม่ยอมหยุดนิ่งอยู่กับที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสิ่งจรรโลงใจ เรียกได้ว่าเป็นความสุนทรีย์ที่มนุษย์ต้องค้นหาแล้วสร้างเรื่องราวตามจินตนาการเพื่อตอบสนองห้วงแห่งอารมณ์

สำนักศิลปะและวัฒนธรรมได้จัดการแสดงละครเวทีเรื่อง เนียงต้วนสตรา (ฤดาพญาช้างเผือก) ซึ่งมีเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ ปราสาทบ้านพลวงอันเป็นที่มาของเรื่องราวที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านพลวง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นศาสนสถานขนาดเล็ก ศิลปะแบบบาปวน สร้างด้วยหินทรายบนฐานศิลาแลง ล้อมรอบด้วยคูน้ำ 3

ด้าน ตัวปราสาทมีทับหลังด้านทิศ ตะวันออกและทิศใต้สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทับหลังด้านทิศเหนือสลักเป็นรูปพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ

เรื่องย่อของ เนียงต้วนสตรา(ฤดาพญาช้างเผือก) มีอยู่ว่า “ ปกาย ” หญิงสาวชาวบ้านตั้งท้องขึ้นมาโดยไม่มีสามี เนื่องจากนางไปดื่มน้ำปัสสาวะของพญาช้างเผือก เมื่อเวลาผ่านไปนางได้คลอดบุตรเป็นบุตรสาว มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม และมีผมหอมดั่งมวลงมาลี และให้ชื่อว่า “ เนียงต้วน ” ครั้นต่อมาเมื่อนางเจริญวัยขึ้น จึงอยากรู้ว่าใครเป็นบิดาของตน และนางก็ได้ติดตามหาบิดาในป่าตามคำบอกเล่าของมารดาว่านางเป็นลูกของพญาช้างเผือก ในที่สุดนางก็ได้พบกับพญาช้างเผือกและได้ผ่านการพิสูจน์ด้วยการเดินจากงาจรดปลายหางโดยไม่พลัดตกลงมา (ดังภาพปก) พญาช้างเผือกจึงได้ยอมรับนางเป็นลูก และตั้งชื่อให้นางว่า “ เนียงต้วนสตรา ” และสร้างปราสาทให้เป็นที่พำนัก (เชื่อกันว่าเป็นปราสาทบ้านพลวง) พญาช้างจะนำดอกไม้ที่กลิ่นหอมในป่ามาอบผมให้นางทุกวัน และด้วยความรัก ความกตัญญูที่มีต่อบุพการี ทำให้นางได้พบรักกับเจ้าชายรูปงามและแสนดี ครองคู่กันอย่างมีความสุข

ภาพปก : ศิลปินภูศิลป์อันอ่อนช้อยงดงามผสมผสานกับความแข็งแกร่งของนักแสดงที่ปรากฏในนาฏกรรมเรื่อง “ เนียงต้วนสตรา ”

บทสนทนาที่ร้อยกรองเป็นบทประพันธ์ใช้ประกอบการแสดงในฉากสำคัญนี้ คือ

พญาช้างโครพิสุจน์	ในคำพูดเจ้าคนเก่ง
ใช้เราจักข่มเหง	เป็นเพราะเกรงเจ้าหลอกลวง
หากเจ้าเดินจากหาง	ปฤษฎางค์ถึงปลายวง
เจ้าผ่านได้ลุล่วง	สิ่งทั้งปวงคือความจริง
หาก मैंเจ้าพลาดพลั้ง	ตกจากหลังล้มลงกลิ้ง
ประจักษ์ในทุกสิ่ง	เจ้าต้องทิ้งชีพกลางไพร
นางรับคำประกาศ	ยุรยาตรอย่างนางใน
พญาช้างกระจ่างใจ	เนียงตัวลใช้ธิดาเรา.....

การจัดการแสดงละครเวทีเรื่อง เนียงตัวนสตรา (ธิดาพญาช้างเผือก) คณะทำงานมีความพร้อมทั้งร่างกายแรงใจและการรังสรรค์งานให้มีความวิจิตรตระการตา ยกย่องมาตรฐานการแสดงและเป็นเวทีให้นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ ดนตรี ศิลปะได้ฝึกประสบการณ์จริง สร้างทักษะความชำนาญในงานด้านต่างๆ อาทิ งานสร้างฉาก แสง สี เสียง การจัดการ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและภายใน งานสารบรรณ ช่างภาพ และการคัดเลือกตัวผู้แสดงให้เหมาะสมกับบุคลิกของตัวละคร

นอกจากนั้นยังมีการเตรียมเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ซึ่งมีทั้งจัดซื้อและสร้างเอง การฝึกซ้อมก็เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ นักแสดงต้องมีความแม่นยำในบทของตน เข้าใจในการแสดง บทบาทอารมณ์ให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง เช่น ตอนที่เจ้าชายรำพึงรำพันถึงเนียงตัวนเมื่อได้กลิ่นหอมจากผมนาง....

ต้องมนตร์ผมหอมสตราเจ้า	ได้แต่เฝ้าถวิลหาแก้วตาเอ๋ย
อยู่สวรรค์ชั้นใดหนอทราชมชเย	ปรารถนาเคียงเขนยเคียงกายใจ
รักเอ๋ยเหตุใดนเป็นเช่นนี้	ทุกทิวาราตรีฤดีพ่าย
แม้ยามกินยามนอนมิคลอนคลาย	เฝ้าปองหมายเนียงน้องต้องอารมณ์

การนำเสนอนิทานพื้นบ้านสุรินทร์เรื่อง เนียงตัวนสตรา (ธิดาพญาช้างเผือก) ในรูปแบบละครเวทีนั้นนอกจากจะให้เป็นการเสนอผลงานของนักศึกษาแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ สืบสานและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมทั่วไป และเป็นตัวอย่างด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนรุ่นหลัง ในการแสดงครั้งนี้ได้มีการประดิษฐ์ท่ารำแบบต่างๆที่เลียนแบบจากอิริยาบถของช้าง เช่น การก้าวเท้าย่างเยื้องที่แสดงถึงพลังอำนาจของพญาช้างเผือก การชูวง ภิริยาการระแวงระว่างภัย การแสดงความรักความห่วงใย เป็นต้น ทั้งหมดนี้ได้อาศัยพื้นฐานความรู้ความชำนาญด้านนาฏศิลป์ โดยเฉพาะจึงจะสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่หลักการสากลได้อย่างลึกซึ้ง

บทความวิจัย

การศึกษารูปแบบทางศิลปะและคติความเชื่อที่ปรากฏ
ในงานสถาปัตยกรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์

กฤษฎา พิณศรี

การจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) แหล่งศิลปวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน
เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน
ระยะที่ 2 ในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข

สยาม จวงประโคน

เพลงพื้นบ้านโพหัก : รำโทน

พจניים กงตาล

การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการ
คล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์

อัคราพร สุขทอง

การศึกษารูปแบบทางศิลปะและคติความเชื่อที่ปรากฏ ในงานสถาปัตยกรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์

กฤษฎา พิณศรี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบศิลปะและคติความเชื่อที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาพบว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีหลักฐานการสร้างปราสาท ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญของอาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณกระจายอยู่จำนวนมาก สถาปัตยกรรมที่พบอาจจำแนกออกเป็น 2 ช่วงสมัยกว้างๆ ได้แก่ สมัยก่อนราชวงศ์มเหศวร (ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 16) และสมัยราชวงศ์มเหศวร (ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 18)

สถาปัตยกรรมสมัยก่อนราชวงศ์มเหศวรส่วนใหญ่เป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐ พบเพียง 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทภูมิโพน ปราสาทเบง และปราสาทหมื่นชัย สำหรับปราสาทเขมรที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยราชวงศ์มเหศวรได้พบหลักฐานเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่สร้างด้วยอิฐและศิลา ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทบ้านไพล ปราสาทท่ง ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทยายเหงา ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทตาเมือน ปราสาทตาเมือนโต้ง เป็นต้น

ปราสาทดังกล่าวมีลักษณะเป็นการจำลองจักรวาลและสถานที่ประทับของพระผู้เป็นเจ้ามาไว้ในโลกมนุษย์ตามคติความเชื่อที่ได้รับมาจากคัมภีร์ทางศาสนาในประเทศอินเดีย โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นเทวาลัยและสถานที่ประกอบพิธีกรรมบูชาแด่พระผู้เป็นเจ้า รวมทั้งเป็นพุทธสถานตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

อย่างไรก็ดี สถาปัตยกรรมเขมรที่พบในจังหวัดสุรินทร์ส่วนมากเป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อสร้างด้วยอิฐ จึงไม่ค่อยมีการจำหลักภาพเพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมทางศาสนามากนัก เท่าที่พบเป็นภาพจำหลักเรื่องราววีรกรรมของเทพเจ้าสำคัญ ได้แก่ พระศิวะ และพระวิษณุ โดยพบจำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องบนทับหลังและหน้าบันของปราสาทบ้านพลวง ปราสาทหมื่นชัย ปราสาทนางบัวตูม และปราสาทศีขรภูมิ เป็นภาพแสดงเรื่องราวการอวตารของพระศิวะ 3 ตอน คือ ศิวนาฏราช ศิวะกีราตารชุนมูรติ และศิวะศารณศมูรติ และภาพจำหลักเล่าเรื่องการอวตารของพระ

วิจัย 3 ตอน คือ พระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ พระกฤษณะโควรรณะ และพระกฤษณะต่อสู้กับช้างและราชสีห์

Abstract

This research aims to study the art styles and beliefs of Khmer-culture architectures in Surin province.

According to the research, it has found many Khmer-culture architectures or “Prasat” in Surin. They can widely divided into 2 period, Pre-Mahidrarapur period (about 7 to 11 century A.D.) and Mahidrarapur period (about 12 to 13 century A.D.)

Most of Pre-Mahidrarapur architecture are small brick buildings. 3 of them are found, they are Prasat Pumpon, Prasat Beng, and Prasat Muaen Chai. Mahidrarapur architectures hve found more, they were built of brick and stone, both small and big buildings, such as Prasat Ban Plaung, Prasat Ban Pai, Prasat Ta Meuan Tom, Prasat Yai Ngao, Prasat Sri Khoraphum, Prasat Ta Meuan, etc.

These architectures are miniature of the universe in Mythology. They were built in order to be Sanctuaries both of Hinduism and Mahayana Buddhism.

According to the iconography study, it has found carving presented the story of supream gods in Hinduism, Siva and Visnu, at Prasat Ban Plaung, Prasat Muaen Chai, Prasat Nang Buatom, and Prasat Sri Khoraphum. The carving of Siva present 3 carnation (Avatar) of Him, there are Siva Nataracha, Siva Kiratarchunamurti, and Siva Sarapeshmurti. The carving of Visnu present carnation of Him in Krishnavatar, Krishna subdue Kaliya, Krishna Kovarrdhana, and Krishna fighting with elephant and lion.

คำสำคัญ (Keyword)

สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ประติมานวิทยา

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นดินแดนที่ปรากฏร่องรอยของอารยธรรมเขมรกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างแถบจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา อิทธิพลอารยธรรมเขมรในบริเวณดังกล่าว เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ราวพุทธ

ศตวรรษที่ 12 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าวรมันที่ 1 แห่งอาณาจักรเจนละ ที่เชื่อกันว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเสฐฐปุระ แคว้นจำปาศักดิ์ ประเทศลาว อันเป็นที่ตั้งของปราสาทวัดภูในปัจจุบัน พระองค์และเจ้าชายจิตรเสนขุนพลคู่พระทัย ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระเจ้ามเหศวรมัน ได้ขยายอำนาจทางการเมืองเข้ามายังลุ่มแม่น้ำมูล ดังปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกหลายหลักที่พบ มีข้อความกล่าวถึงการสถาปนาศิวลึงค์เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ แสดงให้เห็นถึงการแผ่พระเดชานุภาพเหนือดินแดนเหล่านั้น

ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12-13 อาณาจักรเจนละแตกแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ เจนละน้ำและเจนละบก โดยเจนละน้ำ มีพื้นที่อยู่ในแถบตอนใต้ของประเทศกัมพูชา ส่วนเจนละบก ได้แก่ พื้นที่ตอนเหนือของประเทศกัมพูชา ได้แก่ เขตภูเขาสูงรวมทั้งดินแดนบางส่วนของภาคอีสาน ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 จึงได้ทรงรวบรวมอาณาจักรทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน

ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา ได้มีการก่อตั้งศูนย์กลางของอาณาจักรที่สำคัญแห่งใหม่คือ เมืองพระนคร ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมทะเลสาบใหญ่แถบเมืองเสียมราฐ ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองแห่งนี้จึงถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองพระนครหลวง

อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-16 นี้ อาณาจักรเขมรโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งทางด้านอำนาจทางการเมือง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาหลายพระองค์ ที่สำคัญเช่น พระเจ้ายโสธรวรมันที่ 1 ผู้ทรงสร้างเมืองพระนคร ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 15 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้ทรงสร้างปราสาทนครวัด ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ทรงสร้างเมืองพระนครหลวง ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้น

อาณาจักรเขมรโบราณในช่วงเวลานี้ มีอาณาเขตกว้างขวางแผ่ไปทุกทิศทางนอกจากพื้นที่ในประเทศกัมพูชาในปัจจุบันแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงบางส่วนของประเทศลาว และในแถบภาคกลางภาคใต้ ภาคเหนือตอนล่างและภาคอีสานของประเทศไทย

ในดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของอาณาจักรเขมรโบราณนี้ ได้มีการก่อสร้างปราสาทขนาดใหญ่ด้วยหินทราย อิฐ และศิลาแลง เพื่อใช้เป็นศาสนสถาน ปราสาทเหล่านี้มีจำนวนมากนับพันแห่ง ทั้งที่พบในประเทศกัมพูชาเองและในดินแดนแถบใกล้เคียง ศาสนสถานในศาสนาฮินดูที่สำคัญ เช่น ปราสาทพะโค สร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 15 ปราสาทบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ปราสาทนครวัด ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ศาสนสถานในศาสนาพุทธ ลัทธิมหายาน ที่สำคัญ เช่น ปราสาทบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้น

จังหวัดสุรินทร์ซึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคอีสานตอนล่างและมีพรมแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรักกั้นเขตแดนทางทิศใต้ และมีช่องเขาหลายช่องที่ถูกใช้เป็นเส้นทางติดต่อคมนาคมระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชามาตั้งแต่สมัยโบราณ ก็ได้ปรากฏร่องรอยหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญทางด้านอารยธรรมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรจำนวนมากและต่อเนื่องกันมา

เป็นระยะเวลาสั้นเช่นกัน อารยธรรมดังกล่าวปรากฏทั้งในด้านของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ตลอดจนจารึกและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-18 การศึกษาค้นคว้าโดยละเอียด อาจทำให้ทราบถึงอิทธิพลอารยธรรมเขมรและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้คนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ในช่วงเวลาต่างๆ รวมทั้งพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมของคนสุรินทร์ ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อ ตลอดจนนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะรูปแบบทางศิลปะ อายุสมัย และคติความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในอารยธรรมเขมร ในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ทางประติมาวิทยาของภาพจำหลักในงานสถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบทางศิลปะ อายุสมัย และประติมาวิทยาในภาพจำหลักของสถาปัตยกรรมเนื่องในอารยธรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์
2. ใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. ใช้เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัยทั้ง 2 ประเด็น มีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

คำถามที่ 1 สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในอารยธรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์มีอายุ สมัย รูปแบบทางศิลปะ และคติความเชื่อในการสร้างอย่างไร

ในการศึกษาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับอายุสมัย รูปแบบทางศิลปะ และคติความเชื่อในการสร้างสถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ สถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 18 แห่ง และสถาปัตยกรรมแบบเขมรที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดภาคอีสานเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบฟอร์มสำรวจแหล่งโบราณสถาน กล้องบันทึกภาพดิจิทัล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการออกปฏิบัติงานภาคสนามโดยใช้แบบฟอร์มสำรวจแหล่งโบราณสถานเพื่อให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบและแผนผังทางสถาปัตยกรรม สภาพปัจจุบันของแหล่ง และบันทึกภาพรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมและลวดลายตกแต่งด้วยกล้องดิจิทัล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่ศึกษากับต้นแบบ โดยอาศัยความแตกต่างและความคล้ายคลึงทางรูปแบบศิลปะของสถาปัตยกรรมที่ศึกษา จากการเปรียบเทียบลักษณะรูปแบบแผนผังทางสถาปัตยกรรมรวมทั้งลวดลายตกแต่งกับสถาปัตยกรรมแบบเขมรในพื้นที่จังหวัดภาคอีสานและในประเทศกัมพูชาที่มีผู้ศึกษาและกำหนดอายุไว้แล้ว

คำถามที่ 2 ประติมากรรมและภาพจำหลักที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะทางประติมากรรมอย่างไร

ในการศึกษาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับลักษณะทางประติมากรรมในภาพจำหลักที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ สถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งหมด 18 แห่ง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบฟอร์มสำรวจแหล่งโบราณสถาน กล้องบันทึกภาพดิจิทัล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ค้นคว้ารวบรวมเอกสารและรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยจากห้องสมุดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

3.2 ออกปฏิบัติงานภาคสนามเพื่อค้นหารายละเอียดของประติมากรรมและลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรม เก็บข้อมูลโดยวิธีการจดบันทึกรายละเอียด บันทึกภาพ เขียนลายเส้น และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการนำมาวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 รวบรวมข้อมูล ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและจากการสำรวจภาคสนามนำมาจัดประเภท หมวดหมู่ เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ตีความ

4.2 ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางประติมากรรมของภาพจำหลักที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ กับหลักฐานเรื่องราวที่มีบันทึกไว้ในวรรณกรรมหรือคัมภีร์ทางศาสนา รวมทั้งในงานประติมากรรมและภาพจำหลักศิลปะเขมรทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว

5. สรุป จัดทำรายงานวิจัย

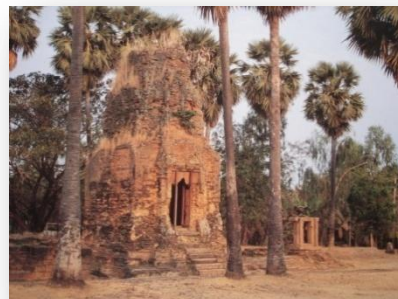
สรุปผลการวิจัย

จากสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีพื้นที่ทางทิศใต้ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทำให้ผู้คนที่ย้ายในประเทศไทยและจังหวัดสุรินทร์มีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 อันเป็นช่วงที่อาณาจักรขอมโบราณกำลังเจริญรุ่งเรือง และแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมสู่บ้านเมืองต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 อันเป็นช่วงต้น ๆ ของการสถาปนาอาณาจักรขอมโบราณ ได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่า ดินแดนแถบจังหวัดสุรินทร์ได้เริ่มมีการรับเอาวัฒนธรรมแบบขอมโบราณแล้ว ที่สำคัญ ได้แก่ การค้นพบจารึกวัดชุมพลบริเวณวัดชุมพลสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 กล่าวถึงพระราชอำนาจของพระเจ้าจิตรเสนมเหศวรมัน กษัตริย์ที่สำคัญพระองค์หนึ่งของอาณาจักรขอมโบราณ (George Coedès. 1953 : 3-4)

ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 13 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 ดินแดนแถบนี้คงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอมโบราณส่วนที่เรียกว่าเจนละบก ได้ปรากฏหลักฐานการก่อตั้งบ้านเมืองขนาดใหญ่ตามแบบวัฒนธรรมขอมที่มีอายุสมัยเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ และของภาคอีสาน คือ ชุมชนวัฒนธรรมขอมโบราณบ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ โดยมีปราสาทภูมิโปนซึ่งเป็นเทวสถานขนาดใหญ่ในศาสนาฮินดู ศิลปะขอมโบราณสมัย ไพรกเมง เป็นศาสนสถานศูนย์กลางของชุมชน

ปราสาทภูมิโปนเป็นศาสนสถานซึ่งประกอบด้วยปราสาทอิฐ 3 หลัง และฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลง 1 หลัง โดยปราสาทอิฐหลังใหญ่ที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด ก่อด้วยอิฐมีแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสฐานเตี้ย เรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยม มีประตูทางเข้า-ออก ทางด้านหน้าประตูเดียว ส่วนยอดก่อเป็นชั้นหลังคาซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เสาที่มีสภาพเห็นได้ในปัจจุบันมีเพียง 3 ชั้น ใต้ หน้าบันของประตูทางเข้า-ออก มีลายสลักเป็นรูปใบไม้ม้วน แบบศิลปะอินเดีย สมัยหลังคุปตะ ในการขุดแต่งยังได้พบชิ้นส่วนจารึก 1 ชิ้น จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 นอกจากนี้แล้วปราสาทขนาดเล็กองค์เหนือสุด ยังได้พบทับหลังรูปสัตว์ครึ่งสิงห์ครึ่งนก ประกอบวงโค้งที่มีวงกลมรูปไข่ ศิลปะขอมโบราณแบบไพรกเมง จำนวน 1 แผ่น

ปราสาทภูมิโปน
อ.สังขะ จ.สุรินทร์

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ภายในอาณาจักรเขมรโบราณเกิดความแตกแยกและกว่าจะรวบรวมกันได้เป็นปึกแผ่นต้องใช้เวลานาน ทำให้อีกประมาณ 200 ปีเศษ คือ รวากลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ในเขตจังหวัดสุรินทร์ จึงได้ปรากฏร่องรอยของวัฒนธรรมเขมรโบราณขึ้นอีกครั้งที่บ้านปราสาทเบง ตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง บ้านถนน ตำบลกระเทียม บ้านจารย์ ตำบลบ้านจารย์ อำเภอสังขะ ได้แก่ ปราสาทเบง ปราสาทบ้านจารย์หรือปราสาทสังข์ศิลป์ชัย และปราสาทหมื่นชัย

ปราสาทเบง เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสไม่ย่อมุม มีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันออก ที่ประตูยังเหลือกรอบประตูส่วนล่างอยู่ครึ่งหนึ่งทั้งสองข้าง กรอบประตูด้านทิศใต้มีเสาประดับประตูแกะสลักลายทำติดกับกรอบประตู และมีประตูลอก 3 ด้าน ตัวปราสาทสร้างอยู่บนเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน มีคูน้ำล้อมรอบยกเว้นด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้า

ปราสาทบ้านจารย์หรือปราสาทสังข์ศิลป์ชัย มีลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียวหลังค่อนข้างใหญ่ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมสิบสอง ตั้งอยู่บนฐานสูง ปัจจุบันหักพัง หลังคาทลายลงมาเหลือผนังบางส่วนและกรอบประตูด้านทิศตะวันออก สิ่งสำคัญของปราสาทหลังนี้ คือ ทับหลังที่พบบริเวณด้านหน้า มีขนาดใหญ่กว่าที่พบทั่วไป ตรงกลางสลักเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ มีลายใบไม้ม้วนและรูปบุคคลในท่ารำรำพนมมือประกอบ แนวทับหลังตอนบนเป็นภาพเทพพนมในซุ้มเรือนแก้ว นอกจากนี้ ยังพบเสาประดับกรอบประตูแปดเหลี่ยม จำหลักรูปฤษีนั่งอยู่ภายในซุ้มบริเวณโคนเสาด้วย ปราสาทหมื่นชัย เป็นปราสาทองค์เดียว ก่อด้วยอิฐ มีคูน้ำรูปตัวยูล้อมรอบ ปัจจุบันองค์ปราสาทมีสภาพหักพังเหลือเพียงส่วนเรือนธาตุ

ต่อมาในราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 พบว่ามีการก่อสร้างศาสนสถานขึ้นเป็นจำนวนมากในจังหวัดสุรินทร์ โดยได้สำรวจพบเป็นจำนวนมากกว่า 10 แห่ง ปราสาททุกแห่งล้วนเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู การที่ได้พบปราสาทเขมรเป็นจำนวนมากอาจแสดงให้เห็นว่าสุรินทร์คงเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรที่สำคัญแห่งหนึ่งในดินแดนแถบนี้

ปราสาทเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสภาพชำรุด บางแห่งยังไม่ได้มีการขุดแต่งบูรณะ จึงยังไม่ทราบรูปแบบการก่อสร้างที่แน่ชัด บางแห่งได้รับการขุดแต่งบูรณะแล้ว หรือยังคงสภาพพอที่พอจะศึกษารูปแบบศิลปะได้ เช่น ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทบ้านไพล ปราสาทบ้านปราสาท ปราสาททง ปราสาทบ้านอนันต์ ปราสาทนางบัวตูม เป็นต้น

ปราสาทตาเมือนธม ตั้งอยู่ที่บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทขนาดกลาง ก่อด้วยหินทรายและศิลาแลง ประกอบไปด้วยปราสาทประธานตั้งอยู่ตรงกลางด้านหน้าปราสาทประธานมีมณฑปยื่นต่อออกมา ด้านข้างของมณฑปมีวิหาร 2 หลัง ส่วนด้านหลังมีปรางค์น้อย 2 องค์ ล้อมรอบด้วยระเบียงคดที่มีซุ้มประตูขนาดใหญ่อยู่ทั้ง 4 ด้าน ด้านหลังของระเบียงคดด้านทิศเหนือมีสระน้ำขนาดเล็ก 2 สระ

ปราสาทตาเมือนธม สร้างขึ้นในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ภายในห้องกลางปราสาทประธาน ประดิษฐานศิวลึงค์ อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระศิวะเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ศิวลึงค์ดังกล่าวมีร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าตกแตกต่างจากแท่งหินธรรมชาติที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้มาแต่เดิม จึงมีผู้สันนิษฐานว่าศิวลึงค์ดังกล่าวน่าจะเป็นศิวลึงค์ที่เกิดขึ้นเอง หรือ สวายัมภูลึงค์ ซึ่งถือเป็นศิวลึงค์ที่สำคัญประเภทหนึ่งของลัทธิไศวนิกาย

ปราสาททง บ้านปราสาท ตำบลปราสาททง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐ หินทราย และศิลาแลง ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก สภาพชำรุดเหลือเพียงส่วนฐานของพลับพลาและกลุ่มปราสาทประธาน

ปราสาทบ้านไพล บ้านปราสาท ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทอิฐ 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีคูน้ำรูปตัวยูล้อมรอบ องค์ปราสาทมีแผนผังและขนาดเท่ากันทั้ง 3 องค์ คือ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประตูทางเข้า-ออก ด้านหน้าเพียงประตูเดียว ทับหลังของปราสาทองค์กลางและองค์ด้านเหนือสลักเป็นภาพบุคคลนั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล ส่วนทับหลังปราสาทองค์ด้านทิศใต้สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ปราสาทบ้านพลวง บ้านพลวง ตำบลก้งแอน จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทขนาดเล็ก จำนวน 1 หลัง สร้างด้วยหินทรายสีชาวนบนฐานศิลาแลง ล้อมรอบด้วยคูน้ำรูปตัวยู องค์ปราสาทมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนฐานศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทับหลังด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้สลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทับหลังด้านทิศเหนือสลักภาพพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ ส่วนทับหลังด้านทิศตะวันตกยังไม่ได้สลักภาพ

หน้าบันด้านทิศตะวันออก สลักภาพพระกฤษณะยกเขาไศวรธรณะ หน้าบันด้านทิศเหนือสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และหน้าบันด้านทิศใต้สลักเป็นรูปบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล ปราสาทบ้านอนันต์หรืออนาร์ ลักษณะเป็นปราสาทขนาดเล็กก่อด้วยอิฐไม่สอปูน ตั้งอยู่บนฐานสูงรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลง มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ส่วนอีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก มีส่วนประกอบอื่น ๆ ได้แก่ กรอบประตูหินทราย เสาประดับกรอบประตูไม่มีลวดลายสลัก นอกจากนี้ยังมีทับหลังศิลปะแบบบาปวนตกอยู่ 1 ชิ้น

ปราสาทนางบัวตูม ลักษณะเป็นปราสาทก่อด้วยศิลาแลง 3 หลัง เรียงกันแนวเหนือ-ใต้ โดยตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเดียวกัน มีบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออก ๑ แห่ง ประตูทางเข้าปราสาทมีเสาประดับกรอบประตูสลักลวดลาย และมีประตูหลอกอีก 3 ด้าน ทำด้วยศิลาทราย มีเสาประดับกรอบประตูไม่สลักลวดลาย พื้นธรณีประตูมีลวดลายสลักรูปดอกบัวอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส นอกจากนี้ยังพบทับหลังศิลาทรายอีก 3 ชิ้น และแท่นประติมากรรมหินทราย ตกอยู่ภายในบริเวณตัวปราสาท

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 แม้จะเป็นสมัยที่อาณาจักรเขมรเจริญเป็นอย่างมาก ด้วยมีพระมหากษัตริย์องค์สำคัญปกครอง คือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้ทรงสร้างปราสาทนครวัด แต่อาจจะเนื่องมาจากในดินแดนแถบนี้มีเมืองในวัฒนธรรมแบบเขมรและปราสาทที่สำคัญ ๆ สร้างขึ้นมาแล้วตั้งแต่ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และคงยังมีสภาพดี ดังนั้น การก่อสร้างศาสนสถานในสมัยนี้จึงมีจำนวนไม่มากนัก ในจังหวัดสุรินทร์มีศาสนสถานที่สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17 จำนวน 1 แห่ง คือ ปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ และปราสาทยายเหงา ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ ปราสาทศีขรภูมิ เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู เป็นปราสาทอิฐขนาดกลาง จำนวน 5 องค์ มีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยปราสาทบริวารอีก 4 องค์ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูน้ำรูปตัวยูล้อมรอบลักษณะของทับหลังรูปพระศิวนาฏราช และเสาประดับผนังที่สลักเป็นรูปนางอัปสร มีลักษณะศิลปกรรมที่เปรียบเทียบกับศิลปเขมรสมัยนครวัด อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 17

อย่างไรก็ดี ปราสาทแห่งนี้คงได้รับการบูรณะในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาหรือราวสมัยอยุธยาตอนปลาย เพื่อใช้เป็นพุทธสถาน เนื่องจากได้พบจารึกอักษรลาวที่กรอบประตูปราสาทบริวารทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทประธานเล่าเรื่องการบูรณะปราสาท (กรมศิลปากร. 2550 : 55) รวมทั้งส่วนยอดของปราสาทที่มีลักษณะแตกต่างจากปราสาทเขมรโดยทั่วไป คือ มีลักษณะคล้ายเจดีย์ศิลปะลาวที่พบทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีการใช้อิฐก่อเสริมเข้าไปจนสามารถเห็นความแตกต่างชัดเจน

ปราสาทยายเหงา ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐ 2 องค์ มีลักษณะเหมือนกัน คือ มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูทางเข้า-ออกทางด้านหน้าประตูเดียว ส่วนยอดทำเป็นชั้นหลังคาซ้อนกันขึ้นไป มีคูน้ำรูปตัวยูล้อมรอบ

ปราสาทยายเหงา

อ.สังขะ จ.สุรินทร์

ภายหลังสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 อาณาจักรเขมรเกิดความวุ่นวาย ถูกอาณาจักรจามปาซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในแถบตอนใต้ของประเทศเวียดนามโจมตีและเข้ายึดเมืองหลวง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงขจัดอำนาจของอาณาจักรจามปาออกไป และทรงฟื้นฟูบ้านเมืองพร้อมกับทรงสถาปนาเมืองหลวงใหม่ในบริเวณใกล้ ๆ กับเมืองพระนคร เรียกว่า เมืองพระนครหลวง พระเจ้า

ชัยวรมันที่ 7 ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ทรงโปรดให้สร้างศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา มหายาน คือ ธรรมศาลาและอโรคยาศาลทั่วทั้งราชอาณาจักร

ธรรมศาลา หรือที่พักคนเดินทาง ถูกสร้างขึ้นตามเส้นทางที่สำคัญ มีรูปแบบผังเหมือนกันทุกแห่ง คือ เป็นปราสาทหลังเดียวก่อสร้างด้วยศิลาแลงและหินทรายที่มีห้องยาวยื่นมาด้านหน้า มีหน้าต่างเฉพาะผนังด้านทิศใต้ ที่พบในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวน 1 แห่ง คือ ปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก และคงเป็น 1 ในจำนวน 17 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างขึ้นจากเมืองพระนครไปยังเมืองพิมายบนที่ราบสูงโคราชในประเทศไทย (ดุสิต ทุมมาภรณ์. 2551 : 73)

ปราสาทตาเมือน
อ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์

อโรคยาศาล หรือศาสนสถานประจำโรงพยาบาล เป็นโบราณสถานที่ยกปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เช่นเดียวกับธรรมศาลา ปรากฏอยู่ในจารึกปราสาทตาพรหม กล่าวถึงการสร้างโรงพยาบาล 102 แห่ง กระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักรเขมรในสมัยนั้น

จากจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ทรงโปรดให้สร้างไว้ตามอโรคยาศาลนั้น ทำให้ทราบว่าพระองค์ได้ทรงโปรดให้สร้างอโรคยาศาลหรือโรงพยาบาลขึ้นไว้ตามเมืองต่าง ๆ โดยมอบให้เจ้าเมืองเจ้าเมืองเป็นผู้ดูแล พร้อมจัดแพทย์ พยาบาล และยา ไว้เพื่อแจกจ่ายรักษาประชาชนผู้เจ็บป่วย (ชะเอม แก้วคล้าย. 2529 : 215-228) อโรคยาศาลทุกแห่งมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างคือ ปราสาทประธาน 1 องค์ ตั้งอยู่ตรงกลางหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เยื้องด้านหน้ามีบรรณาลัยหรือวิหาร 1 หลัง หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว มีโคปุระหรือประตูทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือนอกกำแพงมีสระน้ำขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอยู่ 1 สระ

ในบริเวณประเทศไทยได้พบอโรคยาศาลอย่างน้อย 20 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน โดยหนาแน่นมากในเขตอีสานใต้ สำหรับในเขตจังหวัดสุรินทร์ได้สำรวจพบศาสนสถานที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอโรคยาศาลจำนวนหลายแห่ง เช่น ปราสาทบ้านปราสาท บ้านถนน ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ ปราสาทตาเมือนโตจ บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก ปราสาทช้างปี บ้านช้างปี ตำบลช้างปี อำเภอศีขรภูมิ ปราสาทจอมพระ บ้านศรีดงบัง ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ เป็นต้น

หลังจากรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อาณาจักรเขมรโบราณ เริ่มเสื่อมถอยมาเป็นลำดับ เนื่องจากมีปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ประกอบกับมีศาสนาพุทธลัทธิหินยานจากประเทศลังกาที่มีความเชื่อที่แตกต่างไปจากศาสนาทั้งสองดังกล่าวคือ ไม่นับถือเทพเจ้า ตลอดจนไม่นิยมสร้างศาสนสถานที่มีขนาดใหญ่ และอาจขาดผู้นำที่มีความสามารถทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ทำให้อาณาจักรของชาวไทยที่สำคัญคือ อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรละโว้ ได้ยกกองทัพเข้าโจมตีอาณาจักรเขมรอย่างต่อเนื่อง จนในสมัยอยุธยา พระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์ได้ทรงยกกองทัพเข้าตียึดอาณาจักรเขมรโบราณที่เมืองพระนครหลวงไว้ได้ และนับตั้งแต่นั้นดินแดนต่าง ๆ ที่เคยมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมร เช่น ดินแดนภาคอีสานบางส่วนในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา น่าจะได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา แต่บ้านเมืองแถบนี้ไม่ได้มีบทบาททางประวัติศาสตร์มากนัก เนื่องจากอยู่ห่างไกลศูนย์กลางเมืองหลวงที่กรุงศรีอยุธยา มีเมืองนครราชสีมาและเมืองพิมายเท่านั้นที่มีหลักฐานว่าเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองในบ้านเมืองแถบนี้ต่อมา

สำหรับการศึกษาด้านประติมานวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษารูปลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บนประติมากรรมหรือรูปเคารพ เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะรูปภาพ สัญลักษณ์ รวมทั้งคติความเชื่อทางศาสนา สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ฯลฯ ที่ปรากฏในประติมากรรมหรือรูปเคารพ นั้น พบว่าปราสาทส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์เป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อสร้างด้วยอิฐ จึงไม่ค่อยมีการจำหลักภาพเพื่อบอกเล่าเรื่องราววรรณกรรมทางศาสนามากนัก เท่าที่พบเป็นภาพจำหลักวีรกรรมของเทพเจ้าสำคัญ ได้แก่ พระศิวะ และพระวิษณุ โดยพบจำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องบนทับหลังและหน้าบันของปราสาทบ้านพลวง ปราสาทหมื่นชัย ปราสาทนางบัวตูม และปราสาทศีขรภูมิ

ภาพแสดงเรื่องราวการอวตารของพระศิวะที่พบมีอยู่ด้วยกัน 3 ตอน คือ ศิวนาฏราช ศิวะกิราตารชุนมูรติ และศิวะศารณศมูรติ

ศิวนาฏราชเป็นปางหนึ่งของพระศิวะที่ทรงพ้อนรำในอาการเคลื่อนไหว บางครั้งเรียกว่า “นฤตตมูรติ” เป็นเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่งตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยเชื่อว่าการพ้อนรำของพระศิวะเป็นทั้งการสร้างและทำลายโลกไปพร้อมกัน การพ้อนรำของพระองค์มีอยู่ด้วยกันหลายครั้ง ซึ่งเกิดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ กันและมีความหมายต่างกัน ซึ่งภาพจำหลักรูปพระศิวนาฏราชที่ปรากฏเป็นภาพประธานอยู่บริเวณตอนกลางของทับหลังด้านทิศตะวันออกของปราสาทศีขรภูมิ คงมีความหมายถึงการพ้อนรำบนสรวงสวรรค์ ณ ยอดเขาไกรลาส

ทับหลังปราสาทศีขรภูมิ
อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ภาพจำหลักศิ่วะกิราตารชุนมูรติ ปรากฏอยู่ตอนบนของทับหลังบริเวณด้านขวาของรูปพระศิวนาฏราช เป็นเรื่องราวของพระศิวะอวดตารเป็นนายพราน เพื่อทดสอบความแข็งแกร่งและกล้าหาญของพระอรชุน (สมมาตร ผลเกิด. 2529 : 103-104) เนื่องมาจากการทำพิธีบำเพ็ญตบะของพระอรชุนเพื่อขออาวุธวิเศษ ชื่อ ปาศุปัต (สมิทธิ ศิริภัทร์ และมยุรี วีระประเสริฐ. 2533 : 157)

ภาพจำหลักศิ่วะศารณศมูรติ ปรากฏอยู่ตอนบนของทับหลังบริเวณด้านซ้ายของรูปพระศิวะศิวะศารณศมูรติ คือการอวดตารเป็นศารณ สัตว์ในนิยายเพื่อปราบนรสิงห์ อันเป็นอวดตารปางที่ 4 (นรสิงหาวตาร) ของพระนารายณ์ ซึ่งอวดตารลงมาปราบอสูรที่ชื่อ หิรัญยกคิปลุ เนื่องจากภายหลังนรสิงห์ได้รับพิษร้ายจากอสูรทำให้มีความดุร้ายและเป็นอันตรายต่อมนุษย์และทวยเทพทั้งปวง (สมมาตร ผลเกิด. 2529 : 104-105)

สำหรับพระวิษณุ ซึ่งเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งในตรีมูรติ หรือพระเป็นเจ้าสูงสุด ๓ องค์ของศาสนาฮินดู โดยทั่วไปนั้นนับถือกันว่าเป็นเทพผู้รักษา คือ เป็นผู้บำรุงรักษาโลกและเป็นผู้ปกป้องมวลมนุษย์ โดยการอวดตารลงมาสู่โลกและช่วยเหลือมนุษย์จากการรุกรานของอสูรร้าย ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ของฮินดู เช่น คัมภีร์ปุราณะ รามายณะ มหาภารตะ เป็นต้น

อวดตารที่สำคัญของพระวิษณุมีอยู่ 10 ครั้ง เรียกว่า ทศอวดตาร ซึ่งในบรรดาอวดตารทั้งสิบปางนั้น กฤษณาวตารหรือการอวดตารลงมาเป็นชายหนุ่มรูปงามนาม “กฤษณะ” นับว่าเป็นที่แพร่หลายมากที่สุด ในศิลปะเขมร หรือแม้แต่ในประเทศอินเดียปัจจุบัน อวดตารปางนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นบุรุษผู้ทรงเพียบพร้อมไปด้วยพลังกำลัง ความแข็งแกร่ง และมักมีการแสดงพลังกำลัง ความแข็งแกร่งและอำนาจเหนือธรรมชาติของพระองค์ให้ปรากฏอยู่บ่อยครั้ง สำหรับภาพจำหลักเล่าเรื่องกฤษณาวตาร ที่พบในจังหวัดสุรินทร์ มีวีรกรรมของพระกฤษณะปรากฏอยู่ 3 ตอนด้วยกัน คือ พระกฤษณะปราบนาคคาลิยะ พระกฤษณะโควรวรณะ และพระกฤษณะต่อสู้กับช้างและราชสีห์ โดยพบเป็นภาพจำหลักบนทับหลังปราสาทหินชัย ปราสาทนางบัวตูม ปราสาทศีขรภูมิ ภาพจำหลักบนทับหลังและหน้าบันปราสาทบ้านพลวง

การต่อสู้ระหว่างพระกฤษณะกับนาคคาลิยะนี้เกิดขึ้นเนื่องจากทรงต้องการช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อนจากการที่แหล่งน้ำของตนได้ถูกนาคคาลิยะและเหล่าอสรพิษพ่นพิษใส่จนไม่สามารถดื่มกินได้ พระกฤษณะจึงลงไปที่หนองน้ำแห่งนั้นและต่อสู้กับนาคคาลิยะ จนได้รับชัยชนะทรงจับนาคคาลิยะขึ้นมาแล้วขึ้นไปร่ายอาถรรพ์บนตัวนาคคาลิยะ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏอยู่ในคัมภีร์ภาควัตปุราณะ (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2539 : 349)

สำหรับเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างพระกฤษณะกับช้างและราชสีห์ มีที่มาจากพญางูหรืออสูรกัณษะ พระปิตุลาของพระกฤษณะได้พยายามปลงพระชนม์พระองค์ โดยปล่อยช้างกัณษะยักษ์ที่กำลังตก

มันให้ออกมาอาละวาดหน้าดำหน้าทมิฬของพระกฤษณะ แต่ในที่สุดก็ต้องถูกพระกฤษณะฆ่าตายด้วย พละกำลัง (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2539 : 351)

อย่างไรก็ดี ในภาพจำหลักที่ปรากฏมักแสดงภาพพระกฤษณะกำลังต่อสู้กับช้างและ ราชสีห์ไปพร้อมกัน ทั้งที่ไม่เคยปรากฏว่ามีราชสีห์เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะคู่ต่อสู้ของพระกฤษณะเลย สิ่งนี้อาจใช้เป็นเครื่องหมายถึงความชั่วร้ายก็เป็นได้

เหตุการณ์เกี่ยวกับพระกฤษณะที่สำคัญอีกคั้งหนึ่ง ได้แก่ เหตุการณ์ตอนกฤษณะโควรวรณะ หรือพระกฤษณะยกภูเขาโควรวรณะ ตามเนื้อเรื่องว่าวันหนึ่งขณะที่พระกฤษณะประทับอยู่กับพระเชษฐา พลรามภายในสวนของนันทะ พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นคนเลี้ยงโคกำลังเตรียมพิธีบูชาญญถวายแด่ พระอินทร์ พระกฤษณะได้ทรงระงับไว้โดยบอกคนเหล่านั้นว่าพวกเขาควรจะทำพิธีบูชาภูเขาโควรวรณะ เนื่องจากเป็นสถานที่ให้ชีวิต เป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากิน ดีกว่าจะบูชาพระอินทร์ที่ไม่เคยทำอะไรแก่ พวกเขาเลย ซึ่งพระองค์ได้เป็นผู้รับเครื่องบูชาเหล่านั้น ฝ่ายพระอินทร์จึงทรงพิโรธและแค้นโดยทำให้ พายุฝนตกลงมาในสวนของนันทะ พระกฤษณะทรงถอนภูเขาโควรวรณะแล้วยกขึ้นด้วยพระหัตถ์เพียง ข้างเดียวให้ลอยอยู่ในอากาศ เพื่อปกป้องคนเลี้ยงโคและฝูงสัตว์ให้พ้นจากแรงโทสะของพระอินทร์ โดยมีได้ทรงขยับเขยื้อนพระวรกายเลยเป็นเวลาเจ็ดวันจนกระทั่งพระอินทร์ได้ตระหนักถึงอำนาจของ พระองค์และยอมแพ้ไปในที่สุด (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2539 : 356-357)

หน้าบันปราสาทบ้านพลวง
จำหลักลายรูปกฤษณะโควรวรณะ

นอกจากนี้ ยังได้พบประติมากรรมจำหลักประดับสถาปัตยกรรมอีกจำนวนหนึ่ง ส่วนมากเป็น กลีบบนฐานจำหลักรูปเทพเจ้าประจำทิศ ฤๅษี ครุฑและนาค ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคติเรื่องจักรวาลตาม ความความเชื่อในศาสนาฮินดู

กลีบบนฐานภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์

สำหรับประติมากรรมจำหลักประดับสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาพบน้อย ที่มีหลักฐานได้แก่ พระพุทธรูปปางสมาธิ พบที่ปราสาททายเหงาและปราสาทตาเมือน องค์ที่พบที่ปราสาททายเหงา ลักษณะเป็นพระพุทธรูปนั่ง พระพักตร์แสดงอาการยิ้มพระวรกายค่อนข้างสั้นและสมบูรณ์ ส่วนองค์พบที่ปราสาทตาเมือน เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งภายในซุ้ม พระพุทธรูปสวมกระบังหน้า มงกุฎ ทรงกรวย กรอบซุ้มทำเป็นเส้นโค้งประอบลายดอกไม้ตั้งขึ้น ลักษณะเป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ซึ่งใช้ประดับบริเวณสันหลังคาของอาคารหรือกำแพงศาสนสถาน นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธรูปปางสมาธิ ซึ่งไม่ทราบที่มา จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์

พระพุทธรูปปางสมาธิ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์

พระพุทธรูปดังกล่าว อาจมีความหมายถึงพระอมิตาภะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าประจำทิศตะวันตก ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนามหายาน เนื่องจากทรงแสดงปางสมาธิ (ธยานมุทรา) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์ นอกจากนี้ เนื่องจากพระพุทธรูปปางสมาธิมักถือวัตถุทรงกรวยลักษณะคล้ายผอบอยู่ในพระหัตถ์ จึงมักได้รับการสันนิษฐานอีกประการหนึ่งว่าอาจมีความหมายถึงพระไภษัชยคุรุเถวดี พระพุทธเจ้าผู้เป็นครูแห่งการรักษาราค

สรุป

ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน เป็นบริเวณที่ปรากฏร่องรอยอิทธิพลของศิลปกรรมแบบเขมรอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งลุ่มน้ำมูลในเขตอีสานตอนล่าง หลักฐานที่พบมีทั้งสถาปัตยกรรมที่ก่อด้วยอิฐ ศิลาทราย และศิลาแลง ประติมากรรมจำหลักจากหินทรายหรือหล่อสำริด เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ทำจากสำริด รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาในแบบวัฒนธรรมเขมรโบราณ

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในอีสานใต้ที่มีหลักฐานการสร้างปราสาท ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญของอาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณกระจายอยู่มากกว่า 20 แห่ง ทั้งที่เป็นปราสาทหลังเดียว ปราสาท 3 หลัง และปราสาท 5 หลัง สถาปัตยกรรมเหล่านี้อาจจำแนกออกเป็น ๒ ช่วงสมัยกว้างๆ ได้แก่ สมัยก่อนราชวงศ์มหิธร (ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 16) และ สมัยราชวงศ์มหิธร (ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 18)

สถาปัตยกรรมสมัยก่อนราชวงศ์มหิธรส่วนใหญ่เป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐ สถาปัตยกรรมที่ยังคงมีสภาพค่อนข้างดีและมีอายุเก่าแก่ที่สุดในสมัยนี้ ได้แก่ ส่วนที่สร้างครั้งแรกสุดของปราสาทภูมิโปน มีอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 13 นอกจากนี้ยังมีปราสาทสังขีลปชัยหรือปราสาทบ้านจารย์ กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ปราสาทเบง และปราสาทหมื่นชัยหรือมีชัย กำหนดอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 16

สำหรับปราสาทเขมรที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยราชวงศ์มหิธรได้พบหลักฐานเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่สร้างด้วยอิฐและศิลา ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทบ้านไพล ปราสาททพง ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทยายเหงา อำเภอสังขะ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทตาเมือน ปราสาทตาเมือนโตจ เป็นต้น

โดยทั่วไปสถาปัตยกรรมทางศาสนาในวัฒนธรรมเขมรมักมีการจำลองประติมากรรมรูปเทพเจ้าบุคคลสำคัญ หรือภาพเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อหรือเรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่มักกล่าวไว้ในวรรณกรรมทางศาสนาตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้สามารถศึกษาถึงศาสนาและลัทธิความเชื่อรวมทั้งความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี สถาปัตยกรรมเขมรที่พบในจังหวัดสุรินทร์ส่วนมากเป็นปราสาทขนาดเล็ก ก่อสร้างด้วยอิฐ จึงไม่ค่อยมีการจำลองภาพเพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมทางศาสนามากนัก เท่าที่พบเป็นภาพจำลองเรื่องราววีรกรรมของเทพเจ้าสำคัญ ได้แก่ พระศิวะ และพระวิษณุ โดยพบจำลองเป็นภาพเล่าเรื่องบนทับหลังและหน้าบันของปราสาทบ้านพลวง ปราสาทหมื่นชัย ปราสาทนางบัวตูม และปราสาทศีขรภูมิ เป็นภาพแสดงเรื่องราวการอวดตารของพระศิวะ 3 ตอน คือ คีรณาราช ศิวะกิราตารทูนมูรติ และศิวะศารณศมูรติ และภาพจำลองเล่าเรื่องการอวดตารของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ 3 ตอน คือ พระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ พระกฤษณะโควรรณะ และพระกฤษณะต่อสู้กับช้างและราชสีห์ ประติมากรรมจำลองหลักเหล่านี้คงมีความเกี่ยวเนื่องในลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกายเป็นสำคัญ

สำหรับประติมากรรมในพุทธศาสนamahayanพบไม่มากนัก ที่พบคงสร้างขึ้นตามคติของศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันในภาคอีสานของประเทศไทยในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-18

เอกสารอ้างอิง

ชะเอม แก้วคล้าย. (2529). **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 : อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18** .

กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ดุสิต ทุมมาภรณ์. (2551, เมษายน – มิถุนายน). “ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับปราสาทบ้านสำโรง

จารึกปราสาทพระขรรค์ และอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7” **วารสารเมือง**

โบราณ. 34 (2) : 71 - 75.

ศิลปากร,กรม. (2550). **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

สมิทธิ ศิริภัทร และมยุรี วีระประเสริฐ. (2533). **ทับหลัง**. กรุงเทพฯ : โมเดิร์นเพลส.

สมมาตร ผลิต. (2529). **การศึกษาปราสาทศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตร

มหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, รองศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว. (2539). **ปราสาทเขาพนมรุ้ง**. (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพฯ : บริษัทพิณณศ พริ้นท์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด.

Coedès, George. (1953). “Inscription de Surin”, *Inscriptions du Cambodge* .Vol. V. Hanoi :

Imprimerie d'Extrême - Orient..

การจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) แหล่งศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ระยะที่ 2 ในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง

The Mapping and Global Positioning (GPS) Management of the Sources of the Isan Cultures and Folklore in Music and Performing Arts for Preserving Tourism and Support Long Live Learning. Stage 2nd. Lower Isan Area.

ปิยพันธ์ แสนทิวสุข*

สยาม จวงประโคน**

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อสำรวจแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ 2) เพื่อจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) และ 3) เพื่อสร้างฐานข้อมูลแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ขอบเขตของการวิจัยคือพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ประเภทศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ศิลปินหมอลำ นักร้อง นักแสดง ช่างฝีมือ เนื้อหาแหล่งวัฒนธรรมประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ประวัติการศึกษา ที่อยู่ การเรียนรู้ การแสดงเผยแพร่ แผนที่ และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) และภาพถ่าย โดยการเชื่อมต่อกับกูเกิลเพื่อเรียกแสดงแผนที่ใช้ API Code ที่ได้ลงทะเบียนไว้กับทางกูเกิลด้วยชื่อโดเมน เนม นำข้อมูลเชิงบรรยายเข้าไปจัดเก็บในฐานข้อมูลโดยผ่าน UI ของระบบ สามารถเรียกดู ค้นหาข้อมูล สถานที่ ตามหมวดหมู่ ตำบล อำเภอ การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์

* รองศาสตราจารย์ ประจำวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** อาจารย์ประจำวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลการวิจัย พบว่า แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้มีจำนวน 64 แหล่ง ใน 5 จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี 16 แหล่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แหล่ง จังหวัดสุรินทร์ 15 แหล่ง จังหวัดบุรีรัมย์ 13 แหล่ง และจังหวัดนครราชสีมา 9 แหล่ง สำหรับฐานข้อมูลแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนพัฒนาภายใต้ระบบ Google Maps API ซึ่งแยกหมวดหมู่สำหรับการสืบค้นไว้ 3 หมวดหลัก ๆ แยกตามจังหวัด ใช้โปรแกรม Web Browser เช่น Internet Explorer หรือ Fire Fox สืบค้นข้อมูลแผนที่ โดยพิมพ์ URL Address <http://culturemaps.musicstudy.info> สามารถสืบค้นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่ต้องการได้จากจุดเริ่มต้นไปยังแหล่งวัฒนธรรมที่ปรากฏในแผนที่ Google Maps โปรแกรมจะแสดงและบอกเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางอย่างละเอียด การเปลี่ยนรูปแบบการแสดงผลของแผนที่ใน Google Maps สามารถแสดงผลได้ 3 รูปแบบคือ แบบแผนที่ แบบดาวเทียม และแบบผสม และมีข้อมูลรายละเอียดในรูปแบบของข้อมูลเชิงพรรณนา และภาพประกอบ นอกจากนี้โปรแกรมฐานข้อมูลยังเพิ่มการสืบค้นด้วยคำสำคัญต่าง ๆ เช่น ชื่อ นามสกุล ชนิดของแหล่งวัฒนธรรมดนตรี สามารถทำให้เข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้ตรงตามความต้องการได้อย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ

แผนที่ จีพีเอส แหล่งศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดนตรี ศิลปะการแสดง

Abstract

The objectives of this research were 1) To explore arts and cultural sources and local wisdom in the local Isan music and performing arts in the lower Isan of Thailand. 2) To make the maps and global positioning system (GPS) And 3) To create databases of arts and cultural sources for tourism administration and management with further lifelong learning for sustainable. The boundary of research was in 5 provinces including with Nakornrachasima, Buriram, Surin, Srisaket and Ubonratchatani. The type of arts and cultural and local wisdom including with Isan-singer as Morlum, singer, actor and Thai craftsman. The cultural resources compounded with historical, educational history, residence, learning, the show propagation, map, global positioning system(GPS) and pictures, which were linked with Google to display the maps. API code registered with Google by name domain was used. Descriptive information was stored in the database via UI of the system. Information about the

sources could be viewed and searched by categories, sub-districts and districts. The tools used for field data collection were interview and observation. The results were as follows.

There are 64 sources of the Isan Cultures and Folklore in Music and Performing Arts From 5 provinces compounded with 16 sources in Ubonratchatani, 11 sources in Sisaket, 15 sources in Surin, 13 sources in Buriram and 9 sources in Nakhonratchasima. The database was developed under Google Maps API system and categorized into three main groups for searching, according to the provinces. The data could be searched by Web Browser programs such as Internet Explorer or Fire Fox by typing URL Address <http://culturemaps.musicstudy.info>. The sources of arts and culture could be searched from their origins of the sources which appeared on Google Maps. This could be done by typing names of the roads, districts or provinces. The program would elaborately display the results and directions for traveling. The results could be displayed in three forms comprising the form of maps, the form of satellites and the mixed forms which provided descriptive information in details as well as pictures. In addition, the database program offered the searching process by keywords such as first names, last names, types of sources of culture, which enabled visitors to quickly reach their desired informatics data.

Keywords

Mapping, GPS, Isan Cultures, Music, Performing Arts.

ภูมิหลัง

ในปัจจุบัน ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เป็นระบบที่กำลังได้รับความสนใจมากขึ้นเนื่องจากเป็นระบบที่มีการนำเสนอข้อมูลในเชิงพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งของสถานที่ การค้นหาเส้นทาง หรือการบอกตำแหน่งของที่อยู่ด้วยระบบที่เรียกว่า “จีพีเอส” รวมถึงบ่งบอกรายละเอียดสภาพพื้นผิว สภาพอากาศ ล้วนแต่เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในการประกอบการตัดสินใจในด้านต่างๆ ได้ (สารัตถ์ ชัตติยะ. 2551 : 1)

ความรู้ด้านดนตรีของชาวอีสานที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนั้น จะต้องอาศัยผู้รู้ ผู้มีความชำนาญเป็นองค์ประกอบสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2532 : 28) โดยเฉพาะศิลปินชาวอีสาน เป็นผู้ถือกำเนิดขึ้นบนแผ่นดินอีสาน สืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาทางด้านดนตรีจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมานับร้อยๆ ปี คีตกวีอีสานเหล่านี้จะจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วภาคอีสาน บางท่านเป็นคนที่มีชื่อเสียง บางท่านเป็นคนที่ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่ทุกท่าน

เหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศไทย บุคคลเหล่านี้สมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการบันทึก เผยแพร่ประวัติและคุณงามความดี อีกทั้งยังเป็นการยกย่องเชิดชู และให้นานาประเทศได้เห็นการสั่งสมทางภูมิปัญญาของชาติไทย

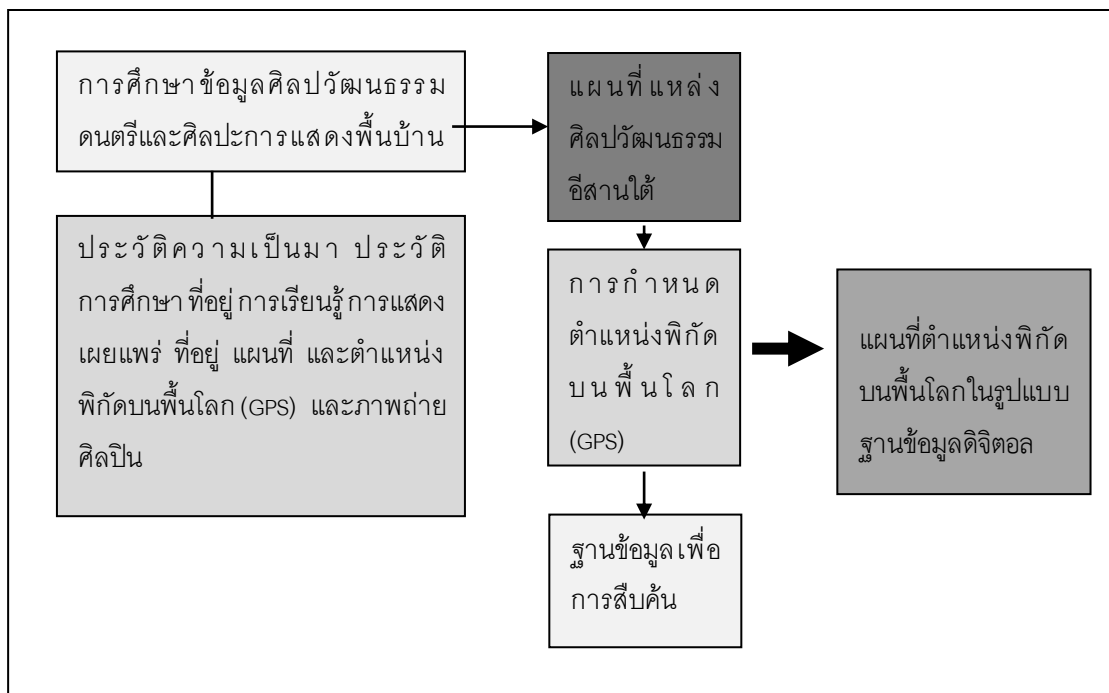
การกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) ที่ตั้งของสถานที่อยู่อาศัยของภูมิปัญญาด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน เป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องศึกษาและดำเนินการ เพราะแหล่งวัฒนธรรมทางดนตรีเหล่านี้ จะเป็นตัวบ่งบอกถึงความเจริญของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง และยังสามารถสื่อให้บุคคลภายนอกได้ทราบและสามารถเข้าถึงแหล่งวัฒนธรรมทางดนตรีเหล่านั้นได้อย่างรวดเร็วอีกด้วย

ในปีงบประมาณ 2552 มหาวิทยาลัยได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน” ซึ่งเป็นการวิจัยในระยะที่ 1 ในพื้นที่ภาคอีสาน 3 จังหวัด คือ มหาสารคาม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ซึ่งผลของการวิจัยทำให้ได้แผนที่วัฒนธรรมด้านดนตรีและข้อมูลที่ครบถ้วนที่สามารถสืบค้นและบอกพิกัดได้ แต่ด้วยการวิจัยในปีที่ผ่านมายังไม่ครอบคลุมพื้นที่ในภาคอีสาน คณะผู้วิจัยจึงเสนอจัดทำโครงการวิจัยต่อเนื่องเพื่อขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น เป็นระยะที่ 2 โดยเลือกพื้นที่ในเขตอีสานใต้ ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ผลของการศึกษาในระยะที่ 2 นี้จะทำให้พื้นที่วัฒนธรรมทางดนตรีของภาคอีสานมีความครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าถึงแหล่งวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ (นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี)
2. เพื่อจัดทำแผนที่และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) ของแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ (นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี)
3. เพื่อสร้างฐานข้อมูลแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ (นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี) เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดดำเนินการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัย

ความสำคัญของการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติ และภูมิปัญญาดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานใต้ ได้รับการเก็บรวบรวมไว้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า
2. ภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย เพื่อการเผยแพร่และสืบทอดอย่างถูกต้อง
3. แผนที่ข้อมูลสารสนเทศของแหล่งศิลปวัฒนธรรมทางดนตรีและศิลปะการแสดง จะเป็นข้อมูลพื้นฐานของนักมานุษยวิทยา ศึกษาศาสตร์ ในการที่จะเข้าศึกษาแหล่งวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ ในอนาคต
4. แผนที่ข้อมูลสารสนเทศสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อวางแผนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตของพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ 5 จังหวัด คือ นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี

2. ขอบเขตของประเภทศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ศิลปินหมอลำ นักร้อง นักแสดง ช่างฝีมือ
3. ขอบเขตด้านเนื้อหาแหล่งวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ประวัติการศึกษา ที่อยู่ การเรียนรู้ การแสดงเผยแพร่ ที่อยู่ แผนที่ และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) และภาพถ่ายศิลปิน
4. ด้านข้อมูลระบบคอมพิวเตอร์
 - 4.1 เชื่อมต่อกับกูเกิลเพื่อเรียกแสดงแผนที่
 - 4.2 ข้อมูลเชิงบรรยาย ประกอบด้วย ข้อมูลรายละเอียดสถานที่ และข้อมูลรูปภาพของสถานที่
5. ด้านการประมวลผลและการตรวจสอบ
 - 5.1 สามารถแสดงผลแผนที่ที่มีระดับการขยาย โดยใช้ API Code ที่ได้ลงทะเบียนไว้กับทางกูเกิลด้วยชื่อโดเมนเนม
 - 5.2 จัดทำฐานข้อมูลเชิงบรรยายด้าน ตำแหน่ง รายละเอียด สถานที่
 - 5.3 การนำข้อมูลเชิงบรรยายเข้าไปจัดเก็บในฐานข้อมูลโดยผ่าน UI ของระบบ
 - 5.4 สามารถเรียกดู ค้นหาข้อมูลสถานที่ ตามหมวดหมู่ ตำบล อำเภอ
6. ขอบเขตของระยะเวลา 1 ตุลาคม 2552 – 30 กันยายน 2553

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
 - 1.1 ข้อมูลเอกสาร ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของศิลปินช่างพื้นบ้านในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี และตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน
 - 1.2 ข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้รู้ ศิลปิน และผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับศิลปินช่าง ชาวอีสาน โดยสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ ชื่อ นามสกุล และที่อยู่ของศิลปินช่าง
2. การจำแนกข้อมูล ข้อมูลที่สืบค้นได้ทั้งจากเอกสารและข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยจำแนกตามจังหวัด 5 จังหวัด จำแนกประเภทศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกเนื้อหาแหล่งวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานใต้ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ประวัติการศึกษา ที่อยู่ การเรียนรู้ การแสดงเผยแพร่ ที่อยู่ แผนที่ และตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) และภาพถ่ายศิลปิน
3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม จัดเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ กล้องถ่ายรูปดิจิทัล เครื่องบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ เครื่อง GPS เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณจะนำเสนอในรูปแบบจำนวนตัวเลข ตาราง ร้อยละ แผนภูมิ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจะนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. การประมวลผลและการตรวจสอบ

5.1 สามารถแสดงผลแผนที่ที่มีระดับการย่อยขยาย โดยใช้ API Code ที่ได้ลงทะเบียนไว้กับทางกูเกิลด้วยชื่อโดเมนเนม

5.2 จัดทำฐานข้อมูลเชิงบรรยายด้าน ตำแหน่ง รายละเอียด สถานที่

5.3 การนำข้อมูลเชิงบรรยายเข้าไปจัดเก็บในฐานข้อมูลโดยผ่าน UI ของระบบ

5.4 สามารถเรียกดู ค้นหาข้อมูลสถานที่ ตามตำบล อำเภอ และจังหวัด

5.5 สามารถค้นหาเส้นทางในการเข้าถึงสถานที่แหล่งวัฒนธรรมนั้นๆ ได้

6. วิธีการสร้างแผนที่แหล่งวัฒนธรรมทางดนตรี

6.1 ดำเนินการสืบค้นแผนที่ที่แสดงพื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ในเขต 5 จังหวัด จากแหล่งข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้อง

6.2 นำข้อมูลจากที่สืบค้นได้จากภาคสนาม มากำหนดตำแหน่งลงบนแผนที่ และกำหนดตำแหน่งบนแผนที่ตามกรอบเนื้อหาการวิจัย

6.3 จำแนกแผนที่แหล่งวัฒนธรรมทางดนตรีที่บ้านอีสานเป็น 3 ระดับ คือ แผนที่แสดงตำแหน่งระดับทั้งภาค แผนที่แสดงตำแหน่งระดับจังหวัด และแผนที่แสดงตำแหน่งระดับอำเภอ

6.4 นำข้อมูลแผนที่ที่แสดงตำแหน่งแล้ว นำไปสแกนเพื่อเก็บข้อมูลลงบนคอมพิวเตอร์

6.5 ตกแต่งภาพแผนที่ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่น คำอธิบาย สัญลักษณ์ ความคมชัด สี เส้นเงา เป็นต้น

6.6 จัดทำฐานข้อมูลในรูปแบบของซีดีรอม ที่มีเนื้อหาประกอบด้วย ภาพแผนที่ ตำแหน่งพิกัด GPS ข้อมูลเนื้อหาสาระแต่ละ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว

7. การออกแบบระบบ

7.1 ศึกษาความต้องการของระบบ

7.2 วิเคราะห์ระบบงาน

7.3 ออกแบบฐานข้อมูล

7.4 ออกแบบระบบงาน

7.5 เขียนโปรแกรมและทดสอบโปรแกรม

7.6 ทดสอบการใช้งานระบบงาน

8. จัดทำเอกสารประกอบการใช้งานและอธิบายระบบงาน

สรุปผลการวิจัย

1. แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ พบว่า มีแหล่งวัฒนธรรมทางดนตรีในอีสานใต้ ทั้งหมด 5 จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา สามารถแยกออกประเภทได้ดังนี้คือ จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวน 16 แหล่ง จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 11 แหล่ง จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน 15 แหล่ง จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวน 13 แหล่ง และจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 9 แหล่ง

1.1 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ จังหวัดอุบลราชธานี มีอยู่ 5 ประเภท ประกอบด้วย นักร้องลูกทุ่งหมอลำ จำนวน 7 แหล่ง หมอลำ จำนวน 4 แหล่ง นักแต่งเพลง จำนวน 3 แหล่ง นักแต่งกลอนลำ จำนวน 1 แหล่ง นักดนตรี จำนวน 1 แหล่ง

1.2 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ จังหวัดศรีสะเกษ มีอยู่ 6 ประเภท ประกอบด้วย นักดนตรี จำนวน 4 แหล่ง หมอลำ จำนวน 3 แหล่ง นักแต่งเพลง จำนวน 1 แหล่ง นักแสดง จำนวน 1 แหล่ง ช่างทำเครื่องดนตรี จำนวน 1 แหล่ง นักร้องลูกทุ่งหมอลำ จำนวน 1 แหล่ง

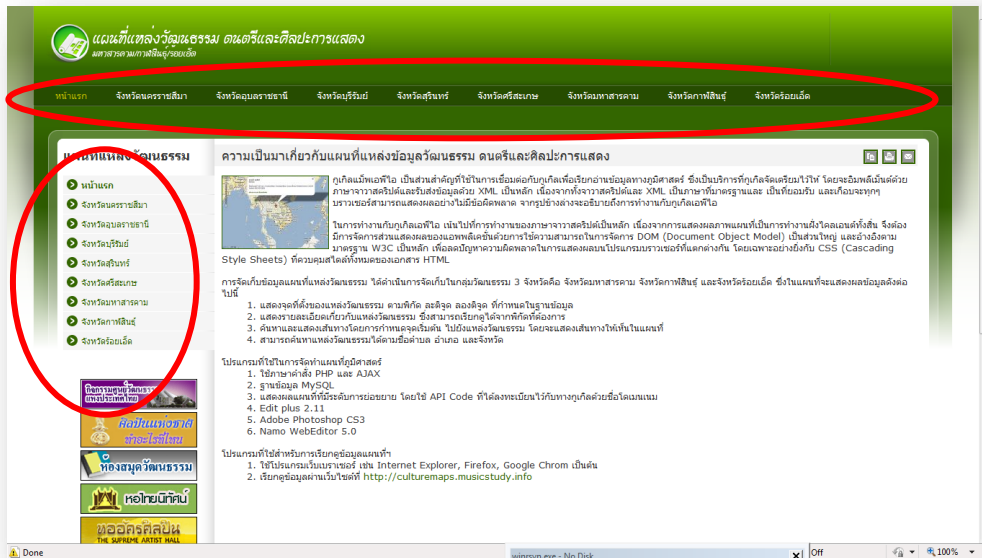
1.3 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ จังหวัดสุรินทร์ มีอยู่ 3 ประเภท ประกอบด้วย นักดนตรี จำนวน 10 แหล่ง นักร้อง จำนวน 3 แหล่ง นักร้องลูกทุ่งหมอลำ จำนวน 2 แหล่ง

1.4 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ มีอยู่ 2 ประเภท ประกอบด้วย นักดนตรี จำนวน 7 แหล่ง หมอลำ จำนวน 6 แหล่ง

1.5 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานในอีสานใต้ จังหวัดนครราชสีมา มีอยู่ 2 ประเภท ประกอบด้วย นักร้องเพลงพื้นบ้าน จำนวน 8 แหล่ง นักร้องลูกทุ่ง จำนวน 1 แหล่ง

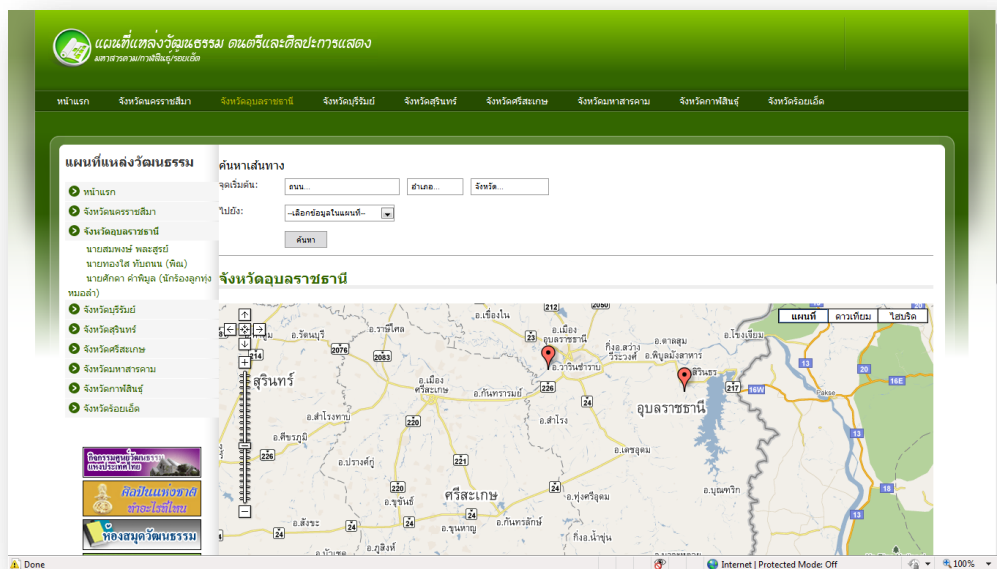
2. ฐานข้อมูลแหล่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน พัฒนาภายใต้ระบบ Google Maps API ซึ่งแยกหมวดหมู่สำหรับการสืบค้นไว้ 3 หมวดหลักๆ คือ แยกเป็นจังหวัด 5 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา ผู้ใช้งานสามารถสืบค้นข้อมูลได้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เปิดโปรแกรม Web Browser เช่น Internet Explorer หรือ Fire Fox
2. พิมพ์ URL Address <http://culturemaps.musicstudy.info>

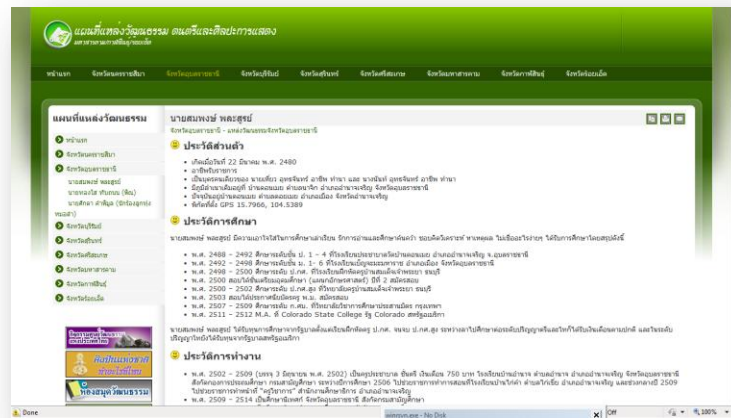
ภาพประกอบ 2 แสดงหน้าจอแรกของเว็บไซต์

3. เมื่อเข้าสู่หน้าจอแรกของเว็บไซต์แล้ว สามารถสืบค้นข้อมูลโดยคลิกที่ชื่อหมวดหมู่ ซึ่งจะแบ่งตามกลุ่มจังหวัดในเมนูทางด้านซ้ายมือ และเมนูด้านบน

ภาพประกอบ 3 แสดงหน้าจอเมนูแหล่งวัฒนธรรม

4. สืบค้นข้อมูลในแต่ละแหล่ง โดยการคลิกที่ชื่อศิลปินที่ปรากฏ หรือพิมพ์ชื่อศิลปินในช่องค้นหา

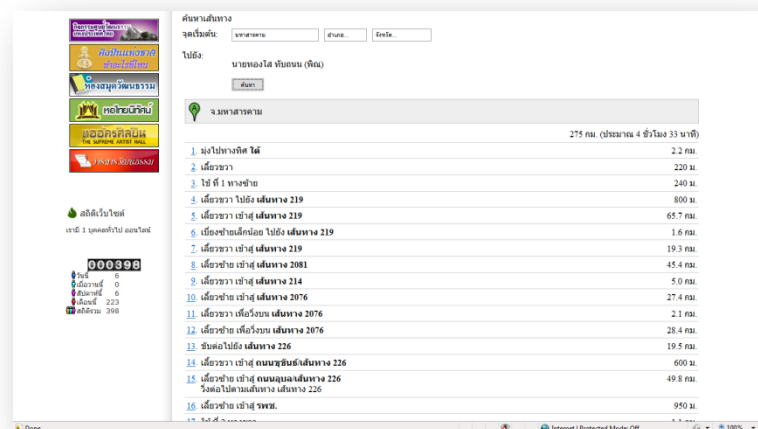

ภาพประกอบ 4 แสดงหน้าจอรายละเอียดของศิลปิน

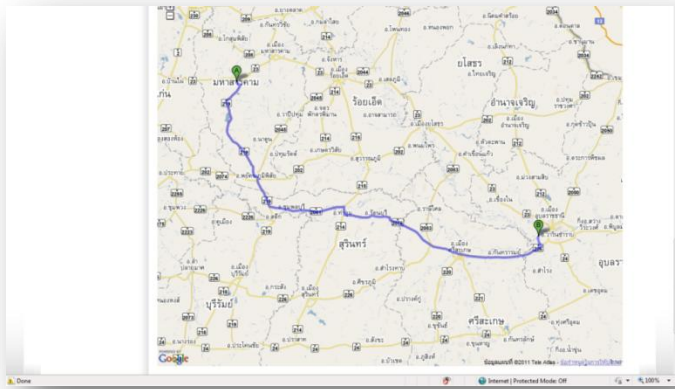
5. การค้นหาเส้นทางสำหรับเดินทางไปสู่แหล่งศิลปวัฒนธรรมที่ต้องการ สามารถสืบค้นได้จากจุดเริ่มต้น ไปยังแหล่งวัฒนธรรมที่ปรากฏในแผนที่ Google Maps โดยการพิมพ์ชื่อถนนอำเภอ หรือ จังหวัด จากนั้นคลิกปุ่มค้นหา ซึ่งโปรแกรมจะแสดง และบอกเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางอย่างละเอียด

ภาพประกอบ 5 แสดงหน้าจอพิกัดในแผนที่ Google Maps และการค้นหาเส้นทาง

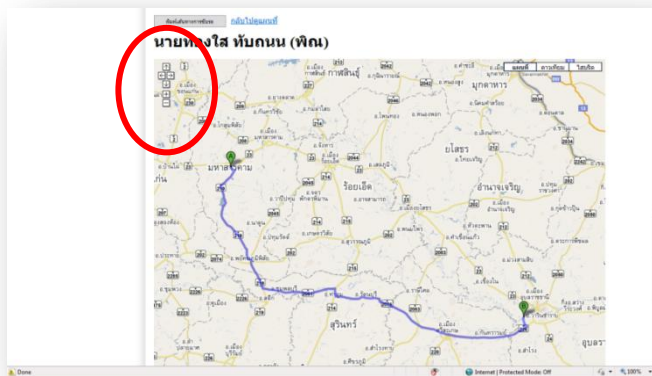
ภาพประกอบ 6 แสดงเส้นทางสำหรับการเดินทางไปยังแหล่งข้อมูลเป็นกิโลเมตร

ภาพประกอบ 7 แสดงเส้นทางสำหรับการเดินทางไปยังแหล่งข้อมูลเป็นเส้นทางในแผนที่ Google Maps

6. การย่อ-ขยายมุมมองของแผนที่ สามารถทำได้ 2 วิธีด้วยกัน คือ

6.1 ขยายแผนที่โดยการคลิกที่ปุ่มเครื่องหมาย + และย่อแผนที่โดยการคลิกที่ปุ่มเครื่องหมาย -

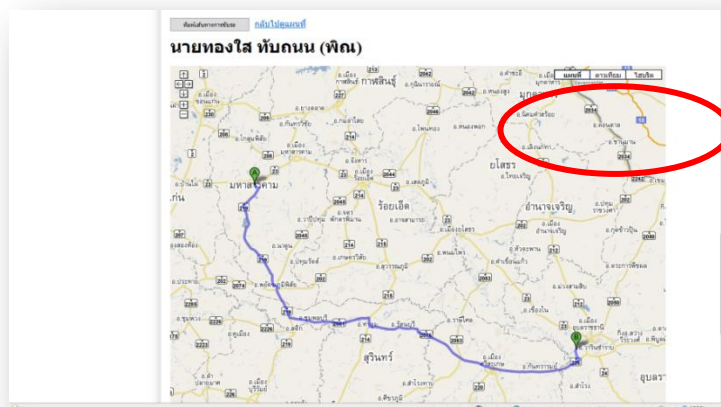

ภาพประกอบ 8 แสดงปุ่มสำหรับย่อ-ขยายขนาดแผนที่

6.2 ย่อ-ขยายแผนที่โดยการดับเบิลคลิกที่เมาส์ลงบนแผนที่ Google Maps ขยายแผนที่โดยการดับเบิลคลิกเมาส์ปุ่มซ้าย และย่อแผนที่โดยการดับเบิลคลิกเมาส์ปุ่มขวา

7. การย้ายมุมมองของแผนที่ใน Google Maps ได้ 2 วิธีคือ

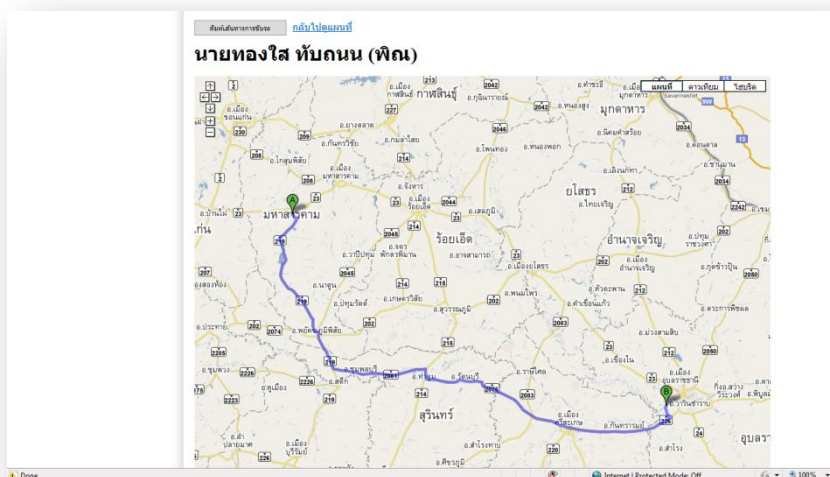
7.1 คลิกที่ปุ่ม ลูกศรที่ปรากฏบนแผนที่

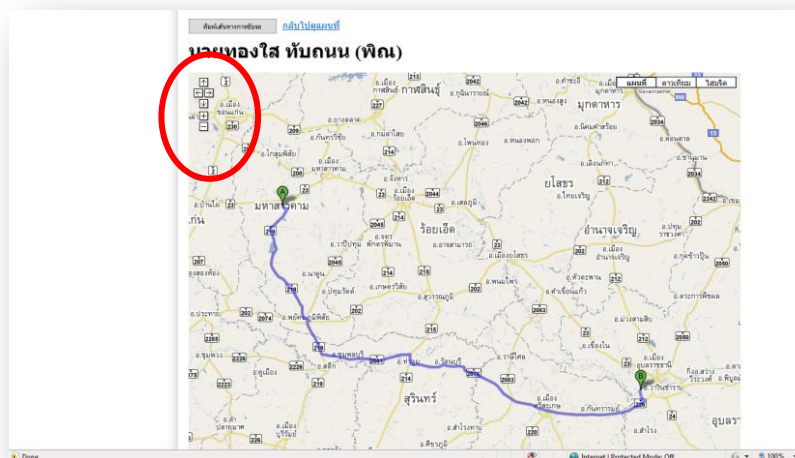
ภาพประกอบ 9 แสดงปุ่มสำหรับการย้ายมุมมองของแผนที่ใน Google Maps

7.2 ย้ายมุมมองของแผนที่ โดยการคลิกเมาส์ปุ่มซ้ายค้างไว้ แล้วเลื่อนแผนที่ได้ตามต้องการ

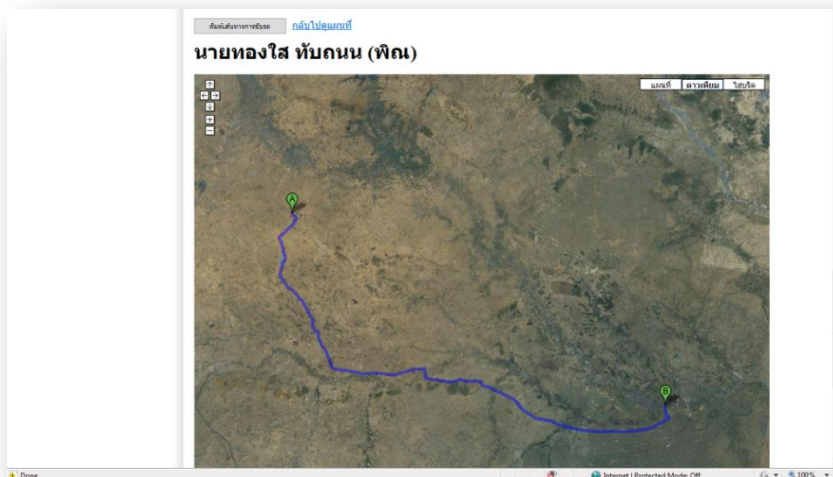
8. การเปลี่ยนรูปแบบการแสดงผลของแผนที่ใน Google Maps สามารถแสดงผลได้ 3 รูปแบบคือ แบบแผนที่ แบบดาวเทียม และแบบผสม ทำได้โดยการเลือกกดปุ่มที่จะให้แสดงผล ด้านบนขวามือของจอภาพ

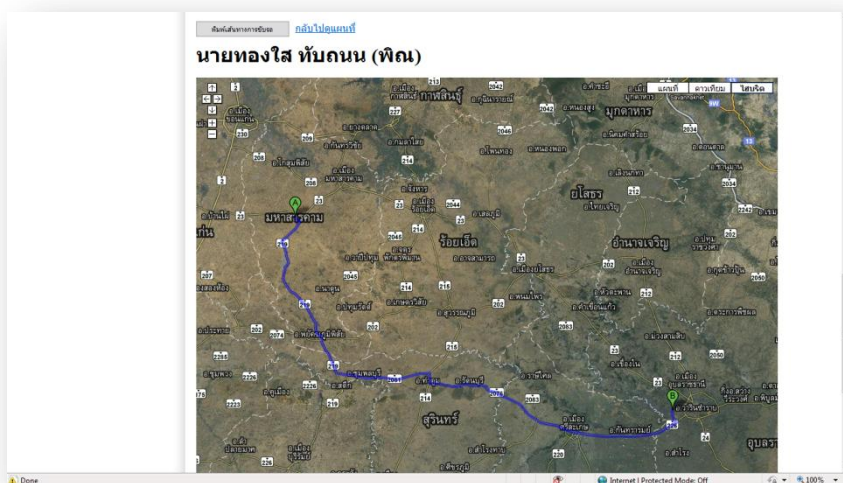
ภาพประกอบ 10 แสดงปุ่มสำหรับการเปลี่ยนรูปแบบการแสดงผล

ภาพประกอบ 11 แสดงแผนที่ในรูปแบบ “แผนที่”

ภาพประกอบ 12 แสดงแผนที่ในรูปแบบ “ดาวเทียม”

ภาพประกอบ 13 แสดงแผนที่ในรูปแบบ “แบบผสม”

เอกสารอ้างอิง

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ทิงค์เน็ต. (2546). MapMagic. **ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS)**. (ซีดี).
- พรพิมล ศุภสิทธิ์. (2533). **แหล่งสนเทศทางวัฒนธรรม**. ที่ระลึกส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13. หน้า 23-27. มหาสารคาม : โรงพิมพ์อภิชาติ.
- ศักดิ์ระพี สีมาวัน. (2528, กุมภาพันธ์). ช่างสิบ แก่แสง ผู้สร้างสรรค์เครื่องดนตรีพื้นบ้านแห่งบ้านนาบัว กันทรลักษณ์. **ศิลปวัฒนธรรม**. 23(12) : 140-143.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2528). **เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านดีเด่น**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2530). **ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ.2529**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

วรเดช จันทรศร และสมบัติ อยู่เมือง . (2545). ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการบริหารภาครัฐ.

วรพจน์ พรหมสัตยพรต. (กรกฎาคม – สิงหาคม 2546). “GIS กับงานสุขภาพ.” **หมออนามัย**.

13(1) : 28-32.

สรวิศ ใจกลินดาว. (2542). **ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์: หลักการเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

สุเพชร จิระจกุล. (2544). **เรียนรู้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้วย PC AREVIEW**.

สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) <http://www.gistda.or.th>

สารสนเทศภูมิศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ [http://www.moe.go.th/webbpps/Achi2545/](http://www.moe.go.th/webbpps/Achi2545/GAT2545/AchievePage.htm)

[GAT2545/AchievePage.htm](http://www.moe.go.th/webbpps/Achi2545/GAT2545/AchievePage.htm)

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2533). **ภูมิศาสตร์อีสาน**. มหาสารคาม : คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. **เอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัยและข้อมูลพื้นฐาน**

เกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อใช้ปฏิบัติการในโครงการอีสานเขียว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรี

นครินทรวิโรฒประสานมิตร.

Malm William P. (1967). **Music Cultures of the Pacific, the North East, and Asia**.

Englewood Cliffs. New Jersey : Practice-Hall Inc.,.

Terry E. Miller. (1977). **Kaen playing and mawlum singing in northeast thailand**.

America : Indiana University.

<http://www.gisthai.org/>

<http://www.geocities.com/sup2822911/agis.html>

<http://www.gis.com/whatisgis/index.html>

http://ipcu.moph.go.th/knowhow/myth_gis.html

<http://www.geocities.com/sup2822911/agis.html>

เพลงพื้นบ้านโพหัก : รำโทน

PHOHAK FOLK SONG : RAM TONE

พจนีย์ กงตาล*

บทคัดย่อ

การวิจัย เพลงพื้นบ้านโพหัก : รำโทน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของการรำโทน ศึกษาวิวัฒนาการการถ่ายทอดท่ารำ และศึกษาคำร้อง ท่าทางประกอบ คำร้องของเพลงรำโทน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากศิลปินในพื้นที่ ชาวบ้านและนักวิชาการท้องถิ่น ชุมชนตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การรำโทน เดิมจะจัดให้มีการละเล่นในเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ และงานนักขัตฤกษ์ แต่ในปัจจุบันมีการตื่นตัวในเรื่องวัฒนธรรม จึงมีการนำการรำโทนไปแสดงตามหน่วยงานเพื่อการศึกษา และเพื่อความบันเทิง มีอุปกรณ์ในการแสดงประกอบด้วย กลอง ฉิ่ง ฉาบ และมีต้นเสียงเป็นชาย และหญิงร้องนำ รวมทั้งผู้ที่จะร่วมร้องไปในขณะรำด้วย เพลงที่ใช้ร้องมีทั้งเนื้อเพลงที่มีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเพลงที่ได้รับอิทธิพลจากเพลงร่วมสมัยใหม่ สามารถแบ่งตามเนื้อหาได้ 3 ลักษณะ คือ

1. เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสีระหว่างชาย - หญิง
2. เพลงที่มีเนื้อหาปลุกใจ
3. เพลงที่กล่าวถึงธรรมชาติและสัตว์

ท่ารำที่ใช้ประกอบการรำโทน เป็นท่าแสดงออกที่ใกล้เคียงกับท่าธรรมชาติ ผู้รำส่วนใหญ่จะใช้ท่าทางในการรำเหมือนกันจะมีที่แตกต่างไปบ้างก็เพียงเล็กน้อย ท่ารำเป็นท่าที่คิดประดิษฐ์ โดยไม่มีการวางแผนหรือมาตรฐานกำหนด ว่าต้องใช้เพลงอะไรประกอบด้วยท่ารำอะไรตายตัวเหมือนการรำวงมาตรฐาน ท่าทางในการรำโทนของชาวบ้านโพหัก มีทั้งลักษณะท่าพื้นฐานในการรำที่เหมือนกัน และแตกต่างกันทั้งสามเนื้อหา ส่วนท่ารำที่แตกต่างกันออกไป จะเป็นท่ารำที่อิสระมีความหมายเป็นการเลียนแบบท่าธรรมชาติ โดยวิเคราะห์จากท่าสามัญของการรำแบ่งออกเป็น ช่วงลำตัว ได้แก่ กิริยาของมือ แขน และการทรงตัว ช่วงขา ได้แก่ การก้าวเดิน และยืดยุบ หมุนตัว และเตะปลายเท้า

*สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม pochamee@hotmail.com

เพลงพื้นบ้านโพหัก : รำไท่น นอกจากจะเล่นเป็นการละเล่นภายในหมู่บ้านเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังนำไปสอนในโรงเรียนของชุมชนเพื่อให้เยาวชนได้สืบทอด มีการจัดประกวดเพื่ออนุรักษ์ และได้รับการส่งเสริมจากทางราชการของชาวชุมชนตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ให้มีการเผยแพร่ไปยังท้องถิ่นอื่น ๆ อันเป็นการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว และยังเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ให้แพร่หลายอีกด้วย

Keywords

นาฏยศัพท์ หมายถึงศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกชื่อท่ารำ หรือกิริยาทำนานาฏศิลป์ต่าง ๆ เช่น

จีบ กิริยาที่นิ้วหัวแม่มือจรดไปที่ข้อแรกของนิ้วชี้ นิ้วที่เหลือ คือ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย กรัดให้ตึงเป็นรูปพัด จีบมีสองลักษณะ คือ จีบคว่ำ และ จีบหงาย แบ่งเป็น 5 ชนิด คือ

จีบคว่ำ	สังเกตจากปลายนิ้วชี้ ที่ชี้ลงล่าง หักข้อมือเข้าหาลำแขน
จีบหงาย	สังเกตจากปลายนิ้วชี้ ที่ชี้ขึ้นเบื้องบน หักข้อมือเข้าหาลำแขน
จีบปรกหน้า	สังเกตจากปลายนิ้วชี้ ที่ชี้เข้าหาหน้าผากระดับศีรษะ หักข้อมือเข้าหาลำแขน
จีบปรกข้าง	สังเกตจากปลายนิ้วชี้ ที่ชี้เข้าหาแก้มศีรษะด้านข้างเหนือใบหู ระดับศีรษะ หักข้อมือเข้าหาลำแขน
จีบหลัง	เป็นกิริยาที่เนื่องมาจากจีบคว่ำส่งมือจีบไปด้านหลังแขนตึง ให้ปลายจีบตรงกับท้องแขน

วง คือส่วนโค้งของลำแขนออกไปด้านข้าง ให้ส่วนบนของลำแขนซ้อนลงเบื้องล่าง และให้ลำแขนส่วนล่างซ้อนขึ้นเบื้องบน ตั้งฝ่ามือตึงปลายนิ้ว หักข้อมือเข้าหาลำแขน แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

วงบน	ทอดแขนไปด้านข้างตั้งฝ่ามืออยู่ระดับศีรษะ
วงกลาง	ทอดแขนไปด้านข้างตั้งฝ่ามืออยู่ระดับไหล่
วงล่าง	ทอดแขนไปด้านข้างตั้งฝ่ามืออยู่ระดับสะโพก
วงหน้า	ทอดแขนไปด้านหน้าตั้งฝ่ามืออยู่ระดับปาก

ก้าวไขว้ คือ การก้าวเท้าไขว้ให้ต้นขาส่วนบนชิดกัน เท้าที่อยู่ด้านหลังเปิดส้นเท้าขึ้น อาจก้าวย่ออยู่กับที่ หรือก้าวไขว้เคลื่อนที่

รำส่าย คือ การตั้งฝ่ามือตึงแขนข้างลำตัวระดับไหล่ พลิกมือวาดแขนขึ้นลงสลับกัน ระหว่างขวา และซ้าย

สอดสร้อย หมายถึงกิริยาจับหางระดับชายพก (เอว) มือหนึ่ง และตั้งวงบนมือหนึ่ง เดินมือเปลี่ยนสลับระหว่างจับหาง และตั้งวงบน

ท่าธรรมชาติ หมายถึง ท่ารำที่เลียนแบบท่าทางปกติ มีทั้งกิริยามือชี้ มือแบ เช่น กิริยามือชี้ มีหลายลักษณะ เช่น ชี้อีกวาด (ทุกคน, หลายอย่าง) ชี้อ้างหน้า(เป้าหมาย) ชี้อีกตา (เห็น) ชี้อีกปาก (พูด) ชี้อีกที่อยู่ตรงข้าม ชี้อ้างบน(อาจหมายถึง ฟ้า นก หรือ พระอาทิตย์ พระจันทร์) ชี้อ้างล่าง (อาจหมายถึง น้ำ พื้นดิน)

กิริยามือแบ แตะอก หมายถึง ตัวเอง มือซ้ายหรือ มือขวาก็ได้ ประสานมือระดับอก หมายถึง รัก แตะส่วนอื่นๆ ของร่างกายแทนการชี้ เช่น แตะแก้ม แตะไหล่ แตะสะโพก

ท่าเลียนแบบสัตว์ ทำท่านก ด้วยการกางมือแทนปีก โบกขึ้นลง ทำท่าปลา ด้วยการพนมมือ ใ้ข้างหน้า และหักข้อมือส่ายไปมาแทนหาง หรือหัวปลา เป็นต้น

Abstract

THE STUDY OF “PHOHAK FOLK SONG : RAM TONE” AIMED TO INVESTIGATE THE HISTORY AND CURRENT SITUATION OF “RAM TONE” AND TO EXAMINE THE EVOLUTION OF RAM TONE’S POSTURES AND THE LYRICAL BODY POSTURES FROM RAM TONE COMPOSITION.

THE RESEARCH METHODOLOGY WAS BASED ON QUALITATIVE STUDY CONDUCTED BY MEANS OF DOCUMENTARY AND RELATED RESEARCH STUDY, INCLUDING FIELD STUDY OF THE LOCAL ARTISTS AND ACADEMIC PEOPLE IN PHOHAK VILLAGE IN THE BANG PHAE DISTRICT OF RATCHABURI PROVINCE.

THE RESEARCH FINDINGS SHOWED THAT “RAM TONE” WAS HIGHLY PERFORMED WITH THE PARTICIPATION OF MANY LOCAL AND OTHER INTERESTED PEOPLE, USUALLY DURING THE SONGKRAN FESTIVAL AND OTHER CELEBRATIONS. CURRENTLY, THE PEOPLE ARE PLEASED TO BE THE CULTURAL OWNERS OF “RAM TONE” AND TO PERFORM AND ENTERTAIN IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. THE PERFORMANCE EQUIPMENT CONSISTS OF DRUMS AND CYMBALS. IT IS SUNG BY THE PERFORMERS, WHO ARE LEAD BY THE VOICES OF ONE MALE AND ONE FEMALE. THE SONG LYRICS HAVE BEEN WRITTEN FROM WORLD WAR II TO THE PRESENT.

THE FINDINGS ADDITIONALLY REVEALED THREE STYLES OF SONG LYRIC AREAS AS FOLLOWS:

1. SONG LYRICS ABOUT TEASING BETWEEN MALES AND FEMALES
2. SONG LYRICS THAT EMBOLDEN
3. SONG LYRICS ABOUT NATURE AND ANIMALS

THE CHOREOGRAPHIES WERE NAMED AFTER THE PEOPLE’S POSTURES DURING REAL ACTIVITIES IN LIFE AND MOST DANCERS MODIFIED SOME POSTURES BY THEMSELVES, NOT ONLY FOLLOWING THE

STANDARD DANCE. THE POSTURES HAVE A FREE AND NATURAL CHOREOGRAPHY. THE ANALYTICAL DANCING CHOREOGRAPHS WERE DISTINGUISHED BY THE TORSO PART, SUCH AS HAND GESTURES, ARM POSITIONS AND POSTURE BALANCE. THE OTHERS INCLUDE LEG MOVEMENTS, SUCH AS FORWARD STEP AND BACKWARD STEP, BODY TURNING MOVEMENTS AND STATIONARY STEPPING MOVEMENTS WITH TOES IN UP AND DOWN POSTURES.

Moreover, the findings revealed that Phohak Folk Song, namely, “Ram Tone” is a focus of cultural conservation. It is developed in school curriculums and there are competitions between schools for the best performance of “Ram Tone”. It is also promoted by the government using cultural tourism public relations as it nurtures and spreads traditional cultural values among the audience.

บทนำ

ชุมชนโพหัก เป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งของอำเภอบางแพ มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งด้านภาษา ศิลปหัตถกรรม และวรรณกรรมพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน อาหาร และกีฬา เช่น การแข่งเรือยาว เป็นต้น การละเล่นพื้นบ้านสามารถบอกได้ถึงความเป็นมาของสังคมนั้น ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนโพหัก ได้สืบทอดกันลงมาช้านานจากบรรพชนหลายชั่วอายุคน จนเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นโพหัก อีกทั้งยังได้ขยายออกไปยังชุมชนใกล้เคียง ในขณะเดียวกันได้ปรับเปลี่ยนบางอย่าง เพื่อให้เข้ากับชุมชนใกล้เคียง และสามารถปรับการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันของคนหลายเชื้อชาติข้างเคียง ได้เป็นอย่างดีตลอดมา จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไปให้สามารถยึดถือปฏิบัติตาม เช่น การละเล่นพื้นบ้านในเทศกาลสงกรานต์ที่หนุ่มสาวร่วมกันเล่นสนุกสนานด้วยประเพณีไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาที่มาของเพลงพื้นบ้านโพหักเฉพาะการรำไท่น และศึกษาวิวัฒนาการและการถ่ายทอดทำรำไท่นของชาวโพหัก โดยศึกษาคำร้อง และทำท่างประกอบคำร้องของเพลงรำไท่น

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนชาวโพหัก ในแง่ของวัฒนธรรม ความเชื่อ อาชีพ และภาษา ศึกษาทางด้านศิลปหัตถกรรม และวรรณกรรม ประเพณีและการละเล่นเพลงพื้นบ้านโพหัก

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาทำรำที่ใช้ประกอบการรำโทนของชาวโพหัก การถ่ายทอดทำรำ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนโพหัก เพื่อนำเสนอจุดเด่นของการใช้ภาษาทำรำในการสื่อสารคำร้องเพลงพื้นบ้าน นำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

การรำโทนที่ชุมชนโพหัก เริ่มมีในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยนั้นเนื่องจากเป็นสิ่งที่บันเทิงที่ไม่สิ้นเปลือง เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อร่วมเล่นการ เนิ่นหาของบทเพลงมีทั้งเนื้อหาที่แสดงความรักระหว่างหนุ่มสาว การชมธรรมชาติ การทำมาหากิน และเป็นเพลงปลุกใจให้รักชาติ มีวิวัฒนาการและการถ่ายทอดทำรำจากการรำในวงรำโทน การรำมุงความสนุกสนาน และใช้ทำทางประกอบการรำ ทั้งทำรำที่เป็นแบบมาตรฐานของกรมศิลปากร และทำเลียนแบบทำธรรมชาติที่เป็นทำสามัญที่ใช้กัน

วิวัฒนาการของการรำโทนโพหัก ที่วิเคราะห์จากเนื้อร้องพบว่า การรำโทนไม่มีแบบแผนตายตัว จึงมีทั้งการรำที่ใช้เพลงรำโทนโพหักดั้งเดิม และมีการนำเนื้อเพลงร้องรำวงมาตรฐานมาใช้ในการรำโทนด้วย เช่น เพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ หรือนำเพลงรำวงในยุคปัจจุบัน มาใช้เป็นเพลงประกอบการรำโทน เช่น เพลงลამะลิล่า เพลงบ้านเรือนเคียงกัน เพลงตามองตา ซึ่งเป็นเพลงรำวงสมัยใหม่ที่ยังคงร้องกันแพร่หลายในปัจจุบัน เป็นต้น

การรำโทนมีการแสดงออกทั้งการร้องและการรำ คำร้อง และทำทางประกอบคำร้องของเพลงรำโทนเป็นการร้อยเกี่ยวระหว่างชาย-หญิง เนื้อหามักเปรียบผู้หญิงเป็นดอกไม้หรือดวงจันทร์ และเปรียบผู้ชายเป็นกระต่าย หรือเปรียบความรู้สึกเหมือนธรรมชาติ เช่น ความรักที่สมหวังเป็นเหมือนท้องฟ้าสดใส แต่ความรักที่ไม่สมหวังเปรียบเหมือนทะเลยามมีคลื่นลม

เนื้อหาสาระของเพลงรำโทนในแนวพื้นบ้านโพหัก ที่รวบรวมมาได้มี 99 เพลง จากการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะโดยพิจารณาจากเนื้อหาของเพลงดังนี้ คือ

1. เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสีระหว่าง ชาย – หญิง ได้แก่ เพลงพวงมาลัยสวมคอ เพลงรำไย้มไป เพลงไย้มย้วน เพลงยามเมื่อเรารักกัน

1.1 เพลงพวงมาลัยสวมคอ พวงมาลัยสวมคอ ใจเจ้าซอมาลี นาน ๆ ได้ผ่านมาที่เอละวา นาน ๆ ได้ผ่านมาที่ ดวงชีวิจะขาดรอน (หอมเกษร เจ้าพวงมาลัย) (ข้า)

1.2 เพลงรำไปไย้มไป รำไปไย้มไปตัวจะใกล้หัวใจเด่นแรง เขยิบนิดเขยิบนิด ถอยหน่อย

พระจันทร์ดวงน้อยกำลังยอแสง เปล่งประกายฉายแสงลงมา พอสบสายตา เมื่อใบหน้าเธอแดง

1.3 เพลงไย้มย้วน ไย้มย้วนชวนยั่วตา ไย้มยั่วมาสายตามองจ้อง มองยั้งมองตาน้องกระไรหวานน่า หนรรักหนรรักปักใจ เมื่อเฝ้าคิดไปหัวใจเพื่อพรา หนรรีบองหนรรูหนรรักปักทรวง หนรรูหนรรักปักทรวง

1.4 เพลงยามเมื่อเรารักกัน ยามเมื่อเรารักกัน แสงจันทร์ส่องสว่างเมฆหมอกไม่มีมาบัง รักนางเสียนี่กระไร หญิงอื่นดาดื่นมีถมฉันนิยมอยากได้เสียนี่กระไร รักนางเสียนี่กระไร ทำให้ชายนี้นวลคะนึ่ง

2 เพลงที่มีเนื้อหาปลุกใจ ได้แก่ เพลงแอ๊ปเปิ้ลยา เพลงหนองปลาตูก เพลงไตรรงค์ธงไทย เพลงแหลมทอง

2.1 เพลงแอ๊ปเปิ้ลยา สุขสำราญบันทึกรื่นเริงใจ มาเล่นรำวงธงไทยหัวใจสลาย วันนี้คืนดี คืนนี้ นมัสการ เทียมารำอย่าทำอาย แอ๊ปเปิ้ลยา ยา ยา ตะละแอ๊ปเปิ้ลยา ตะละแอ๊ปเปิ้ลยา ยา ยา ตะละแอ๊ปเปิ้ลยา แอ๊ปเปิ้ลยา แอ๊ปเปิ้ล (ซ้ำ)

2.2 เพลงหนองปลาตูก หนองปลาตูกนี้เอ๋ยไม่นึกเลยจะถูกใจมดี ญี่ปุ่นเขามาเป็นมิตร ๆ ไปตีอังกฤษในไรวี่ ปืนใหญ่ยิงมันไม่ถึงเสียงตึง ๆ ดังมาถึงนี้ เรือบินไทยขับไล่หูดหวิด ๆ ไปทั้งอังกฤษถึงสนามอินเดีย อินเดียนอนตายเป็นระดับ (ซ้ำ) ยกมือคำนับขึ้นแก่ไทย

2.3 ไตรรงค์ธงไทย ไตรรงค์ธงไทย โบกไสวลอยละลิว เห็นธงไทยปลิว ห้าววีรสิทธิ์ ท้องฟ้าสีครามแลดูงามสดใส นั่นคือเกียรติไทยของเรานั้น เราพลีชีวิตเอาโลหิตเราเสริมส่ง กระดุกแขนนั้นทำเป็นแทนไตรรงค์ เอาโลหิตเสริมส่ง ธงชัยสมรภูมิ

2.4 เพลงแหลมทอง ไชโยให้ร้อง แหลมทองของเราชาติไทย ขออวยพรให้ชาติไทยของเราไชโย-ไชโย ไชโย ไชโยฯ

3. เพลงที่กล่าวถึงธรรมชาติและสัตว์ ได้แก่ เพลงกระต่ายจำ เพลงจะมอดดูดาว เพลงมิดฟ้ามัวฝน เพลงหงส์ทอง

3.1 เพลงกระต่ายจำ กระต่ายจำ ช่างน่ารักจริง พระจันทร์ทอดทิ้ง แลดูเศร้าใจ ใต้พระจันทร์นั้นลอยไปไกล ใต้พระจันทร์นั้นลอยไปไกล สักเมื่อใดจะได้ชมจันทร์

3.2 เพลงจะมอดดูดาว จะมอดดูดาวแสงดาวก็เคลื่อน จะมอดดูเดือน เดือนก็ไม่แลเห็น หันหน้ามาส่งคนรัก (ซ้ำ) วันนี้ต้องจากพระจันทร์วันเพ็ญ

3.3 เพลงมิดฟ้ามัวฝน มิดฟ้ามัวฝนฉันยังทนมาได้ เท่าที่น้องนัดไว้พี่ชายจึงได้มาคอย ฉันเฝ้าคอยคอยอยู่ตั้งหลายเวลา พอไม่เห็นน้องมาพี่ยากี่นึกเสียใจ

3.4 เพลงหงส์ทอง หงส์ เอ๋ยหงส์ อย่าทะนงใจนัก ปีกของเจ้าจะหักลงไปอยู่ในหนอง เจ้าอย่าอวดทะนง ถือว่าเป็นหงส์ทอง ตกไปอยู่ในหนอง หงส์ หงส์ทองขยับปีกบิน หงส์ หงส์ทองขยับปีกบิน

ท่ารำที่ใช้ประกอบการรำไทจะเป็นท่าแสดงออกที่ใกล้เคียงกับท่าธรรมชาติมากที่สุด ผู้รำส่วนใหญ่จะใช้ท่าทางในการรำเหมือนกัน จะมีที่แตกต่างไปบ้างก็เพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นท่ารำที่คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเองโดยทันทีทันใดไม่มีการวางแผนมาก่อนไม่มีมาตรฐานกำหนดว่าต้องใช้ท่าอะไรกับเพลงใดตายตัว เหมือนท่ารำวงมาตรฐานของกรมศิลปากร

ท่าทางในการรำโทนของชาวบ้านโพหัก ที่มักใช้ในการรำมีทั้งลักษณะท่าพื้นฐานในการรำที่เหมือนกัน และแตกต่างกันทั้งสามเนื้อหา สามารถจำแนกออกได้เป็นท่าพื้นฐาน และท่าอิสระ ดังนี้

ท่ารำที่เป็นท่าพื้นฐานเหมือนกันทั้ง 3 เนื้อหาของเพลง คือ

1. ท่าสอดสร้อย
2. ท่าจีบหางย
3. ท่าชี่มือต่าง ๆ เช่น ชี่สูง
ชี่ระดับอก ชี่ตะแคงมือ
4. มือแบหางยข้างลำตัว (ท่าตาย)
5. ท่าฝ่ามือแตะอก
6. ท่าส่ายมือพลิกท่อนแขน(รำส่าย)
7. ท่ากดเกลียวข้าง
8. ท่ากดไหล่
9. ท่าโน้มตัวไปข้างหน้าขณะรำ
10. ท่าเบี่ยงตัวขณะรำ
11. ท่าย่ออยู่กับที่
12. ท่าก้าวเดินยืดยุบ
13. ท่าก้าวไขว้
14. ท่าเฉียงซ้าย – ขวา
15. ท่าก้มศีรษะ
16. ท่าเงยหน้า

ภาพที่ 1.1 ท่าสอดสร้อย

ภาพที่ 1.2 ท่าแตะอก (รัก)

ภาพที่ 1.3 ท่าชี่มือ

ภาพที่ 1.4 ท่าป้อง (มอง)

ภาพที่ 1.5 ท่าควักมือเรือก

ภาพที่ 1.6 ท่ารำสาย

ส่วนท่ารำที่แตกต่างกันออกไปจะเป็นท่ารำที่มีความหมายเป็นท่าอิสระ เลียนแบบท่าธรรมชาติ เช่น ภูเขาของมือได้แก่ ท่าภูเข (ตั้งฝ่ามือขึ้นส้นปลายนิ้ว) ท่าเปิดฝ่ามือไปด้านข้าง ท่าคว่ำมือแบ ท่าควักมือเรือก ท่ามือแบตะชายพก ท่าจีบเข้าอก ท่าซี้มือเข้าหากัน และใช้นิ้วชี้สะกิดที่หัวไหล่ ส่วนเนื้อหาเพลงปลุกใจ มีท่าอิสระคือท่าเตะฝ่ามือที่ต้นแขน ท่าพนมมือไหว้ ท่าประสานมือแบที่ฐานไหล่ ส่วนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพราหมณ์มีท่ารำอิสระคือท่าซี้ที่ตา และปาก

ภูเขาของเท้า ได้แก่ ท่าเดินเรียงเท้า และท่าทวิซเท้า ท่าทางอิสระที่ใช้มากที่สุดจะอยู่ในหมวดเนื้อหาเพลงที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสัตว์

ภาพที่ 1.7 ท่าชั้ญคู่ (แทนความหมายว่าคู่กัน)

ภาพที่ 1.7 ภาพที่ 1.8 ท่าเท้าเอวย่อสายสะโพก

ภาพที่ 1.9 ท่าพนมมือไหว้

ภาพที่ 1.10 ท่าก้มโน้มตัวไปด้านหน้า

จากการศึกษาวิจัย พบว่าคำร้องเพลงรำโทนของชาวโพหักจะเป็นการร้องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ใกล้ตัว โดยมีพื้นฐานจากเหตุการณ์ในช่วงนั้น ๆ ท่าทางในการแสดงขณะรำจะแตกต่างกันก็เพียงเล็กน้อย ขึ้นอยู่กับความชำนาญ และปฏิภาณไหวพริบของผู้รำแต่ละคน เช่น ถ้าเป็นการรำที่ดีท่าไปความหมายของเนื้อเพลงก็จะต่างกันที่การใช้มือซ้าย หรือขวาในการแสดงเท่านั้น

การรำโทนถือเป็นกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีในชุมชน และยังเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับชาวโพหักรวมทั้งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าในปัจจุบันหน่วยงานราชการท้องถิ่น ได้ให้ความสำคัญกับการละเล่นพื้นบ้านของชาวโพหักดีแล้ว โดยส่งเสริมให้มีการประกวดการเล่นรำโทน และนำกลุ่มศิลปินออกนอกพื้นที่ไปแสดงตามที่ต่าง ๆ แต่เยาวชนในโพหักเองยังไม่ให้ความสนใจที่จะศึกษาและรับการถ่ายทอดเท่าที่ควร นักการศึกษาในท้องถิ่นจึงควรสนับสนุนให้มีการสาธิต และจัดแสดงการละเล่นพื้นบ้านภายในโรงเรียนในชุมชน โดยเชิญศิลปินพื้นบ้านมาสาธิต และจัดการแสดงในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ โดยการยกย่องศิลปินพื้นบ้านของตนให้เป็นต้นแบบในการศึกษาเรื่องเพลงพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นความภาคภูมิใจทั้งแก่ตัวศิลปินเอง และแก่ลูกหลานในชุมชนที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง

สำหรับอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้แก่ชนรุ่นหลัง คงมีเฉพาะหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนชุมชนบ้านโพหัก และโรงเรียนวัดสามัคคีธรรมเท่านั้น และตัวศิลปินไม่ได้เล่นรำโทนเป็นอาชีพ แต่เล่นด้วยใจรักเมื่อมีเวลาว่างจากการทำงานจึงจะมาร่วมวงกันเพื่อแสดงกิจกรรม เพราะศิลปินส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายหรือทำเกษตรกรรม เช่น ทำนา กุ้ง ทำเครื่องจักสาน เป็นต้น เวลาว่างจึงไม่ตรงกัน และเยาวชนรุ่นใหม่ขาดความสนใจที่จะเรียนรู้ เพราะต้องใช้ความอดทนในการฝึกฝนทั้งร้อง และรำ

เอกสารอ้างอิง

คึกฤทธิ์ ปราโมช,ม.ร.ว. (2541). “นาฏศิลป์ไทย.” ใน **ลักษณะไทย เล่มที่ 3 ศิลปการแสดง**.

(หน้า 36). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

จรรยา ศรี วีระวานิช. (2524). **คู่มือครูการสอนและการจัดการแสดง ตามหลักสูตรสภาการศึกษา และหลักสูตรกรมสามัญ พ.ศ. 2524**. กรุงเทพฯ : ชวินและคณะ.

ชวน เพชรแก้ว. (2538). **ชีวิตไทย ชุด สมบัติตายาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร.

เต็มศิริ บุญยสิงห์ และเจื้อย สตะเวทิน. (2516). **การละครเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครูสภา.

ทองเพี้ยน คงแป้น. (2536). **อาจารย์ยานุสรณ์**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูรัตน ธรรมากร (ไสว ธรรมงกิจ) ณ วัดใหญ่โพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี : ม.ป.ท.เทศบาลตำบลโพหัก. (2544). **วิถีชีวิตชาวโพหัก**. ม.ป.ท.

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2511). **ศิลปะละครหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.
- นงรัตน์ พยัคฆ์ธร. (2531). **ท่องเที่ยวประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยแสวงสุขภาพการพิมพ์.
- ประพิน ออวกหา. (2535). **ราชบุรี**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง.
- ประสงค์ จันทรโกะ และโสภี สุขเจริญ. (2543). **การศึกษาชุมชนตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**. ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. (เอกสารอัดสำเนา).
- พรชัย สุจิตต์. (2536). สภาพแวดล้อมและร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี. ใน **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม**. (หน้า 63-73). จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์ วันศุกร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2536. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชรินทร์ สุขประมุข. (2534). “สมัยประวัติศาสตร์.” ใน **ราชบุรี**. (หน้า 121). กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี ที่ 14 ตุลาคม 2534. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- สมัย สุทธิธรรม. (2541). **ราชบุรี**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- สุจิต บัวพิมพ์. (2538). **มรดกไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2543). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 9) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมิตร เทพวงษ์. (2541). **นาฏศิลป์สำหรับครูประถมและมัธยม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อภัย นาคคง. (2536). **อาจารย์านุสรณ์**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูรัตนธรรมากร (ไสว ธมฺมกฺโข) ณ วัดใหญ่โพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี : วันที่ 18 เมษายน 2536. ราชบุรี : ม.ป.ท.
- อาจันต์ ปัญจพรรณ์. (2547). “วาทความคิด.” **มติชนสุดสัปดาห์**, 24, 1254 (สิงหาคม), 63.

การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้ จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์ญในจังหวัดสุรินทร์

อัคราพร สุขทอง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้างโดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์ญในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อรวบรวมความเป็นมา และพิธีกรรมการคล้องช้างของชาติพันธุ์ญ ในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษากระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์ญ ในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์ญในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การประชุมระดมสมองเพื่อถอดองค์ความรู้จากพิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างมาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นนาฏกรรมการคล้องช้าง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1) การคล้องช้างมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 โดยกลุ่มชนชาวยุขซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในสายตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) อาศัยอยู่ในแถบเทือกเขาพนมดงรักมีความชำนาญในการจับช้างป่ามาฝึก และเลี้ยงไว้ใช้งาน ในจังหวัดสุรินทร์ นิยมคล้องช้างด้วยวิธีการโพน คือคล้องด้วยเชือกปะกำ ก่อนและหลังการออกเดินทางไปคล้องช้าง จะมีการเช่นไหว้ศาลปะกำ ทั้งที่บ้านของตนและที่เป็นศูนย์รวม ระหว่างที่คนในครอบครัวออกไปคล้องช้าง สมาชิกในบ้านต้องถือปฏิบัติในข้อขะล่ำอย่างเคร่งครัด ขณะที่ไปจับช้างเพื่อทำพิธีเบิกป่าเพื่อเป็นทางไปถึงยังแหล่งอาศัยของช้างป่า และเมื่อจับช้างได้ต้องมีพิธีปัดรังควานช้าง โดยใช้ภาษาผีปะกำ 2) กระบวนการคล้องช้างในกลุ่มของหมอช้างจะมีการจัดลำดับความสำคัญของบุคคลจากครุบาใหญ่ สะด้า สะเมียง พระจา แต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่ของตนและต้องเชื่อฟังครุบาใหญ่อย่างเคร่งครัด หมอช้างจะเตรียมอุปกรณ์คล้องช้างและเสบียงอาหารเพื่อทำพิธีเบิกป่าเพื่อสำรวจแหล่งช้างป่า เมื่อคล้องช้างได้และออกจากป่าจะมีพิธีลาป่าและออกจากปะกำ ต่อจากนั้นจะมีพิธีสู่ขวัญช้างเพื่อต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว 3) จากการศึกษาวเคราะห์พิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างของชาวยุขผู้วิจัยจึงไม่ทำองค์ความรู้นั้นมาพัฒนาสู่ศิลปะการแสดงเพื่อสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและกระบวนการคล้องช้างที่มีมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งสิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง

สังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นพฤติกรรมกรรมการคล้องช้างจึงเป็นเครื่องมือในการสืบสาน ให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาของชาวกูยให้จังหวัดสุรินทร์ได้ความภูมิใจ และคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

Abstract

The purposes of this research are 1) to collect the history of the sacrificial ceremony in catching elephants of the Guays in Surin Province 2) to study the process in doing the sacrificial ceremony in catching elephants in Surin Province 3) to develop the dancing art used in the sacrificial ceremony in catching elephants of the Guays in Surin Province. This research is a qualitative research. The research strategies were: ethnographic research and focus group. The brainstorming process was employed in order to decode the body of knowledge of the sacrificial ceremony in catching elephants and to create dancing arts based on the elephant catching process.

The research found that 1) the elephant catching has begun since the 9th B.C. by the Guay Ethnic group, a tribe living in the area of Phanom Dong Rak Mountain, whose talents were catching and training elephants. The Guays inherited the wisdom in catching, training, and raising elephants. The Guays in Surin catches elephants by using rope called Pagum. The procedures in catching elephants begun before the journey started. For example, they had the ceremony of offerings making to Pagum spirit house (ศาลปะกำ) at home) or the paying of respect to the Pagum spirit (ผีปะกำ) at the center of the house. Also, there were forbidden rules for family members who did not go to catch elephants, such as they had to follow the taboo rules while novices were out to catch elephants in the forest. There was a ceremony called Berk-Pa (พิธีเบิกป่า), which was done when they arrived the place where elephants were gathering. They used Pagum language while catching the elephants. 2) the procedures in catching elephants were conducted by 4 village gurus called Kroo Ba yai, Sadum, Samiang, Paja. Each guru had his own responsibility. The most authoritative is Kroo Ba Yai whom everyone has to respect and follow his command. The gurus would prepare the instruments in catching elephants and provisions. They performed the opening forest ceremony before beginning the journey. The purpose of this ceremony is to help them find elephants gathering place. They had to share elephants they caught and did the “Welcoming Ceremony” for the elephants. 3) The researcher had designed the dancing art based on the

rituals of elephant catching of the Guay people. The dance reflected people ways of life from the past to the present time. Due to the environmental, political, social, and economic change, elephant catching culture was also affected. It is therefore necessary to encourage the new generation to realize of the value of this culture and help to conserve this wisdom.

บทนำ

สุรินทร์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีประวัติความมาเป็นยาวนาน นับพันปีตั้งแต่ยุคอาณาจักรขอมโบราณ มีจุดเด่นในด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในแหล่งอารยธรรมเทือกเขาพนมดงรัก ได้แก่ เขมร ลาว และกวยหรือกวย กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต่างมีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ในอดีตดินแดนแถบนี้เคยเป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรือง ร่องรอยความเจริญยังคงปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน ได้แก่ ปราสาทพระวิหาร ปราสาทหินพนมรุ้ง

ชาวกวยหรือกวย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในภาษาตระกูลมอญ-เขมร ที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์กับไทยมาช้านาน ปัจจุบันพบมากในภูมิภาคอีสานใต้แถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี รวมทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แขวงจำปาสักและแขวงอัตปือ ชาวกวยนิยมปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในทำเลที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์กวยมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดประเพณีความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมที่โดดเด่นหลายด้านโดยเฉพาะการเลี้ยงช้างที่เรียกกันว่า “กวยอะจิง” หรือกวยเลี้ยงช้าง ซึ่งสืบทอดประเพณีการจับช้างและการเลี้ยงช้างมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีความสามารถในการฝึกช้างป่าเพื่อการใช้งานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นที่สนใจของคนรุ่นหลัง กระทั่งองค์ความรู้และประเพณีเรื่องช้างกับคนได้ถูกพัฒนามาเป็นวิชาศาสตร์ในเวลาต่อมา

ชาวกวยในสุรินทร์สามารถจำแนกได้หลายกลุ่ม ได้แก่ “กวยมอไฮ” หรือกวยทำนา อาศัยอยู่ในแถบอำเภอสำโรงทาบ “กวยเบลอ” พบอาศัยอยู่ในแถบอำเภอศีขรภูมิ “กวยอะจิง” หรือกวยเลี้ยงช้าง ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่บ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จนกลายเป็นชุมชนเลี้ยงช้างที่มีช้างเป็นจำนวนมากเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนกับช้างของชาวกวย ภูมิปัญญาในการฝึกและการเลี้ยงช้างที่ถูกสืบทอดต่อกันมา

การคล้องช้างของชาวกวยถือเป็นจารีต ประเพณี และวิถีชีวิต ที่มีระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน ชาวกวยทุกคนจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในอดีตการคล้องช้างเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่ มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่เป็นขั้นเป็นขั้นตอน มีพิธีกรรมหลายอย่างที่เป็นศาสตร์และไสย การเตรียมการคล้องช้างป่า หมอเฒ่า หรือครูบาเฒ่า จะสั่งบรรดาหมอช้างและมะให้เตรียมพร้อมโดยแบ่งช้างต่อ ออกเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มหมอสดำ กลุ่มหมอเสด็จ โดยจะเคลื่อนช้างต่อ ขยายปีกกา โอบ

ไล่ช้างป่า ไปยังจุด ที่กำหนด โดยมีกลุ่มครูบาใหญ่ อยู่กลาง หมอช้าง จะถือไม้คันทาม ที่ปลายมีบ่วงบาต ติดอยู่ เมื่อได้จังหวะ ก็รีบสอดไม้คันทามที่ติดบ่วงบาตไปรับกับเท้าช้างป่า ที่ก้าวเหยียบลงไป จากนั้น หมอช้าง จะกระตุกบ่วงบาต ให้รัดติดเท้าช้างป่า หลังจากช้างตอกับช้างป่าออกแรงดิ้นกันไปกันมาสักพัก จนอ่อนแรง มะที่นั่งอยู่ท้ายช้าง ก็จะลงไปจับเชือกบาตไปผูกช้างป่าที่จับได้ไว้กับต้นไม้ใหญ่ ในป่าหรือ เสาตะลุง

เรื่องราวความเป็นมาของประเพณีการคล้องช้างป่าและการเลี้ยงช้างของชาวกูยจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ การถ่ายทอด

การโพนช้าง

เรื่องราวพิธีกรรมการคล้องช้างของชาวกูยสุรินทร์ ด้วยลีลา ท่าทางของนาฏศิลป์ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งจะสามารถสื่อสารและสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ เห็นถึงเรื่องราวความเป็นมาตลอดทั้งประเพณีและ พิธีกรรมในการคล้องช้างและการเลี้ยงช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ ด้วยเหตุนี้การศึกษา “การพัฒนา นาฏกรรมคล้องช้างโดยการถอดความรู้จาก กระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัด สุรินทร์” จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อที่จะ สร้างสรรค์และจรรโลงจารีตประเพณีที่เกิดจากภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและทรงคุณค่านี้ไว้ให้ดำรงคงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย :

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมการคล้องช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในจังหวัด สุรินทร์
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์
- 3) เพื่อพัฒนาการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่บ้านคือ บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัด สุรินทร์โดยกำหนดเป้าหมาย ไว้ดังนี้

- 1) ประชากรได้แก่ ชาวกูยเลี้ยงช้างบ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
- 2) กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย หมอช้าง ความรู้ช้างและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านตากกลางและบ้านกระโพ จำนวน 20 คน (อาจมีการเพิ่มเติมได้โดยยึดความ สมบูรณ์ของข้อมูลการวิจัย)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์” เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นศิลปะการแสดงท้องถิ่น โดยการศึกษาถอดองค์ความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์มาประดิษฐ์เป็นนาฏกรรมคล้องช้าง

ขั้นตอนการวิจัย มีดังนี้

- 1) การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างเครื่องมือ
- 2) การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ในพื้นที่ 2 หมู่บ้านคือ บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
- 3) การวิเคราะห์ข้อมูล และร่างต้นแบบนาฏกรรมการแสดงคล้องช้าง
- 4) การประชุมระดมสมองภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการคล้องช้าง นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาพิจารณากำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง
- 5) การพัฒนาการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างฉบับสมบูรณ์
- 6) การสรุปผล และรายงานการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกต ระหว่างผู้วิจัยกับหมอช้าง ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแสดง นักดนตรีพื้นเมือง และด้านพิธีกรรมการคล้องช้างที่บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยให้ที่ประชุมมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นด้วยการประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์รวบรวม จำแนก แยกแยะ จัดหมวดหมู่ เพื่อกำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์โดยใช้การพรรณนา วิเคราะห์ ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ สังเกต และมีส่วนร่วมในการวิจัยระหว่างคณะผู้วิจัยกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแสดง นักดนตรีพื้นบ้าน และด้านพิธีกรรมคล้องช้าง
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ประชุมนำเสนอเพื่อพิจารณากำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างและจากการให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

- 1) การคล้องช้างมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 จากจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 พบหลักฐานที่แสดงว่ามีกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณเขาพนมดงรักซึ่งมีความชำนาญในการจับช้าง ผี และเลี้ยงช้าง กลุ่มชนดังกล่าวเรียกกันว่าชาวกูย กูยดำหรือกูยอะจิง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในสายตระกูล

ออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) มีภาษาพูดในภาษาตระกูลมอญ – เขมร (Mon-Khmer) ชาวภูยกุญอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อนที่อาณาจักรเจนละจะรุ่งเรือง ชาวภูยกุญสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาวัฒนธรรมการคล้องช้าง การเลี้ยงช้างและการฝึกช้างจากรุ่นสู่รุ่นมานานนับแต่อดีตจนกลายเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตนแห่งวิถีชีวิตคนกับช้างที่เต็มไปด้วยจิตวิญญาณและความผูกพันที่ช้างเปรียบเสมือนหนึ่งสมาชิกของครอบครัว ชาวภูยกุญในจังหวัดสุรินทร์ นิยมคล้องช้างด้วยวิธีการโพน คือคล้องด้วยเชือกปะกำ พื้นที่ในการคล้องช้างเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในแนวเทือกเขาพนมดงรัก เรียกกันว่า ป่าดงกะลอ ป่าเปรสะสะ ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นแหล่งชีวมณฑลขนาดใหญ่ของช้างป่า ชาวภูยกุญมีพิธีกรรมในการคล้องช้างนับตั้งแต่ก่อนออกเดินทางคือการเซ่นไหว้ศาลปะกำที่บ้านพิธีเซ่นไหว้ผีปะกำที่เป็นจุดรวม ขณะที่คนในครอบครัวที่ออกไปคล้องช้างจะต้องถือปฏิบัติในข้อชะล่า (ข้อห้าม) อย่างเคร่งครัด มีพิธีเบิกป่าเมื่อเดินทางไปถึงแหล่งอาศัยของช้างป่า เมื่อจับช้างป่าได้ต้องมีพิธีสารภาพบาปและปัดรังควาญช้าง การใช้ภาษาผีปะกำในขณะออกไปคล้องช้าง พิธีกรรมการประชิดขอช้างเพื่อแต่งตั้งและการเลื่อนตำแหน่ง การเซ่นไหว้และออกจากปะกำเมื่อเดินทางกลับมาถึงบ้าน ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่ายิ่งของชาวภูยกุญเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

2) กระบวนการคล้องช้างของชาวภูยกุญ หมอช้างจะเตรียมอุปกรณ์คล้องช้างและเสบียงอาหารที่จะไปคล้องช้าง ปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ อย่างเคร่งครัด แล้วจึงเคลื่อนขบวนเดินทางไปสู่ป่าบางครั้งใช้เวลาเป็นแรมเดือนในการเดินทางผ่านเทือกเขาพนมดงรักเพื่อลงไปยังช้าง การทำพิธีเบิกป่าเพื่อสำรวจแหล่งของช้างป่า เมื่อพบโขลงช้างป่าจะมีแนวปฏิบัติที่หมอช้างทุกคนต้องปฏิบัติ การเชื้อฟังครุบาใหญ่หรือติญาซึ่งเป็นผู้นำ เมื่อคล้องช้างได้และออกจากป่าจะมีพิธีลาป่าและออกจากปะกำ การแบ่งปันช้างที่จับมาได้ การสืบทอดและการฝึกช้างใหม่เพื่อต้อนรับเข้าสู่สมาชิกของครอบครัว ในปัจจุบันองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับกระบวนการคล้องช้างเหลือเพียงตำนานที่อยู่ในความทรงจำของคนรุ่นเก่าชาวภูยกุญที่นับวันจะเหลือน้อยลงทุกที

3) ผลจากการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างของชาวภูยกุญโดยการประชุมระดมสมองจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับช้างหลายฝ่าย เช่น หมอช้างบ้านตากกลางผู้เคยมีประสบการณ์ในการจับช้างด้วยตนเอง ควาญผู้เลี้ยงช้าง ภูมิปัญญาด้านการแสดงและนักดนตรีพื้นบ้าน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ได้ถูกนำมาพัฒนามาเป็นรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง โดยผู้วิจัยได้ประดิษฐ์คิดค้นทำราคนตรีและการแต่งกายให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาช้างของชาวภูยกุญ สรุปลงเป็นขั้นตอนและองค์ประกอบได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมตัวเพื่อคล้องช้างป่า มีพิธีกรรมเซ่นไหว้ผีปะกำ เสาียงทายคางไก่ และจัดเตรียมเสบียงอาหารอุปกรณ์ประกอบการคล้องช้าง เพื่อเดินทางเข้าป่าลึก

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการคล้องช้าง หมอช้างประกอบพิธีกรรมเบิกป่า ทำการคล้องช้าง และพิธีอำลาป่า และพิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับหมอช้างใหม่และนำคณะช้างป่าเข้าสู่หมู่บ้าน

ผู้แสดง ประกอบด้วย 1) หมอช้าง (กำลวงพีต) 2) หมอช้าง (ควาญมะ) 3) ช้างต่อ (ช้างบ้าน)
4) ช้างจำฝูง (ช้างป่า) 5) ช้างบริวาร (ช้างป่า) 6) สตริชานบ้าน

ดนตรีและเพลงที่ใช้แสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีกันตรึม
เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่สไล (ปี่ไฉน) ทรัว (ซอพื้นบ้าน) สก๊ว (กลองสองใบ) ฉิ่ง ฉาบ บรรเลง
ผสมผสานกับ พิณ แคน ซอ และเพิ่มเติมการเป่าสะโน (เสนาเกล) ประกอบการบรรเลง โดยใช้บท
เพลงต่อไปนี้ ได้แก่ เพลงรำพาย เพลงจิดตึกต้อย เพลงตำไรโยลโด เพลงอายัยกลาย เพลงอัญของแสนงนบ
เพลงบายศรี

ด้านเครื่องแต่งกาย การแต่งกายของนักแสดงจะใช้เครื่องแต่ง
กายที่สื่อให้เห็นว่าเป็นช้าง เช่น การครอบหัวช้าง หรือการใช้สีของ
ผ้าถุงเป็นสีเทา - ดำ โดยเน้นการใช้ผ้าไหมสุรินทร์เป็นหลัก หมอช้าง
ชาวภูยกัยจะใช้ผ้ากะเนียวถุงใจกระเบน ไม่สวมเสื้อ คล้องขนกที่คอ
และคาดเอวด้วยห่อผ้าลายขีดภายในบรรจุเครื่องรางของขลังต่าง ๆ
มากมาย สตริชานบ้านนุ่งผ้าไหมจิกกระโฮล สวมเสื้อแขนกระบอกสี
ดำขลิบแดง ห่มสไบสีขาวพาดเฉียง

อุปกรณ์การแสดงที่ใช้เป็นอุปกรณ์ที่หมอช้างใช้เป็นเครื่องมือ
สำหรับคล้องช้างป่าและอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรมในการคล้อง
ช้าง ประกอบด้วย เชือกปะกำ ไม้คั่นจาม สายลำไย ตะขอสับช้าง
บายศรี ต้นกล้วย ต้นอ้อย ข้าวสาร หมากพลู มวนบุหรี่ สโน

การแต่งกายหมอช้าง

เชือกปะกำ

ทามคอ

สายลำโพง

สโน

ทำรำนางกรรมค้องช้าง

ผลการศึกษาทำให้ทราบประวัติความเป็นมารวมทั้งกระบวนการและพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการคล้องช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ และนำมาพัฒนาประดิษฐ์เป็นการแสดงนาฏกรรมค้องช้างที่หล่อหลอมมาจากภูมิปัญญาเกี่ยวกับช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาช้าง วิถีชีวิตคนกับช้างของชาวกูยและชุมชนชาวช้างในจังหวัดสุรินทร์ให้คงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- เครือจิต ศรีบุญนาถ. (2534). **นาฏศิลป์พื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมือง**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

เจริญศรี วีระวานิช. (2526). **การสอนและการจัดการแสดงละครเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ชวินและคณะ.

ทีศนา แชมมณี.(2545). ศาสตร์การสอน: **องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทวธิดา กลางหล้า และคณะ.(2550) **เรียมกันตรึม** : กรณีศึกษากลุ่มชนชาวอีสานใต้. กรุงเทพมหานคร:ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

พจนีย์ กงตาล. (ม.ป.ป.).**ชุดการเรียนรู้วิชา นาฏ 101 (สุนทรียะของนาฏศิลป์ไทย)**. สุรินทร์: วิทยาลัยครูสุรินทร์.

พรรณราย คำโสภา. (2540). **กันตรึมกับเพลงประกอบการแสดงพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

พันธทิพย์ ทองอ่วม. (2535). **สุนทรีทางนาฏศิลป์ไทย**. สุรินทร์ : วิทยาลัยครูสุรินทร์.

พาณี สีสวย.(2540). **สุนทรียะของนาฏศิลป์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ชนะการพิมพ์.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏจังหวัดนครสวรรค์. (2539). **การวิเคราะห์เพลงประกอบการละเล่นเพลงพื้นบ้านจากตำบลภูเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์**. นครสวรรค์ : โรงพิมพ์สุตช่วงศิลป์.

สังคม พรหมศิริ. (2549). **การพ่อนาฏยประดิษฐ์พระธาตุศรีสองรัก**. เลย : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). **ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวสยาม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิษณุเศ.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2539). **เส้นทางช้างสุรินทร์**. สุรินทร์ : รุ่งธนเกียรติออฟเซต.

ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี.(2536). **พิธีเปิดห้องสมุดประชาชนที่ระลึกเฉลิมราชกุมารี อำเภอศีขรภูมิ และ อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซต.

จังหวัดสุรินทร์.(มปป.)“ชาวภูยกับช้าง” [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก : <http://www.fortunecity.com/Greenfield/drongo/908/kankhong.html>. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2550.

สัมภาษณ์

บุญ ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 80 ปี, เพศชาย, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๔

หมิว ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 80 ปี, เพศชาย, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

บุญศรี ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 84 ปี, เพศชาย,

ไพโร ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 70 ปี, เพศชาย,

บทความวิชาการ

คลายปมวิกฤตน้ำ ด้วยกระบวนการทัศน์วิฤทธ

สุขใจ สมพงษ์พันธุ์

การเจนนบที่ละ 5

ดร. เสาวณิต รัตนรวมการ

เสมาหินอีสาน : ปรัชญาธรรม รูปแบบและความหมาย

ดร. ไพโรจน์ เพชรสังหาร

พัฒนาการความเป็น “พวน”

บุณรดา ครอบจิตต์

คลายปมวิกฤตน้ำ ด้วยกระบวนการทัศนวิฤพุทธ

สุขใจ สมพงษ์พันธุ์

บทคัดย่อ

น้ำมีความสำคัญต่อชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อเกิดภาวะวิกฤตน้ำย่อมทำให้ประชากรได้รับผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ทั่วโลกตระหนักถึงปัญหา“น้ำ” ซึ่งคนไทยควรได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักถึงวิกฤต “น้ำ” จึงทำการศึกษารวบรวมความเป็นมา ความสำคัญ สถานการณ์น้ำ ปัญหาน้ำ โดยการสืบค้นข้อมูล ผ่านการสื่อสารทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อให้สามารถเสนอกระบวนการทัศนวิฤพุทธที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาวิกฤต “น้ำ” ผ่านการวิเคราะห์ในมุมมองทางการสื่อสารวิทยาศาสตร์ และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ในที่สุดจึงได้กระบวนการทัศนวิฤพุทธเป็นวิธีแห่งภูมิปัญญาที่มีคุณค่า คือ โยนิโสมนสิการ ขั้น 5 และไตรลักษณ์ ที่สามารถบูรณาการเป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ป้องกัน แก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทนำ

หากกาลเวลาบ่งบอกคุณค่าของสรรพสิ่ง โลกของเรามีอายุ 4.5 พันล้านปี น้ำหยดแรกปรากฏในโลกมาได้ 3.8 พันล้านปี หยดน้ำแต่ละหยดที่เราสัมผัสในวันนี้ เดินทางผ่านกาลเวลายาวนานมาก น้ำจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าแต่บรรพกาล น้ำที่สัมผัสได้ในวันนี้เป็นน้ำที่เคยปรากฏในสมัยโบราณด้วย น้ำในร่างกายปริมาณ 70 เปอร์เซ็นต์เป็นน้ำที่มีการถ่ายเทแลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อม การกำเนิดของน้ำ นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าน้ำครั้งแรกหนึ่งที่มีอยู่ในโลกตอนนี้มาจากแก๊สใต้ดินที่พุ่งขึ้นมาจับรวมตัวเป็นเมฆแล้วตกลงมาเป็นฝนแรกบนโลกนานนับแสนปี ส่วนอีกครั้งของน้ำในโลกเกาะมากับดาวหางและอุกกาบาตในรูปของน้ำแข็งที่ตกลงบนพื้นผิวของโลก

“น้ำ” จัดเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของการมีชีวิต ในร่างกายมนุษย์มีน้ำเป็นองค์ประกอบมากที่สุดคิดเป็น 2 ใน 3 ในการเริ่มต้นของชีวิต เมื่อสเปิร์มผสมกับไข่ปฏิสนธิ จะประกอบด้วย น้ำ 95% เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้วร่างกายจะมีน้ำเป็นองค์ประกอบประมาณ 70% พอเริ่มแก่ตัวจะมีน้ำในร่างกายประมาณ 50% เมื่อใดที่น้ำในร่างกายน้อยลงกว่า 50% จะเป็นอันตรายถึงขั้นเสียชีวิต ปกติร่างกายสูญเสียน้ำได้ประมาณ 10 ถ้วย หรือ 2.5 ลิตรทางเหงื่อ ลมหายใจ ปัสสาวะ และอุจจาระ แต่ละวันเราควรดื่มน้ำอย่างน้อย 1.5-2 ลิตร การขาดน้ำทำให้คนเราตายได้ภายใน 3 วัน คนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากปราศจาก

น้ำดื่มน้ำใช้อย่างมากจะอยู่ได้ไม่เกิน 5-6 วันเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีกระแสพระราชดำรัสว่า

“...หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”

ดังนั้นในวิถีชีวิตของทุกคนล้วนเกี่ยวข้องกับน้ำทั้งสิ้น สถานการณ์น้ำจะบ่งบอกปัญหา “น้ำ” ที่มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อมวลมนุษยชาตินับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สถานการณ์น้ำ

โลกของเราที่มีพื้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ร้อยละ 70 และมีส่วนที่เป็นพื้นดินเพียงร้อยละ 30 ในเชิงปริมาณน้ำทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกทั้งสามสถานะ มีประมาณ 1,385 ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 97.3 หรือ เท่ากับ 1,348 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นน้ำเค็มในทะเลและมหาสมุทร ส่วนน้ำจืดซึ่งรวมถึงไอน้ำในบรรยากาศด้วยมีเพียงร้อยละ 2.7 หรือ 37 ล้านลูกบาศก์เมตรเท่านั้น ปริมาณน้ำจืดในโลกประกอบด้วย น้ำแข็งขั้วโลก ร้อยละ 76.5 หรือเท่ากับ 28.2 ล้านลูกบาศก์เมตร น้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาล ร้อยละ 22.9 หรือ 8.4 ล้านลูกบาศก์เมตร น้ำผิวดิน หรือน้ำในทะเลสาบ แม่น้ำ คลอง เป็นต้น มีร้อยละ 0.6 หรือ 0.4 ล้านลูกบาศก์เมตร จะเห็นได้ว่าในโลกแม้จะมีพื้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ แต่ทว่าน้ำจืดที่นำมาใช้ได้มีปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีสถานการณ์น้ำที่น่าเป็นห่วงตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542

สถานการณ์น้ำของประเทศไทย

ประเทศไทยมีพื้นที่รวม 512,000 ตารางกิโลเมตร จำแนกทางอุทกวิทยาออกเป็น 25 พื้นที่ลุ่มน้ำหลัก มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยต่อปีทั่วประเทศ ประมาณ 1,700 มิลลิเมตร คิดเป็นปริมาณน้ำจากน้ำฝนปีละประมาณ 800,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนใหญ่ซึมลงใต้ดิน และระเหยกลับไปสู่บรรยากาศ เหลือเพียง 200,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ที่เป็นน้ำในแม่น้ำลำคลอง หนองบึง ในประเทศไทยมีภาพรวมปริมาณน้ำฝนที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำใต้ดินทั่วประเทศ ปีละประมาณร้อยละ 5 ของปริมาณน้ำฝนทั้งหมด หรือประมาณปีละ 38,000 ล้านลูกบาศก์เมตร น้ำฝนเป็นน้ำที่ใช้ในภาคเกษตรกรรมร้อยละ 93 ใช้ในภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 2.4 และใช้ในครัวเรือน ร้อยละ 4.6 ปัจจุบันภาคการเกษตรใช้น้ำโดยขาดการวางแผนที่ดี และพบว่ารายงานคุณภาพแหล่งน้ำทั่วประเทศในปีพ.ศ. 2542 มีสถานการณ์ไม่ดีขึ้น มีแหล่งน้ำร้อยละ 29 เป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพในเกณฑ์ต่ำ และร้อยละ 5 เป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพในเกณฑ์ต่ำมาก

ตั้งแต่อดีตน้ำจะเป็นปัจจัยสำคัญของการพิชิตแหล่งถิ่นฐานที่อยู่ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีน้ำกินน้ำใช้บริบูรณ์ไม่ขัดสน หากทว่าไม่มีความแน่นอนในวัฏจักรน้ำที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงได้ จึงพบว่าเคยมีอาณาจักรสำคัญได้ล่มสลายลงเพราะปัญหาน้ำ

ปัญหา “น้ำ” ที่สำคัญในอดีตถึงปัจจุบัน

อาณาจักรมายันของชาวมายารุ่งเรืองมาตั้งแต่คริสต์ศักราช 250 และรุ่งเรืองสูงสุดเมื่อคริสต์ศักราช 900 ทอม เซฟเวอร์นักโบราณคดีขององค์การนาซาได้ศึกษาเหตุผลล่มสลายของอาณาจักรร่วมกับ บ็อบ โอ เกิลส์บี นักวิทยาศาสตร์ด้านอากาศของศูนย์การบินอวกาศมาร์แชลล์ ซึ่งใช้แบบจำลองคอมพิวเตอร์คำนวณผล พบว่าอาณาจักรมายันมีปัญหาคความแห้งแล้งทางธรรมชาติผสมผสานกับการทำลายป่าไม้ของมนุษย์ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารและน้ำอย่างยาวนาน ซึ่งผลการขาดแคลนเซฟเวอร์ กล่าวว่า “บางทีราว 90-95%ของชาวมายาต้องตายไป” การขาดแคลนน้ำจึงเป็นสาเหตุหลักของการล่มสลายของอาณาจักรมายัน

บันทึกประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงการเกิดโรคติดต่ออันตรายขึ้นในเมืองอู่ทองอันเป็นเมืองหลวงเดิมจนประชาชนต้องอพยพมาตั้งเมืองใหม่ คือ กรุงศรีอยุธยา ต่อมาราวตอนต้นศตวรรษที่ 18 กล่าวถึงประเทศไทยได้ประสบทุกภิกขภัยอย่างร้ายแรง ลำน้ำเจ้าพระยาตอนเขตกรุงศรีอยุธยา น้ำในลำน้ำงวดแห้งจนเป็นสีเขียวและมีกลิ่นเหม็นโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากน้ำเสีย เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้ห้ามไม่ให้ราษฎรใช้น้ำในแม่น้ำบริโศ แต่เนื่องจากราษฎรขาดน้ำบริโศ จึงเกือบเกิดจลาจลขึ้นภายในประเทศ ถึงกับมีคำโจษจันกันขึ้นว่าพระอิศวรได้เสด็จมาที่ประตูเมือง ประกาศให้ทราบทั่วกันว่าพองน้ำสีเขียวนี้เป็นสื่อนำโรคภัยร้ายมาสู่ผู้บริโศและผู้อาบน้ำใช้น้ำ วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีโฆษณาชวนเชื่อในสมัยที่ประชาชนยังเชื่อถือผีและเทวดากับสิ่งอื่น ๆ อยู่ ด้วยการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อจะทำให้การกระจายข่าวมีความน่าสนใจกระจายได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ผลการสื่อสารดังกล่าว คาดว่าเพื่อให้ประชาชนเชื่อและทำตามได้ แล้วปลดปล่อย ทว่าราษฎรบางคนมีความสงสัยไม่เชื่อ พวกกันไปริมแม่น้ำลองใช้น้ำนั้นหาผิวของตนทดลองดู แต่เคราะห์ดีที่ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก เหตุการณ์ร้ายแรงที่คาดหมายว่าจะเกิดขึ้น จึงสงบไป การที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองประกาศห้ามใช้น้ำโสโครกนี้ น่าจะนับเป็นครั้งแรกได้ว่าประเทศไทยเริ่มมีการสาธารณสุขแล้ว อย่างไรก็ตามในยุคนี้พลเมืองชาวไทยได้ลดน้อยลงไปมากเนื่องจากเสียชีวิตในสงครามกับพม่าบ่อยครั้ง ต่อเนื่องไปถึงมีความอดอยาก เป็นเหตุให้เกิดโรคติดต่อได้ง่าย กรุงศรีอยุธยาต้องพินาศลง ในวันที่ 7 เมษายน พุทธศักราช 2310 ด้วยบ้านเมืองชำรุดทรุดโทรมหักพังประกอบกับมีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น เมืองไทยอยู่ในลักษณะบ้านแตก สาเหตุน้ำขาด ชาวไทยเกิดความสูญเสียมากมายรวมทั้งโรคติดต่อที่มาจากน้ำเป็นเหตุหนึ่งซึ่งนับว่าสำคัญ และคาดว่ามีส่วนเป็นสาเหตุทำให้คนไทยต้องทิ้งเมืองมาสร้างนครหลวงใหม่ขึ้นที่ธนบุรีก็ได้

ในยุคปัจจุบัน ในค.ศ.1995 อีสมาอิล เซราเจดิน รองประธานธนาคารโลกได้กล่าวถึงปัญหา

“น้ำ” ว่า สงครามในศตวรรษนี้ คือ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงน้ำมัน แต่สงครามในศตวรรษหน้าจะกลายเป็น การต่อสู้เพื่อแย่งชิงน้ำ สอดคล้องกับเมื่อจำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่โลกมี 80 ประเทศที่มีประชากร 40 % อาศัยอยู่ในพื้นที่แห้งแล้งมาก และองค์การน้ำโลก(Water Aid. 2005. อ้างถึง ใน “The World Water Crisis” .2009 : 1) ระบุว่าประชากรในโลกจำนวน 1,100 ล้านคน หรือ ร้อยละ 20% ของประชากรโลกที่ขาดแคลนน้ำดื่มที่สะอาด และมีรายงานทางสถิติกล่าวถึง ประชากรที่ทุกข์ทรมานเพราะปัญหาขาดแคลนน้ำจัดว่า จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นทุกปี กล่าวคือในปีพ.ศ. 2539 มีประชากร 600 ล้านคนใน 31 ประเทศประสบปัญหา และทำนายว่าในปี พ.ศ. 2569 จะมีประชากรถึง 3,000 ล้านคน ใน 48 ประเทศประสบปัญหา ที่สำคัญในปีพ.ศ. 2593 จะมีประชากรถึง 4,000 ล้านคนใน 54 ประเทศ ที่จะประสบปัญหาขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงมาก(AU Journal of Technology. 2002 : Editorial) และองค์การสหประชาชาติรายงานว่ามีจำนวนมากกว่า 5 ล้านคนที่เสียชีวิตในแต่ละปี ด้วยสาเหตุของเชื้อโรคที่เกี่ยวข้องกับน้ำ จำนวนดังกล่าวคิดเป็น 10 เท่าของ ค่าเฉลี่ยจำนวนคนที่เสียชีวิตจากภัยสงครามในแต่ละปี(The United Nations. 2009 : 1-2) ปัญหา “น้ำ” ข้างต้นสอดคล้องกับที่ ดับบลิว เอช ออเดน กวีชาวอังกฤษกล่าวว่า “คนเราอยู่ได้แม้ขาดรัก หากไม่มีใครสักคนอยู่ได้ หากขาดน้ำ Thousands have lived without love ; Not one without water” ใน ประเทศไทยก็มีปัญหาน้ำ และนับเป็นเรื่องเร่งด่วนของวิกฤตน้ำที่สำคัญอย่างยิ่งในวิถีชีวิต

ปัญหา “น้ำ” ในประเทศไทย

ในช่วงฤดูร้อนปี 2554 พบความแปรปรวนของอากาศ ซึ่งดร.จิรพล สิ้นธุณาวา อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร มหาวิทยาลัยมหิดล(ไทยรัฐ.2554 : 1-2) กล่าวถึงสาเหตุว่าเกิดจากปรากฏการณ์ลานีญา(เป็นปรากฏการณ์ที่อุณหภูมิพื้นผิวน้ำทะเลกลางมหาสมุทรแปซิฟิก บริเวณเส้นศูนย์สูตร จะเย็นลงผิดปกติ)ที่ผิดปกติอย่างรุนแรงที่สุดในรอบ 100 ปี มีผลให้ประเทศไทยในแถบเอเชีย หนาวเย็น ฝนตกชุก แต่ประเทศแถบฝั่งอเมริกา เกิดภาวะแห้งแล้ง ทำให้ในช่วงมีนาคม-พฤษภาคม 2554 ใน ประเทศไทย จะมีอุณหภูมิต่ำกว่าปกติทั่วประเทศ และจะมีฝนตกลงมาบ้างในเกณฑ์สูงกว่าปกติทั่วประเทศซึ่งจะทำให้อากาศไม่ร้อนมาก ที่สำคัญ คือ ภาคใต้มีอุทกภัยทั้งที่ไม่เคยเกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ 10 จังหวัด ได้แก่ นครศรีธรรมราช พัทลุง สุราษฎร์ธานี ตรัง ชุมพร สงขลา กระบี่ พังงา สตูล และนราธิวาส ในพื้นที่ 100 อำเภอ 641 ตำบล 5,169 หมู่บ้าน ราษฎรได้รับความเดือดร้อน 579,062ครัวเรือน 2,004,350 คน รายงานเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2554 มีผู้เสียชีวิต 40 ราย บาดเจ็บ เสียหายทั้งสิ้น 17 หลัง บางส่วน 848 หลัง สิ่งสาธารณประโยชน์ ได้แก่ ถนน 2,804 สาย ท่อระบายน้ำ 306 แห่ง ฝาย 47 แห่ง สะพาน/คอสสะพาน 251 แห่ง วัด/โรงเรียน 296 แห่ง สถานที่ราชการ 76 แห่ง เสียหาย

ในขณะที่สำนักจัดการคุณภาพน้ำได้รายงานสถานการณ์คุณภาพน้ำในพื้นที่จังหวัดที่ประสบปัญหาภัยแล้งในช่วงวันที่ 26 มีนาคม – 1 เมษายน 2554 ทั่วประเทศมี 47 จังหวัด 354 อำเภอ 2,433 ตำบล 23,981 หมู่บ้าน และค่าปริมาณออกซิเจนละลาย (DO) มีภาวะเสื่อมโทรม ในแม่น้ำเจ้าพระยาพื้นที่นนทบุรี สะพานกรุงเทพ แม่น้ำท่าจีน พื้นที่สองพี่น้อง บางเลน นครชัยศรี กระทุ่มแบน ปัญหาน้ำในประเทศไทยในภาคต่างๆ มีความแตกต่างกัน ปัญหาน้ำในภาคอีสานนับว่าเป็นปัญหาต่อเนื่องมายาวนาน

ปัญหา“น้ำ”ในภาคอีสาน

ในการสำรวจของ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2552 : 1-3) เกี่ยวกับแหล่งน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคในชนบท ตามนโยบายน้ำสะอาดของรัฐบาลที่ผ่านมาหลายปี ในปีพ.ศ. 2539 พบว่าดำเนินการจัดระบบประปาหมู่บ้าน และภาชนะรองน้ำฝนในหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านมีน้ำดื่มสะอาดเพียงพอตลอดปีได้ครอบคลุมประมาณร้อยละ 87 ของครัวเรือนทั่วประเทศ หรือ 6.59 ล้านครัวเรือน ถ้าพิจารณาเป็นจำนวนหมู่บ้านประมาณร้อยละ 85.1 หรือ 52,016 หมู่บ้าน ส่วนการมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปีมีประมาณร้อยละ 92.3 ของครัวเรือนทั่วประเทศ หรือ 7.0 ล้านครัวเรือน ครัวเรือนดังกล่าวส่วนมากอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นในปีเดียวกัน สรุปลักษณะความพอเพียงของน้ำอุปโภคและบริโภค สำหรับประชาชนในชนบทจากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 61,129 หมู่บ้าน ยังขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภค 6,147 หมู่บ้าน หรือ ร้อยละ 10.1 และน้ำบริโภค 9,113 หมู่บ้าน หรือ ร้อยละ 14.9 สอดคล้องกับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์(2547) กล่าวว่า “สงครามยุคต่อไปนี้ ไม่ได้เป็นสงครามที่จะแย่งชิงพื้นที่ หรือน้ำมันอีกต่อไป หากแต่สงครามที่กำลังเกิดขึ้นและน่ากลัวที่สุด คือ สงครามน้ำ” พื้นที่ภาคอีสานได้รับการขนานนามว่ามีปัญหาความแห้งแล้งมากที่สุดในประเทศไทย ทำอย่างไร จึงจะคลายปมวิกฤตน้ำในประเทศไทยและทั่วโลกได้แม้จะคลายปมลงได้บ้างไม่ใช่ทั้งหมด ก็เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่อสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษยและสรรพสัตว์

คลายปมวิกฤตน้ำด้วยกระบวนการทัศน์วิฤทธ

กระบวนการทัศน์วิฤทธเป็นยุทธศาสตร์ที่ดีใช้สร้างสังคมชุมชนชนบท ให้เป็นสังคมอุดมปัญญา โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ วัฒนธรรมแห่งเหตุผล มีระบบการคิดค้น การคิดพร้อมกับการปฏิบัติ การพร้อมในการพิสูจน์สิ่งต่างๆ มีความพยายามที่จะแก้ไข มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสิ่งต่างๆ และชื่นชอบในความงามของมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ควรมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน คุณลักษณะนี้ในหลักพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่สอดคล้องคือ “โยนิโสมนสิการ” ที่ให้พุทธศาสนิกชน รู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีเหตุมีผล คิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย คิดในทางที่ทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ ดังนั้น การรู้เหตุรู้ผล การคิดตามเหตุตามผล การทำตามเหตุตามผลที่ว่า ก็

ได้ผลตามที่ว่า ตั้งแต่ได้รู้ ได้คิด ได้ทำตามเหตุ ตามผล และได้รับผลตามหลักเหตุผล นี่คือ หลักสากล ซึ่งมีอยู่ที่ตัวมนุษย์ทั้งส่วนกายและส่วนใจดังกล่าวแล้ว นี่คือ คำตอบที่ว่า หลักพุทธธรรม คือ หลักเหตุผลใคร รู้หลักพุทธธรรม คิดตามหลักพุทธธรรม และทำตามหลักพุทธธรรมก็ได้ชื่อว่า รู้คิดทำตามหลักเหตุผล การรู้หลักเหตุผลดังว่านี้แหละที่เรียกว่า รู้ว่าอะไรเป็นอะไร คือ รู้ว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีศักยภาพที่จะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกัน เนื่องจากเป็นศาสนาที่มีลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าศาสนาอื่นๆ(ประเวศ วะสี. 2550 : 10)

จากข้อมูลข้างต้นหากประชาชนในพื้นที่มีปัญหาวิกฤตน้ำ แล้วนำแนวคิดหลักโยนิโสมนสิการ กระตุ้นทางปัญญา ให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาวิกฤตน้ำที่แท้จริง ในที่สุดชุมชนจะหาทางออกของปัญหาวิกฤตน้ำที่เป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อชุมชน และเป็นแนวทางที่มีความเป็นไปได้ว่าชุมชนจะจัดดำเนินการได้เอง อย่างไรก็ตามการสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนก่อนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคมยุคใหม่จะเป็นสังคมวิทยาศาสตร์ เป็นวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุนี้คนในสังคมจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ซึ่งการสร้างวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ในสังคม ไม่ใช่เรื่องที่จะเห็นผลในทันที แต่ต้องมีการสั่งสมความรู้ และกระบวนการให้กับคนในชาติ พื้นฐานที่จะทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ได้นั้น ยุทธศาสตร์สำคัญ คือ การพัฒนาการศึกษาที่จะให้คนไทยมี science literacy โดยปลูกฝังกระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์ให้กับเยาวชน และเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจและนิเวศน์เชิงพุทธ พร้อมกับการพัฒนาคน ใน ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ปัญญาในที่นี้ คือ การรู้ทั้งหมด การมองปัญหาแบบองค์รวม

ในวิถีพุทธ การมองแบบองค์รวม สามารถนำมาใช้ในการพิจารณาสิ่งต่างๆตามหลักขั้น 5 ที่ประกอบด้วย รูป และนาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ธรรมชาติที่สำคัญประการหนึ่งของรูปกับนาม คือ มีความสัมพันธ์กัน อิงอาศัยซึ่งกันและกัน รูป คือร่างกายอาศัยใจจึงมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนนาม คือ ใจอาศัยร่างกายเป็นที่อาศัย ทั้งกายและใจจึงสัมพันธ์กันอิงอาศัยกันแยกกันไม่ได้ อุปมาเหมือนท่อนไม้สองอันที่พิงกันอยู่ จะแยกอันใดอันหนึ่งออกไปไม่ได้ เพราะอีกอันหนึ่งจะไม่อาจตั้งอยู่ได้ต้องล้มลง ขั้น 5 ทำให้เข้าใจสภาวะเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา กล่าวคือ ขั้น 5 มีการเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัยที่เข้ามา ทำให้มีสภาวะที่ไม่เที่ยง และขั้น 5 มีความเสื่อมอยู่ตลอดเวลา ทำให้เป็นทุกข์ ทั้งทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ สลับไปมาตลอด ซึ่งเราไม่สามารถบังคับบัญชาขั้น 5 ไม่ให้เสื่อมหรือให้ขั้น 5 นี้คงสภาวะเดิมได้ ดังนั้นขั้น 5 จึงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

การนำวิถีพุทธพิจารณาสำหรับวิกฤตน้ำ เปรียบเทียบปริมาณน้ำกับขั้น 5 จะมีสภาวะไม่เที่ยง(อนิจจัง) กล่าวคือ ปริมาณน้ำในโลกซึ่งแต่เดิมมีปริมาณเพียงพอต่อประชากรโลก แต่บัดนี้ในบางประเทศพบว่ามีปัญหาการขาดแคลนน้ำเกิดขึ้นแล้ว เช่น จีน อินเดีย เป็นต้น ซึ่งมีเหตุปัจจัย คือ จำนวน

ประชากรที่เพิ่มขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าทำให้สูญเสียแหล่งต้นน้ำ ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลง บางพื้นที่เกิดน้ำท่วม บางพื้นที่มีภัยแล้ง ถ้าปริมาณน้ำขาดแคลนย่อมกระทบทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรต่ำลง ทั้งนี้ด้วยการขาดแคลนนํ้าดื่ม น้ำใช้ ทำให้บางพื้นที่จำเป็นต้องนำน้ำที่ไม่สะอาดมาใช้ในการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดการเจ็บป่วย และทำให้มีโรคระบาด จึง **เปรียบเทียบการเจ็บป่วย โรคระบาดได้กับทุกข์** ถ้าน้ำท่วม หรือ ภัยแล้งเกิดขึ้น มีความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน **เปรียบเทียบความเสียหายดังกล่าวได้กับทุกข์เช่นกัน** โดยปกติแต่ละประเทศจะมีข้อตกลงกัน ปักปันพื้นที่ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำ ทะเล มหาสมุทร หากนํ้าอยู่ในพื้นที่ของประเทศใดก็ให้ประเทศนั้นเป็นเจ้าของมีกรรมสิทธิ์สามารถนำผลประโยชน์จากทรัพยากรน้ำไปใช้ได้ แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป มีกิจกรรมที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติ เช่น การสร้างเขื่อน การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้กระแสน้ำมีการเปลี่ยนทิศทางการไหล และมีการเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำ ทำให้นํ้าที่อุดมสมบูรณ์บางแห่งต้นเขินจนทำการประมง การคมนาคมทางเรือไม่ได้ดังเดิม เช่น แม่น้ำโขง เป็นต้น แม้แต่เขตนํ้าที่ปักปันในอดีตก็คลาดเคลื่อนเปลี่ยนแปลงได้ จึง**เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำได้กับอนัตตา** คือการไม่มีตัวตนของทรัพยากรน้ำ ไม่มีใครเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำได้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงมาก ย่อมส่งผลทำให้ทรัพยากรน้ำมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน ดังเช่น แหล่งน้ำของอาณาจักรมอญที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เกิดภัยแล้งจนกระทั่งชาวมาลายาเสียชีวิตมากมาย อาณาจักรมอญที่รุ่งเรืองก็ล่มสลายไป

วิกฤตน้ำจึงเป็นปัญหาของมวลมนุษยชาติ ที่ทุกคนต้องเร่งช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และแก้ปัญหาโดยภาพรวมร่วมกันจึงจะลดปัญหาวิกฤตน้ำได้อย่างยั่งยืน เช่น ปัญหาแม่น้ำโขง ประเทศที่อยู่บริเวณ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ควรให้ความร่วมมือ พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมต่อทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง การใช้กระบวนการทศวิถีพุทธข้างต้น จัดเป็นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น(ธรรมะ)เข้ากับวิทยาศาสตร์(ระบบคิดที่มีเหตุมีผล)เพื่อแก้ปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อม ตามบริบทของสังคมไทยและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม นิยพวรรณ วรณศิริ ได้ให้ความหมาย นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมว่าหมายถึง วิธีการศึกษาหาข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อม (ของมนุษย์แต่ละสังคม) มุ่งแสวงหากฎเกณฑ์เพื่ออธิบายที่มาของลักษณะและแบบแผนวัฒนธรรมบางประการที่มีอยู่ในแต่ละสภาวะแวดล้อม มากกว่ามุ่งแสวงหาหลักการทั่วไปที่ใช้ได้กับทุกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม”

กล่าวโดยสรุปได้ว่าคลายปมวิกฤตน้ำของชุมชนใดควรให้ชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมแก้ปัญหาด้วย เริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการให้เข้าใจรูป และนาม คือ ชันธ 5 ของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้มองเห็นปัญหาตามสภาพจริงได้ ต่อมาจึงนำหลักไตรลักษณ์มาพิจารณาเพื่อให้ชุมชนคลายความเป็นเจ้าของ ลดความต้องการ ลดผลประโยชน์ส่วนตนลง เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน เมื่อชุมชนเข้าใจว่า วิกฤตน้ำย่อมมีสาเหตุ สาเหตุอาจจะมาจากบุคคล หน่วยงาน หรือ ธรรมชาติก็ได้ แต่น้ำไม่เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่ง น้ำมีความไม่เที่ยง การใช้น้ำไม่ถูกวิธีจะทำให้เกิดทุกข์ และน้ำไม่เป็น

สมบัติของผู้ใด น้ำไม่มีตัวตน น้ำเป็นทรัพยากรที่ทุกคนต้องใช้ร่วมกัน การเข้าใจไตรลักษณ์จะทำให้ทุกคนลดอัตตา ปราศจากความเห็นแก่ตัว มีความสามัคคี และมีคุณธรรมที่ดี เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้นตามหลักพุทธธรรม ที่จะนำมาใช้ดำเนินการแก้ปัญหาต่อไปได้ ในการแก้วิกฤตน้ำควรยึดหลักพุทธภาสิตเตือนใจว่า ความประมาทคือหนทางแห่งความตาย กล่าวคือ การแก้ปัญหาที่ดีควรเน้นการป้องกันควบคุมปัญหา มากกว่าการแก้ไขปัญหามา เพื่อให้มีการลดผลกระทบของวิกฤตน้ำที่จะส่งผลให้มีความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมวลมนุษยชนน้อยที่สุด รวมทั้งสามารถควบคุมความเสียหายได้รวดเร็ว การนำกระบวนการทัศนวิสัยพุทธมาใช้แก้ปัญหาวิกฤตน้ำนี้คาดว่าจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น และมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปได้

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย ศูนย์ปฏิบัติการรองรับเหตุฉุกเฉิน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.(2554). “สรุปสถานการณ์อุทกภัยภาคใต้ ครั้งที่ 1/2554 ระหว่างวันที่ 23 มีนาคมถึงปัจจุบัน”. [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก : www.nirapai.com. สืบค้น 3 เมษายน 2554.
- “การสร้างวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ (Science Culture)”. [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก : <http://www.onec.go.th/publication/4014001/page0305.htm>. สืบค้น 21 กรกฎาคม 2552.
- กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานจัดการคุณภาพน้ำ.(2554). “รายงานสถานการณ์คุณภาพน้ำประจำสัปดาห์วันศุกร์ที่ 1 เมษายน 2554”. [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก wqm.pcd.go.th/water/images/stories/inland/report/waterquality010454i.pdf. สืบค้น 9 เมษายน 2554.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์.2547. “ความรุนแรงกับความขัดแย้ง” บรรยาย ณ สถาบันพระปกเกล้า. 18 กุมภาพันธ์ 2547.
- ไทยรัฐ.(2554). “ภาวะโลกร้อนยังไม่ทันตกเทรนด์..ความวิปริตของอากาศอีกรูปแบบก็เกิดขึ้นมาสำหรับอีกระลอก”. [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก : <http://www.thairath.co.th/today/view /119460>. สืบค้น 5 เมษายน 2554.
- นิยพวรรณ วรรณศิริ. (2540). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรมล มุนจินดา.2552. *น้ำ: ของวิเศษสามสถานะบนดาวเคราะห์สีน้ำเงิน*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว.
- “แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องน้ำ.”(22 สิงหาคม 2550).[ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก : http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php?option=com_content&tas=blogcategory&id=52&Itemid=73. สืบค้น 22 สิงหาคม 2550.
- ประเวศ วะสี. 2542. *ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 5 . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้ง.

- ประเวศ วะสี.(2550). **วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : แพลนพรีนติ้ง.
 “ปริศนาการล่มสลายของอาณาจักรมายัน.” (2554). “น้ำ”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://artsmen.net/content/show.php?Category=mythboard&No=5633>. สืบค้น 5 เมษายน 2554.
- พระธรรมปิฎก. (2553). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต).2548. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.
 พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.).
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต).(2550). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระมหาหรรษา.(2554). “สงครามน้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่ : หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.mcu.ac.th. สืบค้น 10 มกราคม 2554.
- “วารวิฤต ปัจจุบันและอนาคต”.2552. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.ipst.ac.th/thaiversion/publications/in_sci/criticalWater.html. สืบค้น 24 ตุลาคม 2552.
- วันทนา ศิวะ.(2546). **สงครามน้ำ**. กรุงเทพมหานคร : สวนเงินมีมา.
- เว็บมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.(2552). “บทที่ 5 มนุษย์ศาสตร์ในพระไตรปิฎก”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://main.dou.us/view_content.php?s_id=302&page=5. สืบค้น 17 กันยายน 2552.
- สาธารณสุข,กระทรวง กรมอนามัย .2552. “สถานการณ์ด้านสุขภาพ และอนามัยสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://advisor.anamai.moph.go.th/tamra/env/env207.htm>. สืบค้น 15 สิงหาคม 2552.
- สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาสาธารณสุขศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพแห่งประเทศไทย.(2552) “มนุษย์รู้จักรักษาตัวมาแต่ดึกดำบรรพ์”. กรุงเทพมหานคร : สโมสรนักศึกษาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.tphsa.com/modules.php?html=mn11sub1>. สืบค้น 24 กันยายน 2552.
- องค์การจัดการน้ำเสีย.(2554). “สถานการณ์น้ำ”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.pwa.co.th/document/watersituation.html>. สืบค้น 5 เมษายน 2554.
- อนุชาติ บุนนาค.(2554). “น้ำ”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>. สืบค้น 5 เมษายน 2554.
- Journal of Technology.2002. “Water-Related Problems”. [Online]. Available : http://www.journal.au.edu/au_techno/2002/jul2002/editorial.pdf. [2009,October 26].
- “The World Water Crisis”.2009. [Online]. Available : <http://worldwaterday.net/index.cfm?objectid=E38C787B-F1F6-6035-B9D8092D300B7548>. [2009,October 26].

- The United Nations.2009.“World’s Water Problems Can Be ‘Catalyst For Cooperation’ Says Secretary-General in Message on World Water Day”. [Online].Available : [http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sgsm8139.doc. htm](http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sgsm8139.doc.htm). [2009,October 26].
- The World Health Organization.2009. “Water,Water Everywhere but not a Clean Drop to Drink”. [Online]. Available : <http://purewaterfortheworld.org/the-problem>. [2009, October 26].
- “The World Water Crisis”.2009. [Online]. Available : <http://worldwaterday.net/index.cfm?objectid=E38C787B-F1F6-6035-B9D8092D300B7548>. [2009,October 26].
- Water Aid.2005.cited in “The World Water Crisis”.2009. [Online]. Available : <http://worldwaterday.net/index.cfm?objectid=E38C787B-F1F6-6035-B9D8092D300B7548>. [2009,October 26].

การแจงนับที่ละ 5

Enumerated by 5

เสาวณิต รัตนรวมการ^{*}

บทคัดย่อ

ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของ โลก มี การนับเลขที่คล้ายคลึงกัน เช่นการ
นับเลขในภาษาจีนโดยใช้ลูกคิด การนับเลขในภาษาโรมัน การนับเลขในภาษาเขมรหรือภาษาขอม การ
นับเลขในสมัยโบราณจะนับทีละห้า หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น การแจงนับที่ละ 5 ตั้งแต่เราเริ่มมีลูกคิด หรือ
abacus ใช้ เป็นครั้งแรก

คำสำคัญ

การแจงนับที่ละ 5

Abstract

People living in all parts of the world have the same way of counting. For example:
counting number in Chinese Language, Counting number in Roman, Counting number in
Kamar or Khom language. Counting number in Ancient time, we start with one, two, three,
four, five, five plus one (six), five plus two (seven), five plus three (eight), five plus four (nine)
and so on. Let we start with using abacus for counting.

Keyword

Enumerated by 5

^{*} คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ E-mail: sauwanit98@yahoo.com

Ph.D. (Statistics) Western Michigan University. ประเทศสหรัฐอเมริกา

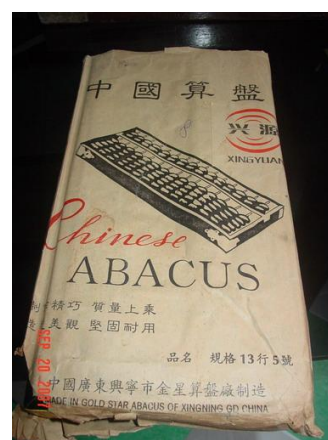

ภาพที่ 1 ลูกคิด(Abacus หรือ Soroban) ของญี่ปุ่น

ภาพที่ 2 ลูกคิด(Abacus) ของจีน

ลูกคิด เชื่อกันว่ามีต้นกำเนิดครั้งแรกจากประเทศจีน หรือกล่าวได้ว่า จีนเป็นชาติแรกที่จัดการเรียนการสอนโดยใช้ลูกคิด นอกจากนี้ยังผลิตลูกคิดจำหน่ายไปทั่วโลก ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ของลูกคิด(Abacus)
จัดจำหน่ายโดย XINGYUAN ประเทศจีน

ส่วนประกอบของลูกคิด

ลูกคิดประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนบน (Upper Deck) และส่วนล่าง (Lower Deck) โดยมีเส้นแบ่งระหว่างส่วนบนและส่วนล่าง เรียกว่า แขนกลาง (Beam) มีกรอบ (Frame) และลูกบิด (Beads) ร้อยในแกน (Rods) สำหรับลูกคิดแบบญี่ปุ่นนั้น เรียกว่า โซโรบัน (Soroban) ประกอบด้วย ลูกบิดในส่วนล่างมี 4 ลูก และ ส่วนบนมี 1 ลูก เรียกว่าระบบ 4 : 1 จากภาพที่ 1 ในขณะที่ ลูกคิดของจีนจะประกอบด้วย 5 ลูกในส่วนล่าง และ 2 ลูกในส่วนบน เรียกว่าระบบ 5 : 2 ดังภาพที่ 2 ตัวเลขในแต่ละแถวแทนจำนวนต่างๆ ในขณะที่แต่ละหลักจะมีค่าจากทางขวามือ เป็นหลักหน่วย สิบ ร้อย พัน หมื่น แสน ล้าน เป็นต้น

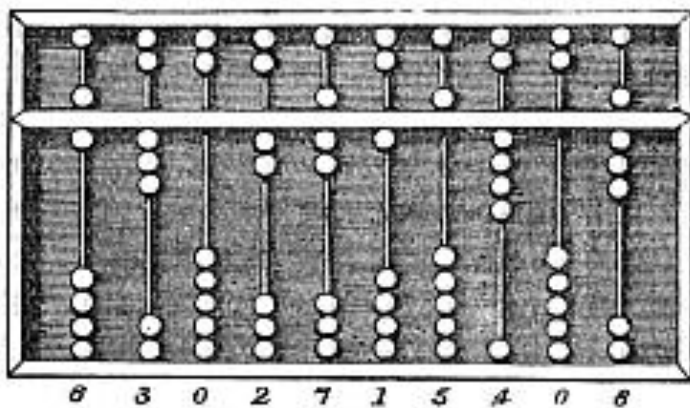

ภาพที่ 4 ลูกคิด(Abacus) ของจีน

ที่มา : วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี Boulier1.JPG

การอ่านค่าจากลูกคิด

เริ่มต้นด้วยการวางลูกคิดลงบนโต๊ะเรียบ ในการเริ่มต้นอ่านลูกคิดในครั้งแรกจะต้องให้เม็ดลูกคิดแถวบนชิดขอบข้างบน ลูกคิดแถวล่างชิดขอบล่างทุกแถว ดังภาพที่ 2 เรียกว่าลูกคิดมีค่าเป็นศูนย์ทุกครั้ง นอกจากนี้ในการอ่านค่าจากลูกคิด อ่านจากหลักที่มีลูกปิดอยู่ชิดแกนกลางตามค่าของแต่ละหลัก หากหลักใดไม่มีลูกปิดชิดแกนกลางให้อ่านข้ามหลักดังกล่าวไป หรือถือเสมือนหลักนั้นมีค่าเป็นศูนย์ การอ่านค่าจะเริ่มจากหลักทางขวาสุดของลูกคิดเป็นหลักหน่วย แล้วถัดมาทางซ้ายเป็นหลักสิบ ร้อย พัน หมื่น แสน ล้าน ฯลฯ ตัวอย่างเช่นการอ่านค่า จากภาพที่ 4 อ่านได้ว่า 37,925

ภาพที่ 5 ในภาษาจีน เรียกลูกคิดว่า
Suanpan

Suanpan เป็นชื่อที่ใช้เรียกลูกคิดในภาษาจีน จากภาพที่ 5 ข้างบน แสดงค่าบนลูกคิดที่สามารถอ่านได้ว่า 6,302,715,408 โดยในหลักที่สองและหลักที่แปดไม่มีลูกปิดชิดแกนให้นับหลักที่สองและแปดมีค่าเป็นศูนย์

การคำนวณด้วยลูกคิด

เราเรียกการคำนวณด้วยลูกคิดว่าการดีดลูกคิด(Beads' Manipulated) จะใช้มือขวาเพียง 2 นิ้ว คือ นิ้วหัวแม่มือ หรือ นิ้วโป้ง (Thumb) และ นิ้วชี้ (index finger หรือ forefinger) มาลองเริ่มนับลูกคิดในแนวจินตคณิต (Mental Arithmetic) โดยใช้ลูกคิดจากประเทศญี่ปุ่น พร้อมกันเลยในครั้งแรกดังนี้

ภาพที่ 6 อ่านว่า 1

ภาพที่ 7 อ่านว่า 2

เริ่มจากหลักหน่วยขวามือสุด แถวล่างมี 4 เม็ด เม็ดหนึ่งมีค่าหนึ่งหน่วย แถวบน หนึ่งเม็ดมีค่า 5 หน่วย หลักสิบ แถวล่างแต่ละเม็ดมีค่า 10 มี 4 เม็ดรวมค่าเป็น สิบ แถวบนหลักที่ 2 จากขวามี 1 เม็ด มีค่าเป็น ห้าสิบ ตามลำดับ จากภาพที่ 6 ใช้นิ้วโป้งดันหรือเลื่อนขึ้นหนึ่งเม็ด อ่านว่า หนึ่ง จากภาพที่ 7 ใช้นิ้วโป้งเลื่อนขึ้น 2 เม็ด อ่านว่า สอง หรือ การอ่านเลข 3 ในภาพที่ 8 โดยใช้นิ้วโป้งเลื่อนเข้าสู่แกนกลางจำนวน 3 เม็ด สำหรับการอ่าน 4 ในภาพที่ 9 ก็มีวิธีการทำนองเดียวกัน จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่า การนับเลข โดยใช้ลูกคิดเป็นเทคนิคที่น่าสนใจ โดยการใช้นิ้วโป้งและนิ้วชี้ประสานสัมพันธ์กัน เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการนับเลขโดยแท้ สำหรับการนับ 5 เราจะใช้นิ้วโป้งในการนับทีละหนึ่งแล้วเลื่อนขึ้นเมื่อครบสี่ในการนับห้า ก็จะเลื่อนเม็ดในส่วนล่างลงโดยใช้นิ้วชี้ แล้วใช้นิ้วชี้เลื่อนเม็ดที่อยู่ด้านบนลงหนึ่ง อ่านว่า 5 ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 8 การนับเลข 3

ภาพที่ 9 การนับเลข 4

ภาพที่ 10 การนับเลข 5

ภาพที่ 11 การนับเลข 10

ภาพที่ 12 : Abacus from Northern Culture Museum, Japan

นอกจากนี้ เชื่อกันว่า ลูกคิด เป็นต้นแบบ เครื่องมือสำหรับใช้คำนวณ นับเป็นเครื่องคิดเลขยุคแรกๆ ของโลก และความแม่นยำของลูกคิดก็มืออยู่มาก (More accuracy compared to calculator) เมื่อคิดเปรียบเทียบกับเครื่องคิดเลขราคาถูกในปัจจุบันที่อาจจะมีแป้นขนาดเล็กมากจนกดผิดหรือกดไม่ลงทำให้ผลลัพธ์จากการคำนวณผิดพลาดไปก็เป็นได้ จากภาพที่ 12 รางของลูกคิดมีขนาดใหญ่มาก มีถึง 27 หลัก ซึ่งโดยปกติแล้วเราสามารถจะทอดส่งไปในบางส่วนที่ไม่ได้ใช้งานด้วย

หลักฐานที่สำคัญที่ยืนยันว่ามนุษย์สมัยโบราณมีการนับเลขที่ละห้า เช่น ในยุคโรมัน โดยระบบเลขโรมัน ซึ่งถือเป็นระบบเลขไม่มีหลัก หมายความว่า ไม่ว่าจะเขียนตัวเลขแต่ละตัวไว้ ณ ตำแหน่งใด ค่าของตัวเลขนั้นจะมีค่าคงตัวเสมอ การนับเลขโรมันจะเป็นลักษณะและมีสัญลักษณ์ดังนี้ คือ I มีค่าเท่ากับหนึ่ง , II มีค่าเท่ากับสอง , III มีค่าเท่ากับสาม , IV มีค่าเท่ากับสี่ , V มีค่าเท่ากับ ห้า , VI มีค่าเท่ากับ ห้าบวกหนึ่ง หรือ หก , VII มีค่าเท่ากับ ห้าบวกสอง หรือ เจ็ด , VIII มีค่าเท่ากับ ห้าบวกสาม หรือ แปด , IX มีค่าเท่ากับ สิบแล้วหักออกหนึ่ง คือ เก้า และ X มีค่าเท่ากับ ห้าบวกห้า หรือ คือการเอา 2 V มาต่อกัน V อันหนึ่งหงายและ v อีกอันหนึ่งคว่ำ มาซ้อนต่อกัน ตามลำดับ จะเห็นว่ามี pattern หรือรูปแบบเป็นการแจ่งนับที่ละห้าเหมือนกัน โดยการนับ I, นับ II, นับ III, นับ IV, นับ V, และ นับ VI หรือก็คือ การนับ V+ I เหมือนกับแนวความคิดของลูกคิด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการเขียนเลขโรมัน

เลขโรมัน	เลขอารบิก	ค่าของตัวเลข	เลขโรมัน	เลขอารบิก	ค่าของตัวเลข
I	1	หนึ่ง	LXXX	80	แปดสิบ
II	2	สอง	XC	90	เก้าสิบ
III	3	สาม	IC	99	เก้าสิบเก้า
IV	4	สี่	C	100	หนึ่งร้อย
V	5	ห้า	CC	200	สองร้อย
VI	6	หก	CCC	300	สามร้อย
VII	7	เจ็ด	CD	400	สี่ร้อย
VIII	8	แปด	D	500	ห้าร้อย
IX	9	เก้า	DC	600	หกร้อย
X	10	สิบ	DCC	700	เจ็ดร้อย

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการเขียนเลขโรมัน (ต่อ)

XI	11	สิบเอ็ด	DCCC	800	แปดร้อย
XII	12	สิบสอง	CM	900	เก้าร้อย
XX	20	ยี่สิบ	M	1,000	หนึ่งพัน
XXX	30	สามสิบ	MM	2,000	สองพัน
XL	40	สี่สิบ	MMVI	2,006	สองพันหก
L	50	ห้าสิบ	MMDXLIX	2,549	สองพันห้าร้อยสี่สิบเก้า
LX	60	หกสิบ	MMM	3,000	สามพัน
LXX	70	เจ็ดสิบ	MMMCMXCIX	3,999	สามพันเก้าร้อยเก้าสิบเก้า

จากตาราง ที่ 1 การนับสี่สิบคือการนับห้าสิบแล้วเอาออกสิบ เช่นเดียวกับการนับเก้าร้อยคือการนับหนึ่งพันแล้วเอาออกหนึ่งร้อย

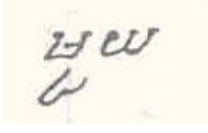
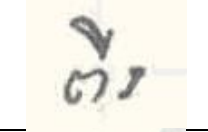
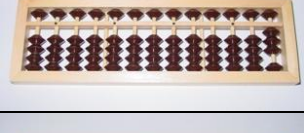
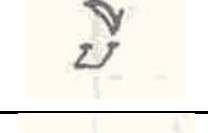
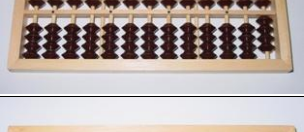
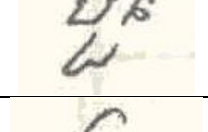
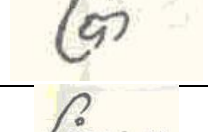
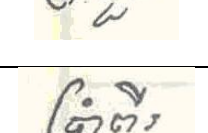
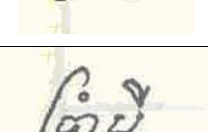
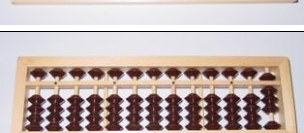
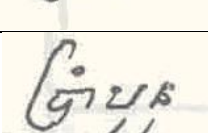
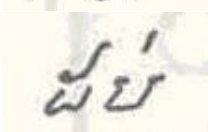
การนับทีละห้าในกลุ่มละสิบนั้น แม้ว่าปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะนับทีละสิบ ยังคงมีประชากรบางส่วนที่อาศัยอยู่ในมุมหนึ่งของโลกที่คนมักจะมองข้ามยังคงนับทีละ 5 เช่นเผ่ากะตุ เผ่ากูย หรือ กวย โดยการนับหนึ่งจะออกเสียงว่า “มุย” หรือ “มวย” การนับสองจะออกเสียงว่า “เปียร์” หรือ “บา” การนับสาม จะออกเสียงว่า “ไป” การนับสี่ จะออกเสียงว่า “ปอน” การนับห้าออกเสียงว่า “ซอง” การนับหกออกเสียงว่า “ตะผัด” การนับเจ็ดออกเสียงว่า “ตะไผลย” การนับแปดออกเสียงว่า “ตะชลอย” การนับเก้าออกเสียงว่า “ตะแซะ” และการออกเสียงเลขสิบ ออกเสียงว่า “มวยจี้ด” (วาสนา แก้วหุ้ม, 2550 และ ผกากรอง สดากุล, 2550). สำหรับหลักฐานการนับเลขในภาษาเขมร มีคำอ่านเลขเขมรดังนี้

อักษรเขมร	เพี้ยนอักษรไทย	สำเนียงอ่าน	คำแปล
មួយ	มวอย	มวอย	หนึ่ง
ពីរ	พีร์	บี	สอง
បី	บี	เบือ	สาม
បួន	บวน	บวน	สี่
ប្រាំ	ปรัว	ปรัว	ห้า
ប្រាំមួយ	ปรัวมวอย	ปรัวมวอย	หก
ប្រាំពីរ	ปรัวพีร์	ปรัวบี (ปรัวบีต)	เจ็ด
ប្រាំបី	ปรัวบี	ปรัวเบือ	แปด
ប្រាំបួន	ปรัวบวน	ปรัวบวน	เก้า
ដប់	ดบ	คอบ	สิบ

ภาพที่13 คำอ่านเลขเขมร
ที่มา: หลักภาษาเขมร หน้า 46

จากภาพที่ 13 จะเห็นว่าคำอ่านเลขเขมรมีการนับที่ละห้าเช่นเดียวกับภาษาจีน โรมัน โบราณ โดย หลักการเพิ่มค่า เมื่อนับหก เจ็ด แปด เก้า จะเหมือนลูกคิดในภาษาจีนและการเพิ่มค่าในเลขโรมัน ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนโดยใช้ตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการนับเลข 1 – 10

ลูกคิด	ภาษาโรมัน	ภาษาเขมร	คำแปล
	I		หนึ่ง
	II		สอง
	III		สาม
	IV		สี่
	V		ห้า
	VI		หก
	VII		เจ็ด
	VIII		แปด
	IX		เก้า
	X		สิบ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการนับเลขหกในลูกคิด คือ การนับ ห้า บวก หนึ่ง ซึ่งภาษาโรมันจะใช้ การนับของสัญลักษณ์ V แล้วบวกหนึ่ง แทนด้วยสัญลักษณ์ VI หรือแทนด้วยอักษร ห้าบวกหนึ่ง ในภาษาเขมร หรือแทนด้วยสัญลักษณ์ บวก คือ หก เขียนแทนด้วย ใน ภาษาเขมร

ในทำนองเดียวกัน การนับเจ็ดในลูกคิด คือ ลูกบิดหลักหน่วยเม็ดบนที่มีมูลค่าห้าจำนวนหนึ่ง เม็ดรวมกับลูกบิดเม็ดล่างจำนวน สองเม็ด หรือคือ สัญลักษณ์ V บวก II เป็น VII ในภาษาโรมัน ในขณะที่ ภาษาเขมรจะใช้ บวก เป็น สัญลักษณ์ ซึ่งคือเลขเจ็ดในภาษาเขมร

สำหรับการนับแปดนั้น ภาษาจีนโดยลูกคิดใช้หลักหน่วยเม็ดบนมูลค่าห้าหนึ่งเม็ดรวมกับเม็ดล่าง จำนวนสามเม็ด แทน เลขแปด ซึ่งถ้าเป็นภาษาโรมันจะใช้ V + III หรือคือ VIII นั่นเอง ถ้ามองกลับไป ภาษาเขมร สัญลักษณ์ที่ใช้จะเป็น บวก กลายเป็น อ่านว่า แปดในภาษาเขมร

แนะนำมาถึงขั้นนี้แล้วคงพอจะเดาออกถึงการผสมสัญลักษณ์เป็นเลขเก้าในลูกคิด โดยใช้ ลูกบิดเม็ดบน หลักหน่วยมีมูลค่าเป็น ห้า รวมกับลูกบิดเม็ดล่าง หลักหน่วยซึ่งมีมูลค่า หนึ่ง จำนวน สี่เม็ด หรือ ตำราลูกคิดจริง ๆ แล้ว ในการบวกเลขเก้ากับเลขเดิมนั้นให้ใช้สิบแล้วถอนออกหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เลข 4 + 9 เนื่องจากเม็ดลูกคิดในหลักหน่วยไม่พอ ก็จะใช้ 4 + (-1+10) ซึ่งก็คือแนวคิดของเลขโรมัน ที่เขียนว่า IX หรือก็คือ สิบแล้วหักออกหนึ่ง ในขณะที่ เลขเขมรใช้ บวก เป็นเก้า แทนด้วยสัญลักษณ์ ตามลำดับ

สรุป

การนับเลขในสามประเทศที่อยู่ห่างไกลกันคนละซีกโลก เช่น จีน โดยการใช้ลูกคิด โรมโบราณ โดยใช้ระบบเลขโรมัน ชาวเขมร โดยอักษรที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี สันสกฤต มีแนวความคิดเหมือน ๆ กัน กลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการนับเลขทำนองนี้ส่วนใหญ่มาจากชนเผ่าสายตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic Language Family) เช่น เผ่าโซ่ เผ่าทะเวิง ฯลฯ จำนวนทั้งหมด 19 เผ่า (ที่มา อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2550)

กลุ่มชนเผ่าเหล่านี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำโขง อาทิ ชนเผ่าขมุ ในสิบสองปันนา จีนตอนล่าง ประเทศลาวตอนเหนือ ผีตองเหลื่องหรือมาลปรี อาศัยอยู่ในจังหวัดน่าน พงสารของลาว (ลาวเทิง) ชนเผ่าตะเริง ซึ่งเป็นชนเผ่าใหญ่ในแขวงอัตปือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มักใช้การแจงนับที่ละห้า ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในกิจกรรมการทอผ้า กลุ่มชาติพันธุ์เวียด ในเวียดนามและบางส่วนของนครพนม สกลนคร ในประเทศไทยก็ยังคงแปลงเสียงนับแจกแจงทีละห้าเช่นกัน ที่ปรากฏชัดเจนมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชา หรือแม้แต่กลุ่มชาติพันธุ์พอง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย

อาสาสมัครเลี้ยงช้างในประเทศเวียดนาม อาศัยอยู่บริเวณชุ่มน้ำ หรือแอ่งรับน้ำ ในประเทศเวียดนาม และประเทศกัมพูชา

ซึ่งในเรื่องนี้มีหลายฝ่ายสันนิษฐานว่า การสร้างปราสาทนครวัด เขาพระวิหาร ในประเทศไทย และ ประเทศกัมพูชา ปราสาทวัดภู ในแขวงจำปาสัก สาธารณะประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือแม้แต่ เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง น่าจะมาจากฝีมือการสร้างและการคิดคำนวณโดยใช้การจางน้ำหนักที่ละห้ ของกลุ่มวิศวกรออสโตเอเซียติกเหล่านี้

บรรณานุกรม

จำ ทองคำวรรณ. (2514) . **ราชบัณฑิตยสถาน**. ตอนที่ 66, 67, 68.

ผกากรอง สดากล้ำ. (2550). นักศึกษาหลักสูตร วทบ. เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม ปีที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุรินทร์. สัมภาษณ์.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ อรวรรณ ภูอิสระกิจ. (2539). **ลักษณะและการกระจายของภาษาเขมรถิ่น**

ไทย อดีต ปัจจุบัน อนาคตของพยูชนะสะกด. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด

วาสนา แก้วหล้า. (2550 : เมษายน 1). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์.

อุไรศรี วรตะริน. (2542). ภาษา-จารึก ฉบับที่ 6: **ครุฑชา ครุฑาลึก**. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2550 : มีนาคม 15). อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์.

[Online]. Available : <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E>

:Boulrier1.JPG Retrieved September 17, 2007.

เสมาหินอีสาน : ปรัชญาธรรม รูปแบบและความหมาย

ไพโรจน์ เพชรสังหาร

การศึกษาศิลปะโบราณวัตถุนั้น การจำแนกรูปแบบ (Typology) เป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางรูปแบบ และกิจกรรมที่มนุษย์ได้แสดงออกโดยวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) และวัฒนธรรมทางความคิด (Non-Material Culture) ความเชื่อวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถส่งอิทธิพลถึงกันและกันได้ ดังนั้นในการจำแนกรูปแบบของศิลปะโบราณวัตถุที่พบร่วมกัน ย่อมใช้เป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงกิจกรรมของผู้คนในชุมชนแห่งหนึ่งๆ ภายในขอบเขตของพื้นที่และระยะเวลาหนึ่งทั้งยังเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดจากการเชื่อมโยง โดยสภาพของสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ ตลอดจน ภูมิปัญญาในการคิด ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ เครื่องมือเครื่องใช้ได้ตามความเหมาะสมตลอดจนพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณนั้นด้วย

จากการศึกษาตามทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ (Historicism) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมในแง่ของอดีต โดยใช้วิธีหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ การศึกษาความเป็นมาของอดีตวัฒนธรรม การศึกษาความเป็นตัวเองของวัฒนธรรม การบ่งเกิดขึ้นของวัฒนธรรมตามกาลเวลา เพื่อศึกษาหลักฐานจากการขุดค้นโบราณคดี (Archaeological Method) เพื่อศึกษาหลักฐานทางวัฒนธรรมในอดีต และการวิเคราะห์เป็นโครงสร้างรวม (Historic Approach) สามารถทำให้เข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ความเป็นมาอดีตในแง่ของกาลเวลาและแหล่งของวัฒนธรรม จนสามารถไขปัญหาเรื่องเสมาหินโบราณในอีสานด้านพฤติกรรมความเป็นมาและพัฒนาการของเสมาหินตามลำดับ

ในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง และพื้นที่ทั่วไปในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พบเสมาหินซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่มีลักษณะรูปแบบแตกต่างกันอยู่หลายประเภท จากการศึกษเสมาหินจำนวน 432 หลักสามารถจำแนกตามลักษณะรูปแบบออกได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) เสมาหินประเภทเสาทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่า เป็นเสมาหินที่มีลักษณะเป็นเสาทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่าปลายสอบเข้าหากันเป็นทรงกลีบบัวหุบ 2) เสมาหินประเภทเสาแปดเหลี่ยม เป็นเสมาที่มีลักษณะเป็นเสาแปดเหลี่ยมปลายสอบเข้าหากันเป็นยอดแหลม 3) เสมาหินประเภทแผ่นเรียบ เป็นเสมาหินที่ไม่ปรากฏสลักตกแต่งใดๆ 4) เสมาหินประเภทมีสันตรงกลาง เป็นเสมาหินที่มีการสลักตกแต่งบนแผ่นเสมาหินเป็นรูปสันนูนตรงกลางแผ่นรวมทั้งมีการตกแต่งที่ขอบและฐาน 5) เสมาหินประเภทมีรูปสัญลักษณ์ และ 6) เสมาประเภทมีภาพสลักเรื่อง

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัย พัฒนาการรูปแบบและปรัชญาธรรมทางวัตถุที่พบบนเสมาหินโดยอาศัยการตีความจากระยะที่เคลื่อนพระพุทธรูปศาสนานิกายต่างๆ จากอินเดีย เข้าสู่ประเทศไทยตามหลักฐาน

ทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี สามารถอธิบายรูปแบบปรัชญาและความหมายเกี่ยวกับ
 เสมาหินในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ อันเป็นองค์ความรู้ใหม่จากผลของการวิจัย ดังนี้

1. ปรัชญาธรรมอริยสัจ 4 เป็นหัวใจแห่งพุทธปรัชญาและมีความสำคัญที่สุดในฐานะเป็นผลจาก
 การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อธิบายได้ ดังนี้

เสมาหินทุกหลักที่ยังไม่ได้เคลื่อนย้ายปักอยู่บนเนินดินรูปทรงกระโถนคว่ำ แทนสถูป (ทรงโอคว่ำ)
 เส้นฐานของแท่นหินที่อยู่เหนือเนินดิน แกะสลักเป็นฐานเชิงแทนบัลลังก์หรือวัชรอาสน์หมายถึง ที่
 ประทับของพระพุทธเจ้า เสมาหินทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่าเหนือบัลลังก์แทนหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้า
 ค้นพบความจริงของชีวิต คือ อริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ส่วนปลายของเสมาหินเรียวยาว
 เข้าหากันทรงกลีบบัวหุบสัญลักษณ์แทนฉัตรที่อยู่เหนือบัลลังก์หรือวัชรอาสน์อนุมานได้ว่าเป็นคติของ
 พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เข้ามาสู่ดินแดนอีสานยุคแรก ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 4-6

2. ปรัชญาธรรมมรรคมัชฌิมาปฏิปทา หรือ นิโรธคามินีปฏิปทา เป็นประมวลหลักจริยธรรม
 ทั้งหมดในพุทธปรัชญาของฝ่ายมหายาน เมื่อพุทธศาสนามหายานได้แพร่กระจายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณ
 ภูมิและภาคอีสาน รูปเคารพแทนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้พัฒนาจากหลักหินรูปสี่เหลี่ยม
 ด้านเท่าซึ่งเดิมหมายถึงอริยสัจ 4 เปลี่ยนมาเป็นหลักหินรูป 8 เหลี่ยมด้านเท่าหมายถึงแนวทางใน
 การดับทุกข์ 8 ประการ ประดิษฐ์อยู่บนฐานบัลลังก์หรือวัชรอาสน์ปลายยอดทำเป็นรูปทรงกลีบบัวหุบ 8
 กลีบ เรียวเข้าหากัน สัญลักษณ์แทนฉัตรเหนือบัลลังก์

3. ปรัชญาธรรมพุทธศาสนิกายศูนยวาทหลักศูนยวาทของท่านคุรุณาคราชุน เป็นเรื่องของสภาวะ
 ที่ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่เกิดขึ้นเอง ไม่อาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นไม่เกิดขึ้นเองและไม่เกิดจากสิ่งอื่นรวมกัน” รูปแบบ
 ปรัชญาธรรมพุทธศาสนามหายานนิกายศูนยวาทที่แพร่กระจายสู่สุวรรณภูมิในดินแดนอีสานหลังพุทธ
 ศตวรรษที่ 7 ปรากฏบนเสมาหินบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยางและพบในพื้นที่ทั่วไปในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์
 สลักเป็นรูปแผ่นหินขนาดใหญ่ รูปทรงแบนปลายโค้งมนคล้ายกลีบบัวหรือใบหอกอันหมายถึงปริมณฑล
 ในเขตจักรวาลหรือสภาวะที่มีอยู่ในโลกมีเส้นขอบจักรวาลตั้งวางบนเส้นฐานหรือบัลลังก์ในกลางเสมาทำ
 เป็นแผ่นเรียบไม่มีเครื่องหมายใดๆ ปรากฏ หมายถึง ความสัมพันธ์ของจักรวาลโลกธาตุระหว่างฟ้ากับดิน
 หรือสภาวะที่ปรากฏอยู่ในโลกทั้งมีชีวิต ไม่มีชีวิต เป็นสภาวะศูนยตาหรือสภาวะความว่างโดยเด็ดขาด

4. ปรัชญาธรรมพุทธศาสนามหายานนิกายโยคอาจารย์ ความเห็นของนิกายนี้ถือว่า โลกวัตถุภายนอก
 นอกนั้นไม่มีอยู่จริงสิ่งที่ปรากฏแก่เราคือจิตภายนอกนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงมโนภาพภายในใจของเรา
 เอง วิญญาณเป็นตัวสร้างวัตถุภายนอก วิญญาณจึงเป็นสิ่งที่อยู่ ความคิดทุกๆ ดวงนั้นเป็นพฤติกรรม
 ของวิญญาณ การที่คนเราต้องเศร้าโศกเป็นต้นนั้น เพราะไม่รู้ความจริงเหมือนคนเดินในที่มืดเหยียบเชือก
 สำคัญผิดคิดว่างูจึงตกใจกลัว แต่ภายหลังเมื่อทราบว่าเป็นเช่นนั้นก็หายหวาดกลัวไปได้ ปรัชญาธรรม
 ของพุทธศาสนานิกายโยคอาจารย์ที่แพร่กระจายเข้าสู่สุวรรณภูมิในดินแดนอีสานหลังพุทธศตวรรษที่ 8
 ปรากฏหลักฐานบนเสมาหิน สลักเป็นแผ่นหินขนาดใหญ่ รูปทรงแบนปลายโค้งมนคล้ายกลีบบัวหรือใบ

หอกอันหมายถึง “จักรภพ” หรือสภาวะที่มีอยู่ในโลกมีเส้นขอบจักรวาลตั้งอยู่บนฐานหรือบัลลังก์รูปแบบเดียวกับสัญลักษณ์ของลัทธิศูนยวาทผิดกันแต่ตรงส่วนกลางของเสมาหินทำเป็นรูปเส้นตรงปลายเรียวแหลมอันหมายถึง “จิตวิญญานอันเป็นตัวแทนที่ยังคงอยู่ของสวลักษณะ”

5. ปรัชญาธรรมพุทธศาสนา นิกายจิตอมตวาทเจริญขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะในปลายพุทธศตวรรษที่ 9-10 เป็นระยะที่มีการฟื้นฟูวรรณคดีสันสกฤตและปรัชญาฮินดู อิทธิพลทางปรัชญาฮินดูได้เข้ามาครอบงำทัศนะของพวกนักคิดชาวพุทธในยุคนี้ ทำให้เกิดนิกายใหม่ขึ้น นิกายนี้หาผู้ตั้งนิกายไม่ได้แต่ความคิดที่ปรากฏ อยู่ในวรรณคดีพระสูตรสันสกฤตจำนวนมาก แต่งหลังสมัยท่านคุรุณาจารย์ในสมัยปลายราชวงศ์คุปตะ เป็นสมัยฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์และเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีสันสกฤต อิทธิพลในปรัชญาของพราหมณ์ได้เข้ามาแทรกซึมในวรรณคดีของพุทธศาสนานิกายโยคอาจารย์คุปตะจนเพี้ยนไปเป็นนิกายจิตอมตวาทในที่สุด ปรัชญาธรรมทางวัตถุที่ปรากฏเป็นสัญลักษณ์แทนรูปเคารพของนิกายจิตอมตวาททำรูปทรงลักษณะเดียวกันกับนิกายโยคจารย์ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ตรงกลางไบเสมาหินจากรูปทรงสัญลักษณ์สวลักษณะที่เดิมทำเป็นรูปเส้นตรงปลายเรียวแหลม อันหมายถึงสวลักษณะอันคงอยู่ของจิตวิญญาน เปลี่ยนเป็นเจดีย์ทรงสถูปหรือหม้อน้ำ หมายถึงพุทธภาวะของธาตุรู้ของสรรพสัตว์ทั่วไป ในวันหนึ่งข้างหน้าจะต้องตรัสรู้ได้เหมือนกันเพราะมี “พุทธะ” เป็นทุนเดิมอยู่ในจิตเดิมแท้ด้วยกันทุกคน พุทธศาสนamahayanนิกายจิตอมตวาทถือเป็นพุทธศาสนamahayanลัทธิโยคจารย์คุปตะ ได้แพร่กระจายเข้าสู่สุวรรณภูมิโดยนักรัฐแห่งอาณาจักรจามปาและอาณาจักรพูนันในพุทธศตวรรษที่ 11-12 และแพร่กระจายเข้าสู่ทุกภูมิภาคในอีสานmahayanในสุวรรณภูมิสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 12

6. ปรัชญาธรรมพุทธศาสนานิกายพุทธตันตรยานหรือ มนตรยาน ในสมัยคุปตะ (AD 836-1190) พ.ศ. 900-1300 เป็นสมัยสูงสุดของอินเดีย พุทธศาสนาและปรัชญาอื่นๆ สูงที่สุดสูงสุด พุทธศาสนamahayanรุ่งเรืองมาก มีมหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นศูนย์กลางที่นักศึกษาทางพุทธศาสนาของเอเชียไปศึกษากัน และจากมหาวิทยาลัยนี้ลัทธิมหายานได้แพร่ไปยังประเทศเอเชียต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ในสุวรรณภูมิลัทธิมหายาน โดยเฉพาะพุทธศาสนamahayanลัทธิโยคจารย์ ได้เปลี่ยนเป็นตรีกายสุขาวดี และมนตรยานได้ก้าวหน้าไปอีกในปลาย พ.ศ. 1300 ที่นำเอาลัทธิตันตระของฮินดูมาเพิ่มเติมยิ่งขึ้น

หลักธรรมนิกายมนตรยาน มีหลักปรัชญาและพิธีกรรมที่ดัดแปลงมาจากพราหมณ์ มีลักษณะของพระพุทธรูปวิบุลย์ที่น้อยกว่ามหายานทุกๆ นิกาย

ภาพหลักที่ปรากฏบนเสมาหินที่พบจากเมืองฟ้าแดดสงยาง นอกจากจะสลักเป็นรูปสัญลักษณ์แล้วยังมีภาพสลักอีกประเภทหนึ่งคือ ภาพสลักที่เป็นภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา จากองค์ประกอบของภาพสลักบนเสมาหินเมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาแล้วสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ภาพสลักเล่าเรื่องเกี่ยวกับชาดกและภาพสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติ

การที่เสมาหินมีรูปแบบหรือรูปทรงต่างๆ นั้นเกิดจากการที่คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือ พุทธศาสนาในนิยายต่างๆ ในอินเดียได้แพร่กระจายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism) เป็นการหยิบยืมทางวัฒนธรรม ในภาคอีสานหยิบยืมทางวัฒนธรรมได้นำมาปรับปรุงกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มคนที่มีการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งใช้ “หินตั้ง” ในการเคารพบูชาบรรพบุรุษและประกอบพิธีกรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นรูปเคารพในลักษณะที่เรียกว่า “เสมาหิน” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สุดท้ายของขบวนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นการกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องและได้มีการหยิบยืมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ในที่ที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนจนแทบแยกไม่ออก จนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาแทนจนแทบไม่เหลือร่องรอยของวัฒนธรรมเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอีสาน เป็นไปตามทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ คือเสมาหินเกิดจากความเชื่อพิธีกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชนในสังคม การที่สังคมใช้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) เป็นการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม จนเกิดความสัมพันธ์และใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการของการกระทำระหว่างกัน (Social interaction) เพื่อความดำรงอยู่ของทั้งสองฝ่าย

ในบริเวณเมืองโบราณฟ้าแดดสงยางได้พบโบราณวัตถุในลักษณะที่เป็นแท่นหินซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่า “เสมาหิน” บนเนินดินเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาสำรวจเสมาหินในภาคอีสานพบว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำชีได้พบเสมาหิน จำนวนมากที่สุดที่บริเวณเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง เหตุที่นักวิชาการเรียกโบราณวัตถุที่เป็นแผ่นหินที่พบในเมืองโบราณฟ้าแดดสงยางแห่งนี้ว่า ไบเสมา เนื่องจากโบราณวัตถุดังกล่าวมีลักษณะรูปแบบคล้ายไบเสมา ที่ใช้ปักกรอบอุโบสถตามวัดต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ซึ่งในความเป็นจริงแล้วแผ่นหินที่เรียกว่าเสมาหินเหล่านี้ได้สร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายต่างกันไป นอกเหนือจากการใช้เป็นเสมาตามความเชื่อในพุทธศาสนาดังได้พรรณนาไว้แล้ว

แผ่นหินรูปลักษณะไบเสมาที่พบในบริเวณเมืองโบราณต่าง ๆ รวมทั้งเสมาหินที่พบในเมืองฟ้าแดดสงยางนี้ ชิน อยู่ดี (2510: 78-82) ได้แสดงความคิดเห็นว่า น่าจะสืบเนื่องจาก “วัฒนธรรมหินตั้งหรือวัฒนธรรมหินใหญ่” (Megalithic Culture) ของสังคมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งพบว่ามีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา เมื่อพิจารณาจากเครื่องมือ เครื่องใช้ ของมนุษย์ได้นำหินมาใช้ทุบ หรือนำมาแกะเพื่อใช้สับ ตัด (Chopping Tools) ซึ่งในประวัติศาสตร์เรียกช่วงเวลาที่มนุษย์นำหินมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ว่า “ยุคหิน” นอกจากมนุษย์จะนำหินมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้แล้วยังนำมาใช้ในการก่อสร้างอีกด้วยสิ่งก่อสร้างที่ทำด้วยหินครั้งแรกนี้มีลักษณะเป็นโด๊ะหิน (Dolmens) หินตั้ง (Standing stone หรือ Menhier) ในลักษณะเป็นวงกลม (Stone Circles หรือ Cromlechs) และเป็นแถวเรียงกัน (Alignments) สิ่งก่อสร้างเหล่านี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่างของ

มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ก็ได้พบวัตถุโบราณที่ทำด้วยหินเช่นกัน

ในประเทศไทยได้มีการค้นพบหินตั้งในลักษณะที่เป็นวงกลมโบราณแบบนี้ โดยพบที่ภาคเหนือ 2 แห่ง คือ หินตั้งวงกลม ที่ป่าสะเรียม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นหินตั้งวงกลมในเขต อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนในภาคอีสานพบที่บ้านหินตั้ง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา การที่พบหินตั้งตามที่ต่าง ๆ นี้ ประทีต (จิตร) บัวบุศย์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า วัฒนธรรมหินตั้งที่ได้แพร่ขยายเข้ามาจากทางยุโรปตะวันตก ผ่านเข้ามาทางเหนือของประเทศไทย นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐานว่ามี การฝังศพในถ้ำก่อน แล้วจึงมีการเคลื่อนย้ายออกมานอกถ้ำ จนเมื่อประมาณ 15,000 ปี มาแล้วบริเวณ ภาคกลางถูกพยุคน้ำท่วม ผู้คนจึงอพยพเข้าสู่ที่ราบสูงบริเวณอีสานอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ คือลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำชี การเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลัง พ.ศ.300 ทำให้อารยธรรมจาก อินเดียที่รุ่งเรืองเข้ามาผสมผสานอารยธรรมพื้นเมือง ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานการขุดค้นที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี มีการกระจายวัฒนธรรมไปสู่ที่ต่าง ๆ ทั้งนี้สังเกตได้จากภาพเขียนสีลายวิญญูะ ซึ่งสันนิษฐานว่าลายลักษณะนี้ มีจุดกำเนิดจากวัฒนธรรมของผู้คนในภาคอีสานดั้งเดิม จนเมื่อประมาณปลายพ.ศ.700 พุทธ-ศาสนานิกายโยคอาจารย์ ได้แพร่เข้ามา นิกายนี้เน้นเรื่องอำนาจจิต เชื่อว่าอำนาจจิตมีพลัง (Power) ซึ่งใช้เช่นหม้อสังกรรมในรูปของศาสตราวุธ จึงมีการสร้างขึ้น ในยุคนี้จึงมีลักษณะที่พัฒนาเป็น 3 ระยะ คือ

(1) เป็นสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นลักษณะรูปปลายแหลม คล้ายปลายหอกเพื่อเป็นส่วนมุ่งทำลายกิเลส ทำลายสิ่งชั่วร้าย หรืออสังกรรม ส่วนที่เป็นรูปวงกลม หรือหม้อ ที่ปรากฏใบเสมาหินเป็นส่วนแสดงอำนาจหรือพลังจิต

(2) เป็นแผ่นหิน หรือเสมาหิน สัญลักษณ์กำหนดเขตในการทำสังกรรมของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

(3) มีการสลักภาพเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์ในการเชิดชู อูทิศ แต่องค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา หรืออูทิศให้พิธีกรรม ความเชื่อในพระพุทธศาสนาบางนิกาย

การปรับเปลี่ยนคติความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระพุทธศาสนามหายาน นิกายโยคอาจารย์เสื่อมลงเพราะชนชั้นปกครองหรือกษัตริย์ในยุคนั้น ได้ยอมรับเอานิกายมนตรยาน หรือ พุทธตันตระ (Buddhist Tantra) ซึ่งพัฒนามาจาก ฮินดูตันตระ (Hindu Tantra) เข้ามาแทน ซึ่งอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ.1290 -1300 แล้วจึงแตกแขนงออกไปหลายกลุ่ม ได้แก่ นิกายมนตรยาน นิกายวัชรยาน และนิกายสหายญาณ บนเสมาหินจึงปรากฏสัญลักษณ์ ลวดลาย หรือภาพสลักต่าง ๆ ตามแนวปรัชญาของลัทธิตันตระหรือ มนตรยาน ทำให้เสมาหินเปลี่ยนจากสัญลักษณ์ (Symbol) มาเป็นเครื่องหมาย (Mark)

ในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท คือนำมาใช้กำหนดเขตการทำสังกรรมของสงฆ์ในเวลาต่อมา

กลุ่มเสมานินที่กล่าวมาแล้ว จัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีอายุก่อนประวัติศาสตร์ตั้งแต่ก่อนพุทธกาลที่กลุ่มชนรวมตัวกันเป็นชุมชนเล็ก ๆ และมีพิธีกรรมตามความเชื่อของกลุ่มตนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อมาชุมชนเหล่านั้นรวมตัวกันเป็นชุมชนเมืองและเป็นนครรัฐเริ่มตั้งแต่ยุคก่อนวัฒนธรรมทวารวดี จนถึงวัฒนธรรมลพบุรีตามลำดับ ในสมัยอยุธยาวัฒนธรรมแบบนี้เสื่อมคลายลง มีเสมานินในแบบวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนที่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความถึงการทอดทิ้งทำลายทอดทิ้งเสมานินที่เป็นแบบเดิมให้หมดไป การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เนื่องจากการแพร่กระจายของพุทธศาสนาติดลังกา วงศ์ ในพุทธศตวรรษที่ 18 – 20 ซึ่งทำให้ประชาชนในดินแดนประเทศมอญ พม่า ไทย ลาว และเขมร รับนับถือพระพุทธศาสนาในลัทธินี้

เสมานินที่พบในสมัยที่บ้านเมืองนับถือพุทธศาสนาหินยานแบบลังกาวงศ์ มีลักษณะเป็นแบบแผนที่กำหนดตายตัว มีหน้าที่ปักแสดงเขตของพระอุโบสถอันเป็นที่ทำสังกรรมของพระสงฆ์ การปักนั้นจะปักเป็น 4 ทิศ หรือ 8 ทิศ เป็นสำคัญ มีหลายแห่งที่นิยมจารึกบอกประวัติและผูกดวงของวัดลงในแผ่นเสมานินซึ่งมีพบทั่วไปตามวัดต่างๆ ตั้งแต่เขตลุ่มน้ำโขงในจังหวัดอุดรธานี หนองคาย เลย และนครพนม นอกบริเวณอีสานออกไป มีพบในท้องถิ่นที่เคยเป็นอาณาจักรสุโขทัย และล้านนาไทย เฉพาะในเขตภาคอีสานนั้น บางแห่งได้มีการนำเอาเสมานินเก่าๆ เคลื่อนย้ายมาปักเป็นเขตพระอุโบสถ ส่วนในบางแห่งเวลาสร้างโบสถ์นั้นมักนำเอาแท่งหินหรือแผ่นหินธรรมชาติมาปักเป็นเสมานิน เสมานินบางตำแหน่งปักเป็นคู่เป็นคนละเรื่องกับเสมานินที่ทำการศึกษาในครั้งนี้

อนึ่งการพบกลุ่มเสมานินในอีสานมากมายหลายแบบอย่างกว่าในภาคอื่นๆ นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมอีสานโดยเฉพาะ ดังนั้น การที่พบเสมานินเข้ามาเกี่ยวข้องกับลัทธิและระบบความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้น ย่อมหมายความว่าได้มีการนำเอาคติและระบบความเชื่อในเรื่องการไหว้บรรพบุรุษหรือการถือผีเข้ามาปะปนในการนับถือพระพุทธศาสนา หรือไม่ก็เป็นการนำเอาแบบอย่างการเคารพบูชาผีบรรพบุรุษมาใช้ในการเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนา โดยเหตุนี้เราจึงพบเสมานินที่มีรูปสลักเป็นกليبัว ภาพชาดก และพุทธประวัติ ตลอดจนการปักเสมานินรอบศาสนสถานที่เป็นที่ทำสังกรรม นอกจากนี้ยังได้เพิ่มเติมอีกว่า โดยเหตุที่คติในการปักเสมานินเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากการไหว้ผีบรรพบุรุษนั่นเอง ทำให้ชาวอีสานโบราณบางท้องถิ่นไม่นิยมการก่อสร้างสิ่งที่เป็นอาคารในการเคารพบูชาพระพุทธศาสนาที่ยึดประเพณีการปักเสมานินเป็นพุทธบูชาแทน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไปเกิดกับการแกะสลักเสมานินให้มีรูปร่าง มีกليبัวอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาหรือมีภาพชาดกและพุทธประวัติ หรือภาพพระสฤๅ๓เจดีย์แทนการก่อสร้างสิ่งที่เป็นอาคาร เช่น พระสฤๅ๓เจดีย์อย่างในภาคกลางสำหรับการสลักรูปพระสฤๅ๓บนแผ่นเสมานินนั้น ถ้ามองในแง่ของความล้าหลังทางวัฒนธรรม (Culture Laga) กับทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งมีวัฒนธรรมทวารวดีในสมัยเดียวกันแล้ว ก็อาจ

กล่าวได้ว่า ชาวอีสานโบราณยังขาดความรู้ความชำนาญในการก่อสร้างพระสถูปเจดีย์ จึงสร้างเสมาหินขึ้นแทน

ด้านการอนุรักษ์ เผยแพร่และประชาสัมพันธ์โดยภาครัฐเกี่ยวกับเสมาหินโบราณเมืองฟ้าแดดสงยางพบว่ามี การอนุรักษ์และเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด เฉพาะในส่วนของนักวิชาการหรือผู้สนใจศึกษาให้ลุ่มลึกเท่านั้น ด้วยเหตุที่เสมาหินมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่สืบเนื่องกว่า 2,000 ปี การอาศัยหลักฐานทางวัตถุแต่ประการเดียวเป็นเรื่องยากลำบาก ที่จะศึกษาเทียบเคียงกับอดีตในหลายพันปีได้ ด้วยไม่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรภาษาไทย จำเป็นต้องอาศัยบันทึกและอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีน อินเดียและเขมรโบราณ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและหลักธรรมของพุทธศาสนิกายต่างๆ ฝายมหายานที่บันทึกสืบทอดกันมา ความสัมพันธ์ระหว่างเสมาหินโบราณลดบทบาทด้านคุณค่าและคติความเชื่อลงเกือบจะเป็นเพียงแค่สัญลักษณ์

ในท้องถิ่นบางแห่งของภาคอีสานมีการสร้างวัดลงในบริเวณที่มีเสมาหินปักอยู่ หรือไม่บางแห่งก็สร้างพระสถูปเจดีย์ไปบนเนินดินที่มีเสมาหินปักล้อมรอบ เสมาหินโบราณบางหลักได้ถูกเคลื่อนย้ายไปทำเป็นหลักเมืองก็มีอยู่หลายแห่ง บางหลักก็ถูกนำไปเก็บไว้เป็นศิลปวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด หรือหมู่บ้าน หรืออำเภอ อีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสมาหินกับวัฒนธรรมอีสานในปัจจุบันก็คือ มีการจำลองเสมาหินมาทำเป็นที่บรรจุอัฐิของผู้ตาย โดยปักเป็นเขตแนวรั้ววัดบ้าง หรือในบริเวณวัดบ้างซึ่งเป็นการจัดกระทำของพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาท ลักษณะเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน

ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ทราบถึงความเชื่อรูปแบบสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏบนเสมาหินตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โบราณคดีในภาคอีสานและพุทธศิลปะที่ค้นพบในศิลปะวัตถุรูปทรงอื่น และทำให้ทราบถึงปรัชญาธรรม ความหมาย และพัฒนาการของเสมาหินในเมืองฟ้าแดดสงยางแล้ว ยังทำให้ทราบแนวทางในการอนุรักษ์ เผยแพร่ เสมาหินตามคติความเชื่อตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการของรัฐให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อเป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาข้อมูลในทางโบราณคดีด้านอื่นๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ตำแหน่งที่พบเสมาหินดั้งเดิมที่ยังไม่ได้เคลื่อนย้าย พบว่าเสมาหินอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ บนเนินดินรูปทรงกระโจมที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่าโนนพระเจ้า ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือลำน้ำต่างๆ ส่วนที่ค้นพบบริเวณศาสนสถานหรือในบริเวณวัดหรือการนำมาปักเป็นเขตพัทธสีมาอุปโบสถเป็นเพียงการนำเสมาหินมาปักเป็นเขตใหม่ ตามความเชื่อของชุมชนโบราณที่นับถือพุทธศาสนิกายเถรวาทในเวลาต่อมาและสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ควรที่จะมีการศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนโบราณเกี่ยวกับคติการนำหินมาปักเป็นกลุ่ม หรือเรียกกันภายหลังว่า วัฒนธรรมหินตั้ง (Magalithie

Culture) ของสังคมก่อนประวัติศาสตร์ในช่วงก่อนพุทธกาลเพื่อเชื่อมโยงกับการสร้างเสมาหิน ยุคแรกที่พุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิว่าเขาล่าช้ามีคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเสมาหินอย่างไร และมีพัฒนาการมาโดยลำดับอย่างไร การศึกษาพุทธปรัชญาและพิธีกรรมบนพื้นฐานของคติของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างลึกซึ้ง น่าจะสามารถอธิบายความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเสมาหินในยุคต่างๆ ได้ ปัจจุบันการจัดกระทำกับเสมาหินเป็นเพียงบทบาทของพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาท ซึ่งไม่สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิมแต่ประการใด อาศัยเพียงการใช้พิธีกรรมและความเชื่อตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ช่วยกันคิดค้นในการอนุรักษ์เสมาหินเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไปเท่านั้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะมีการศึกษาพุทธปรัชญาฝ่ายมหายานให้ลึกซึ้งและกว้างขวาง วิจัยเชิงลึกถึงบริเวณที่ปรากฏเสมาหินตามตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (GIS) โดยอาศัยข้อมูลประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งนิกายมหายานและเถรวาทที่แพร่กระจายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นข้อมูลเบื้องต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบจะเป็นข้อมูลยืนยันความถูกต้องและเป็นจริง การศึกษาวิจัยควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยในลักษณะดังกล่าวในกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ ลาว เวียดนาม และเขมร หรือทางตอนใต้ของประเทศไทย เพื่อจะได้นำข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ มาประกอบเป็นภาพรวมของดินแดนสุวรรณภูมิให้ชัดเจนต่อไป

พัฒนาการความเป็น “พวน”

บุณรดา ตรองจิตต์

บทนำ

“พัฒนาการความเป็นพวน” เป็นการศึกษาการนิยามตัวตนของชาวพวน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทยที่อพยพมาจากประเทศลาวกว่า 200 ปีมาแล้ว โดยมองผ่านสำนึกรับรู้ จดจำความเป็นพวนในหลายรูปแบบภายใต้มิติที่ซับซ้อนของการนิยามตัวตนของคนพวนในประเทศไทยในยุคของความทันสมัยที่เรียกว่ายุคนาโนเทคโนโลยี รายงานดังกล่าวเน้นการศึกษาประเด็นสำคัญคือ พัฒนาการของความเป็นคนพวนที่สอดคล้องกับสังคมไทยในบริบทที่แตกต่างกันในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ความหมายของความเป็นพวนที่แสดงออกในรูปการรวมกลุ่มเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมของคนพวนและการปรับตัวของคนพวนในปัจจุบัน

ผู้เขียนจึงได้ตั้งคำถามในการศึกษา เพื่อสามารถวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ คือ (1) เพื่อศึกษาที่มา รากเหง้าตัวตนในประวัติศาสตร์ของคนพวนเป็นอย่างไร (2) คนพวนในประเทศไทยในปัจจุบัน มีการประกอบอาชีพอะไรบ้าง และ (3) การแสดงออกถึงสำนึกรับรู้ จดจำตัวตนของคนพวนผ่านการรวมกลุ่มการทำกิจกรรมต่างๆ มีวัฒนธรรมประเพณีอะไรบ้างและมีลักษณะอย่างไร

จากคำถามข้างต้น ผู้เขียนได้รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคนพวนประกอบกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มคนพวนจัดขึ้น

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของคนพวน พบว่า การเข้าใจที่มา รากเหง้าตัวตน เป็นการนิยามความเป็นพวนผ่านรูปแบบที่แตกต่างกัน การรับรู้และเชื่อมโยงตัวตนของคนพวนจึงเป็นไปตามแหล่งที่มา แต่ตัวตนของคนพวนในประวัติศาสตร์ก็ผูกโยงอยู่กับประวัติศาสตร์ของชาติที่พวกเขาอาศัย จนกระทั่งปัจจุบัน เรื่องราวที่มาในประวัติศาสตร์ของคนพวนก็ถูกหยิบยกขึ้นมาเล่าตามโอกาสต่างๆ เพื่อตอกย้ำความเข้าใจในรากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวนร่วมกัน โดยคนพวนแต่ละพื้นที่ก็เลือกหยิบประวัติศาสตร์ชุดที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนขึ้นมาใช้

การรวมกลุ่มของคนพวนเป็นโอกาสให้พวกเขาได้แสดงออกถึงสำนึกรับรู้ จดจำตัวตนร่วมกัน ผ่านการจัดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ โดยชาวพวนได้มีการเลือกอนุรักษ์ส่งเสริมบางสิ่งซึ่งพวกเขาเห็นว่ามีค่าความหมายร่วมกัน การเกิดเครือข่ายชมรมไทยพวนเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาวพวนด้วยการรวมกลุ่มสร้างตัวตนขึ้นโดยไม่ออกนอกกรอบที่รัฐได้ขีดเส้นเอาไว้

เมื่อมีการให้คุณค่าความหมายของความเป็นพวนร่วมกัน จึงทำให้เกิดองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่า แสดงออกถึงสำนึกรับรู้ จุดจำตัวของชาวพวนสู่สาธารณะ จึงเป็นประเด็นสำคัญในการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาแสดงออกเพื่อให้บุคคลภายนอกได้เห็น โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นของชาวพวนที่ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อสนองตอบ“ความเป็นไทยในยุคนาโนเทคโนโลยี” ทั้งสิ้น

1. ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของคนพวนในประเทศไทย

พวนเป็นประชากรของไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท มีถิ่นเดิมอยู่ที่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง ซึ่งเป็นหนึ่งในแขวงของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกของประเทศ ตั้งแต่โบราณ เมืองนี้รู้จักกันในชื่อว่าเมืองพวน ผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ที่นั่น หรืออพยพไปอยู่ที่อื่นจึงมักจะถูกเรียกว่า ชาวไทพวน โดยแขวงเชียงขวางมีที่ตั้งดังนี้ ทิศเหนือติดหัวพัน(ข้าเหนือ)และนครหลวงพระบาง ทิศตะวันออกติดคำม่วนและญวนกลาง ทิศใต้ติดนครเวียงจันทน์ ทิศตะวันตกติดนครหลวงพระบาง(โพธิ์ แซมล่าเจียก.ตำนานไทยพวน : 34) ดังแสดงในภาพ 1.1

ภาพ 1.1 แผนที่แสดงแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
(ที่มา : <http://www.psywarrior.com/LaosMap.gif>)

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของชาวพวนมีหลักฐานปรากฏอยู่หลายครั้งดังนี้

- ครั้งที่ 1 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ ในราวปี พ.ศ. 2322 พระองค์ได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีเมืองลาวและหัวเมืองที่ขึ้นต่อลาวทั้งปวงไว้ได้ ในการนี้ได้นำชาวลาวให้มาตั้งบ้านเรือนตามหัวเมืองต่างๆ ของไทย การนำครอบครัวกลุ่มต่างๆ มาในครั้งนี้ คาดว่าน่าจะมีชาวพวนที่อาศัยในเมืองพวนซึ่งเป็นเมืองขึ้นของลาวปะปนเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมาก

- ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2335 เจ้านันทเสน ราชบุตรองค์ใหญ่ของพระเจ้าสิริบุญสาร เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย ได้นำชาวพวนและชาวไฝ่ (ไทยดำ) ส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อเป็นราชบริพารต่อการกษัตริย์ไทย

- ครั้งที่ 3 เกิดสงครามระหว่างลาวกับไทยใน พ.ศ. 2369 – พ.ศ. 2371 ไทยตีหัวเมืองที่ขึ้นต่อลาวได้จนสิ้น แต่ปีต่อๆ มา ญวนได้ตีหัวเมืองของลาวที่มีพรมแดนติดต่อกับญวนไปครอง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาธิปไตยเป็นแม่ทัพไปตีเมืองต่างๆ ที่ญวนเข้าครอง และได้้นำชาวพวนมากรุงเทพฯ อพยพเข้ามาพ.ศ. 2376 – พ.ศ. 2377 ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้ไทยและไทยพวน (สุวิทย์ ธีรศาสตร์. 2550 : 223)

นอกจากหลักฐาน “ส่วนกลาง” หรือของราชการแล้ว ถ้าพิจารณาจากหลักฐานท้องถิ่นจะพบว่า ชาวพวนบางท้องถิ่นไม่ได้เข้ามาในประเทศไทยในฐานะเชลยศึก หรือเกณฑ์เพื่อใช้แรงงานทั้งหมดแต่อาจมาด้วยความต้องการสันติสุข แสดงหาแหล่งทำมาหากินหรือหาถิ่นที่อยู่ใหม่ เพราะก่อนหน้านี้ไม่มีการขีดเส้นพรมแดนระหว่างประเทศดังเช่นในปัจจุบัน การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจึงเป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยมีผู้นำเป็นแกนหลักในการเคลื่อนย้าย เช่น กรณีชุมชนชาวพวนตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีหลักฐานว่า วังหินปักใหญ่มีพระยาวิธานและมีผู้นำฝ่ายสงฆ์ชื่อ อาชญาต้อย (สมภารต้อย) ร่วมกันสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวพวนในชุมชน เมื่อ พ.ศ. 2306 (ก่อนการสถาปนากรุงธนบุรี 4 ปี) หรือกลุ่มไทยพวนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอุดรธาตินั้นเป็นกลุ่มที่เดินทางมาจากจังหวัดหนองคายหลังกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) ไทยได้ทำสนธิสัญญาสงบศึกกับฝรั่งเศส โดยมีข้อตกลงไม่ให้ไทยตั้งกำลังทหารภายในรัศมี 25 กิโลเมตร บนฝั่งขวาปากตะวันตกของแม่น้ำโขง พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจึงทรงย้ายกลุ่มชนชาวลาพวนและเหล่ากำลังทหารลงมาทางใต้ โดยมาตั้งกองบัญชาการมณฑลลาวพวนใหม่ที่บ้านเดื่อหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี (เสรี อุณยวง. 2542 : 46)

ชาวพวนเป็นกลุ่มชนที่รักความสงบ รักความสามัคคี ลักษณะที่ทำตามกัน มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่หรือผู้ที่อาวุโสกว่า หรือเชื่ออะไรก็เชื่อเหมือนกัน ไปไหนไปด้วยกันลักษณะไปเป็น พรวน แต่ในภาษาพวนไม่มีคำควบกล้ำจึงใช้คำว่า พวน ในประเทศไทยจึงมีการจัดตั้ง ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย โดยได้เริ่มขึ้นครั้งแรกปี พ.ศ. 2518 โดยคุณชม วงศ์ภาเป็นผู้ริเริ่ม มีพลเอกสายหยุด เกิดผลเป็นที่ปรึกษา (ดูหนึ่งมณ. 2551 : 41) ปัจจุบันชมรมไทยพวนมีสมาชิกทั้งหมด 19 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสิงห์บุรี เพชรบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา อุดรดิษฐ์ สุโขทัยแพร่ เชียงราย พิจิตร น่าน อุดรธานี หนองคาย อุบลราชธานี สระบุรี เพชรบูรณ์และจังหวัดเลย อีกทั้งคนพวนปัจจุบันพรมทั้งประเทศไทย เช่น พวนหล่มสัก พวนอุดร ยโสธร เพชรบุรี กาญจนบุรี บ้านโป่ง ศรีสะเกษ น่าน นอกจากนี้คนพวนยังอยู่ประปรายเกือบทุกจุดทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางด้วย ชมรมไทยพวนจะมีการคัดเลือกประธานชมรมในทุกๆ 4 ปี มีการรวมกลุ่มงานสังสรรค์รวมใจไทยพวนทุกปี หมุนเวียนทำกิจกรรมในแต่ละจังหวัดที่เป็นสมาชิก นำเสนอประเพณีพิธีกรรม การละเล่น และภูมิปัญญาที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของตนในแต่ละท้องถิ่น ถ่ายทอดสู่สาธารณชน

2. การประกอบอาชีพ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมชาวพวนที่ย้ายถิ่นมาสู่ประเทศไทย นิยมตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ และประกอบอาชีพเช่นเดียวกับชาวพื้นเมืองอื่นๆ ในเวลาต่อมาจึงพัฒนาการไปประกอบอาชีพต่างๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งอาจกล่าวตั้งแต่อาชีพหลักของชาวพวน ดังนี้

2.1 ด้านเกษตรกรรม

- ทำนา การทำนาของชาวพวน มีทั้งใช้แรงงานจากสัตว์และเครื่องจักร มีทั้งที่ทำนาหว่านนาดำ โดยส่วนใหญ่จะทำครั้งเดียว แต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ถ้าแหล่งน้ำอำนวย อาจมีการทำนาสองครั้งต่อปี และการทำนาแบบ “หว่านน้ำตม” เริ่มครั้งแรกโดยชาวพวน บ้านโกคาวิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรี ปัจจุบันแพร่หลายไปทั่วประเทศ

- ทำสวน อาชีพทำสวนของชาวพวน ส่วนใหญ่เป็นในลักษณะอาชีพเสริม แต่บางถิ่นทำเป็นอาชีพหลัก พืชที่ปลูกได้แก่ ขนุน มะม่วง น้อยหน่า ทุเรียน ฝรั่ง อ้อย

- การเลี้ยงสัตว์ ชาวพวนในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมเลี้ยงเป็ดไข่และเป็ดเนื้อมาแต่อดีต นอกจากนี้ยังนิยมเลี้ยงปลาช่อน ปลาดุก เป็นต้น

2.2 ด้านอุตสาหกรรม

- การทอผ้า อาชีพที่ชาวพวนทำจนมีชื่อเสียง คือ การทอผ้า ผ้าทอแบบพื้นบ้านที่ตำบลหาดเลี้ยว จังหวัดสุโขทัย ผ้าลายมัดหมี่ของอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี หรือที่บ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นงานอาชีพที่ทำให้ชาวพวนได้รับเกียรติคุณด้านการทอผ้ามาก

- ตีเหล็ก การตีเหล็กเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ชาวพวนในเขตอำเภอศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย ยังทำอยู่ในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า “หญิงทอผ้า ชายตีเหล็ก” การตีเหล็กของชาวพวนยังคงรูปแบบอย่างโบราณ คือ ใช้กระบอกลูกกลมที่ทำด้วยไม้ แต่บางร้านได้ใช้พัดลมในการเป่าไฟและใช้มอเตอร์มาเจียรไนเหล็กแทนการตะไบด้วยเหล็กตะไบ

- ค้าขาย ในชุมชนชาวพวนหนึ่งๆ มีชาวพวนประกอบการค้าอยู่ไม่มาก แต่ถ้าเป็นชุมชนใหญ่ๆ เช่นในเขตเทศบาลหรือตลาด ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนชาวพวนมาก่อนก็อาจมีผู้ทำการค้าที่เป็นชาวพวนอยู่มากเช่นกัน

2.3 ด้านอื่นๆ

- รับราชการ บุตรหลานชาวพวนที่ได้รับการศึกษามากขึ้น บางส่วนได้รับใช้ประเทศชาติด้วยการทำอาชีพรับราชการ นับว่าเป็นกลุ่มประชาชนที่มีคุณภาพของประเทศ

- รับจ้าง ชาวพวนที่ประกอบอาชีพรับจ้างมักเป็นผู้ไม่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ทั้งนี้ อาจมาจากสาเหตุที่ไม่มีมรดกตกทอด จึงต้องเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทำไร่ ทำนา หรือการเพาะปลูกอื่นๆ อีกทั้งเป็นกรรมกรหรือคนงานก่อสร้างในเขตเมือง

- การทำงานในหน่วยงานเอกชน ชาวพวนบางส่วนทำงานในบริษัท ห้างร้านในเขตเมืองหลวง หรือในเขตเมืองใหญ่ๆ ผู้ทำงานลักษณะนี้มักเป็นผู้มีความรู้ปานกลางตั้งแต่ระดับวิชาชีพหรือสูงขึ้นมาถึงขั้นปริญญา

จึงกล่าวได้ว่า ชาวพวนเป็นประชากรของไทยที่มีความสามารถ มีศักยภาพในการพัฒนาประเทศที่ดึกดำบรรพ์หนึ่ง

3. ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

3.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย

ในชีวิตประจำวัน การแต่งกายโดยทั่วไปมีความคล้ายคลึงกับประชากรไทยส่วนใหญ่ คือหญิงนิยมนุ่งซิ่นสวมเสื้อตามสมัยนิยม หญิงสูงวัยมักสวมเสื้อ “คอกระทะ” หรือเสื้อ “อีแปะ” (เสื้อคอกระเช้า) ชายมักนุ่งกางเกงขาก๊วยดำ เสื้อดำหรือขาว

ภาพที่ 1.2 การแต่งกายของชาย-หญิงสูงวัยชาวพวน

แต่การแต่งกายในรูปแบบเดิมนั้น หญิงมักไว้มวยมวยมุ่นเกล้าไว้ด้านหลังใช้ผ้าพันรอบอกแทนการสวมเสื้อ นุ่งซิ่นตีนจก หรือสีพื้นแทรกลายขวาง บางถิ่นนิยมนุ่งซิ่นมัดหมี่ซึ่งมีลวดลายสีสังงามตาโดยอิงรูปแบบลายมาจากลายโบราณ ชาวพวนแต่ละภูมิภาคจะแต่งกายแตกต่างกัน

ภาพที่ 1.3 การแต่งกายของผู้หญิงชาวพวน

3.2 วัฒนธรรมการกิน

สังคมชาวพวนเป็นสังคมบริโภคนิยม ในปัจจุบันมีชาวพวนหลายถิ่นที่บริโภคข้าวเจ้าเป็นหลัก แต่ก็ยังมีบางถิ่นที่นิยมบริโภคข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า เช่น ชาวพวนในเขตภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังคมชาวพวนนับได้ว่าเป็นสังคมที่บริโภคปลา (ภาษาพวน เรียกว่า ปลาแดก) ดังคำกล่าวของชนชาวลาวที่ว่า “...ดินบ่อนใด เหยื่อนมีเส้า คนเป้าแคน แห่น้ำเหนียว เคี้ยวปลาแดก แม่นของลาว...” ถ้าท่านเดินผ่านหมู่บ้านชาวไทยพวนที่แท้จริงแล้ว สิ่งที่ท่านสังเกตได้ง่ายยิ่งในเวลาเช้าตรู่ หรือในตอนบ่ายค่ำ กลิ่นน้ำต้มปลาร้าจะลอยมาต้องจุกท่านมีกลิ่นเกือบทุกหมู่บ้านท้ายบ้านเขาเลยทีเดียว ทั้งนี้ได้หมายความว่า จะมีการบริโภคปลาร้ากันทุกมือทุกคราวไป ยังมีอาหารอย่างอื่นที่ปิ้ง ย่าง ทอด คละกันไปในแต่ละคราว ส่วนอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน คือ แจ่วมะเขือ

3.3 วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน

ภาพที่ 1.4 บ้านชาวพวนสมัยเก่า

ภาพที่ 1.5 บ้านชาวพวนสมัยใหม่

ชาวพวนปลูกบ้านไม้ยกพื้นสูง มุงหญ้าคา พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ฝาทำด้วยฟากมีการสลักลึ้มแทนการตอกตะปู เป็นเรือนเครื่องผูก(ฤดูฝน ปริมาณ 2539 : 58) ชั้นบนของบ้านมักใช้เป็นที่พักนอน ภายในตัวเรือนจะกันเป็นห้องไว้ให้ลูกสาวหรือกันเป็นห้องเพื่อเก็บของมีค่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนอัฐิของบรรพบุรุษ ต่อมาจึงมีการสร้างเรือนด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งหลัง มุงหลังคาด้วย “ไม้เก็ด” (กระเบื้องไม้) หรือดินขอ (กระเบื้องดินเผา) จนถึงใช้สังกะสีมุงหลังคา เพราะเบาและทนทานกว่าการใช้กระเบื้องไม้ ส่วนพื้นบ้านปูด้วยแป้น (ไม้กระดานที่เลื่อยเป็นแผ่นๆ) ฝาเรือนนิยมใช้ไม้กระดานที่เลื่อยเป็นแผ่นๆ เช่นกัน แต่บางและแคบกว่ากระดานเรือน

พื้นที่ส่วนล่างของตัวเรือนใช้เป็นที่ประกอบกิจการงาน เช่น งานจักสาน งานทอผ้า งานหัตถกรรมอื่นๆ หรือใช้เป็นคอกสัตว์เลี้ยงต่างๆ มีวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เป็นอาทิ ใต้ถุนบ้านยังเป็นที่วางแคร่หรือเตียง ตั้งเพื่อเป็นที่นั่งพักผ่อนในคราวที่เมื่อยล้าจากการทำงานรวมถึงจัดไว้เป็นที่รับแขกผู้มาเยือนในเวลากลางวันอีกด้วย

ชาวพวนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยแบบชาวตะวันตก หรือตามแบบอย่างชุมชนในเมือง หรือบ้านผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางก็ยังคงรูปแบบบ้านที่ยกพื้นสูงดังเดิม แต่ได้มีการย้ายคอกสัตว์เลี้ยงออกไปจากใต้ถุนเรือน ทำบ้านเรือนให้ดูสุภาพมากขึ้น

3.4 ประเพณี พิธีกรรม

ชาวพวนมีประเพณีต่างๆ ที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายประการ ในปัจจุบันประเพณีบางอย่างได้เสื่อมความนิยมลงไปตามสภาพของสังคม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และปฏิบัติสืบต่อกันมาเรียกว่า ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมต่างๆที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน แต่เนื่องด้วยบรรพบุรุษมีการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างทำให้ชาวพวนยังยึดถือฮีตสิบสองอย่างเหนียวแน่น โดยแต่ละเดือนประกอบด้วย เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญเผวสหรือบุญมหาชาติ เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ดบุญข้าวฮะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เดือนสิบสอง

บุญจุน ส่วนในเรื่องความเชื่อยังมีความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะผีประจำหมู่บ้านที่เรียกว่า ผีปู่ตา ส่วนภายในบ้านก็จะมีห้องอยู่ห้องหนึ่งซึ่งคนพวนจะมีหิ้งไว้เลี้ยงผีที่เรียกว่า ผีฟ้า โดยห้องนี้ผู้ที่เป็นเชยหรือสะใภ้จะไม่สามารถเข้าไปข้างในได้ คนพวนถือว่า ซะล่า หรือที่เรียกว่า ผิดผี และยังมีประเพณีที่ยังเหลือให้สืบทอดและยังปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน มีดังนี้

3.4.1 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ผู้คลอดต้องอยู่ไฟหรืออยู่กำ เป็นระยะเวลาตั้งแต่ 7 วันขึ้นไปหรืออาจเป็นเดือน ลักษณะของการอยู่ไฟนั้น หญิงที่คลอดลูกจะต้องนอนเปลี่ยนหน้าท้องเพื่อรับความร้อนจากกองไฟ ที่ข้างกองไฟมี “ตะแนน” (แคร่ฟากไม้ไผ่ หรือกระดาน 1-2 แผ่น สูงประมาณครึ่งศอก) ให้หญิงที่เพิ่งคลอดนั้นนอนเอาหน้าท้องผิงไฟตามระยะเวลาที่กำหนด

ความมุ่งหมายของการอยู่ไฟ ประสงค์ให้มดลูกเข้าอู่ (สู่สภาพปกติ) สุขภาพจะได้แข็งแรง อีกทั้งเป็นช่วงที่มีโอกาสได้งดเว้นจากการที่ต้องทำงานหนักด้วย

3.4.2 ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงานของชาวพวน ฝ่ายชายจะต้องไปสู่ขอฝ่ายหญิง โดยมีบุคคลที่อาวุโส เรียกว่า “พ่อเชื้อ” หรือ “แม่เชื้อ” การไปสู่ขอนี้เรียกว่าไป “เจาะสาว” เสมือนไปหยั่งท่าที่ฝ่ายหญิงก่อนว่าตอบรับหรือปฏิเสธประการใด (แต่ในทางปฏิบัติ จะมีการเกริ่นดูท่าที่หรือมีการพูดคุยระหว่างหนุ่มสาวแล้ว) ต่อจากนั้นจึงไปขอเป็นครั้งที่สอง ในครั้งนี้จะต้องมีหมากผ้าซีกผูกร้อยด้วยเชือกหรือไหม และมีห่อยาเส้นตามจำนวนที่ฝ่ายหญิงต้องการ ห่อยาเส้นต้องมัดด้วยฟางไปมอบให้พ่อเชื้อ แม่เชื้อ พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงจะมอบของกินของใช้เช่น พริก ถั่ว งา เกลือ จำนวน 2 เท่าจากที่ได้รับมาเป็นการตอบแทน เมื่อตกลงกันได้แล้วว่า ในวันก่าวสาว ฝ่ายชายจะต้องจัดขันหมากอันประกอบด้วยพานสูง มีหมาก เต้าปูน เต้ายา พลุ สีเสียด มิดฮ่อมโฮง (มิดเล็กที่ทำเพื่อใช้ในพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ) ใช้ผ้าคลุม แล้วให้คนถือนำขบวนไปบ้านเจ้าสาว

สำหรับขั้นตอนพิธีแต่งงานนั้น มีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับท้องถิ่นภูมิภาคและฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละฝ่าย ตลอดจนสถานภาพทางสังคมของคู่แต่งงานด้วย แต่โดยหลักใหญ่แล้วชาวพวนยังถือว่า ฝ่ายชายต้องเป็นฝ่ายไปสู่ขอฝ่ายหญิง และกระทำพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิง

3.4.3 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

การตายจำแนกเป็น 2 อย่าง คือ ตายโหง หมายถึง เสียชีวิตจากอุบัติเหตุต่างๆ กับ ตายห่า คือ ตายจากโรคภัยหรือป่วยไข้ ประเพณีที่เกี่ยวกับการตายก็แยกเป็น 2 อย่าง ตายโหงจะนำไปฝัง ส่วนตายห่าจะนำไปเผา รวมทั้งไม่นำศพเข้าบ้านแม้มีการเสียชีวิตที่บ้านก็มักจะนำไปไว้ที่วัด แต่ปัจจุบันชาวพวนไม่เคร่งครัดกับธรรมเนียมดังกล่าวนี้เท่าใดนัก โดยปรากฏว่า ตายด้วยอุบัติเหตุก็มักจะนำไปเผาเสียเป็นส่วนมาก และตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านเป็นส่วนใหญ่

ข้อปฏิบัติในหมู่ชาวพวนเกี่ยวกับประเพณีการตาย คือ ผู้ที่มาร่วมงานมักจะมีข้าวของมาช่วยเจ้าภาพ เช่น น้ำปลา เส้นหมี่ มะพร้าว ข้าวสาร อาหารอื่นๆ ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ คงสืบเค้ามาแต่ครั้งกาลก่อนเมื่อทราบว่ายามีมิตรหรือเพื่อนบ้านเสียชีวิตลง ก็รีบเร่งนำสิ่งของที่จะเป็นประโยชน์ต่อญาติผู้ตายมาช่วยงานเป็นการแบ่งเบาภาระและร่วมช่วยเหลือกัน เมื่อหยิบขวยของสิ่งใดได้ก็นำมาสมทบช่วยงาน เป็นในลักษณะตามมีตามเกิด ระหว่างที่ตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศล จะมีการละเล่นอย่างหนึ่งเรียกว่า “วันเฮือนดี” ความหมายตามคำแปลว่า “การฉลองเรือนดี” หมายความว่า เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ถือเป็นความอัปมงคลเป็นความไม่ดีแก่บ้านเรือนหลังนั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเรียกสิริมงคลกลับคืนมายังเรือน จึงต้องมีการ “จัน” หรือเฉลิมฉลองเรือนหลังนั้นให้กลับไปสู่ความเป็นปกติสุข ดังนั้นจันเฮือนดี ก็คือ การอยู่เป็นเพื่อนญาติของผู้ตายไม่ให้เกิดความเศร้าอาดูรอาลัยมากนัก ก่อเกิดความอบอุ่นทางจิตใจที่ได้เจอญาติมิตรมาช่วยงาน

3.4.4 ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์ หรือที่ชาวพวนแต่เดิมเรียกว่า “สังขานต์” นั้นมีที่มาและความเชื่อเช่นเดียวกับตำนานเรื่องนางสงกรานต์ที่ชาวไทยทั่วไปนับถือ แต่มีที่ต่างจากชาวพื้นถิ่นอื่นบ้างก็คือยังถือเรื่อง การกำหรือละเว้นการทำงานเป็นเวลา 3 วัน (บางครัวเรือนกำหนดกำเพียงวันเดียว) โดยกำหนดเอาวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี ในช่วงการกำนี้ทุกครัวเรือนจะละเว้นประกอบกิจการงานใดๆ มีแต่ทำกิจวัตรประจำวัน เช่น การหุงหาอาหาร มีการละเล่นอย่างโบราณ แต่บางอย่างได้เสื่อมลงไปบ้างแล้ว บางคนจึงเพียงแต่นั่งๆ นอนๆ เป็นการหยุดพักภาระการงานหาความสุขโดยการพักผ่อนเท่านั้น

ประเพณีสงกรานต์ยังคงมีพิธีรดน้ำผู้ใหญ่ พิธีนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อว่า เมื่อถึงวาระปีใหม่ต้องทำจิตใจใหม่จากที่เคยตรึงทรวงพลัดหลังจากรอบปีที่ผ่านมา รวมถึงการชำระร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์เพื่อเป็นการเริ่มต้นรับสิ่งที่ดีในชีวิตต่อไป

แต่เดิมชาวพวนจะต้องลงไปอาบน้ำทำน้ำ ตั้งแต่ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น โดยไปก่อนที่นกกากจะออกจากรังเรียกว่า “อาบนํ้าก่อนกา” ทำจิตใจให้เยือกเย็นไม่มีการด่าทอทะเลาะวิวาทกัน แล้วร่วมกันทำอาหารไปทำบุญที่วัด ถ้าผู้สูงอายุมากๆ ไม่สะดวกที่จะไปอาบนํ้าที่ทำได้ บรรดาลูกหลานหรือผู้ที่เคารพนับถือจะเป็นผู้หานํ้าจากสระนํ้าหรือห้วยหนองมาให้อาบต่อมา

3.4.5 ประเพณีกำฟ้า

ชาวพวนเชื่อเรื่องผีฟ้าพญาแถนเช่นเดียวกับชาวลาวและชาวอีสาน ผู้ที่นับตนว่าเป็นพวนนอกจากจะหมายเอาในเรื่องภาษาแล้วยังหมายถึงเอาประเพณีการกำฟ้าเป็นเครื่องจำแนกพวนให้ต่างจากผู้ไทยด้วย (เพราะภาษาผู้ไทยคล้ายภาษาพวนมาก)

คำว่า “กำ” เป็นความนัยเดียวกับคำว่า ขะลำ หรือ คะลำ ในภาษาลาว หมายถึง ข้อห้าม ข้อควรละเว้น กำฟ้า จึงหมายถึง ข้อกำหนดจากฟ้า เป็นข้อพึงละเว้นตามความเชื่อที่ว่า ถ้าถึงวาระมีการกำ

ฟ้า หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามประเพณีจะถูกฟ้าลงโทษ เมื่อคราวฝนตกฟ้าคะนอง ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจึงรู้สึกหวาดกลัวว่าฟ้าจะผ่าตามที่คนโบราณกล่าวไว้

พิธีกำฟ้าของชาวพวนจะแตกต่างกันเล็กน้อย ในแต่ละท้องถิ่น แต่จะเริ่มกำฟ้าตรงกันในวันแรกคือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี บางถิ่นกำเพียงวันเดียว บางถิ่นกำ 3 วัน คือ กำถึงวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 3 และบางถิ่น เช่นที่หาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย กำหนดงานพิธีกำฟ้าอยู่ 3 วันเช่นเดียวกัน แต่กำหนดเอาวันขึ้น 3 ค่ำเป็นวันแรก วันขึ้น 10 ค่ำ เป็นวันที่สอง และวันขึ้น 15 ค่ำเป็นวันที่สาม มีความเชื่อของชาวพวนในช่วงพิธีกำฟ้าวาระหว่างขึ้น 3 ค่ำ จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “กบปมีปาก ดากปมีฐู” หมายความว่า ในวันเวลาดังกล่าวแมกบเองก็ไม่เปิดปากร้อง คือ ปากของกบจะประกบกัน จะไม่มีรูทวารเพื่อการขับถ่าย และสิ่งที่ชาวพวนปฏิบัติในช่วงกำฟ้านี้คือ จะไม่คำทอหรือทะเลาะวิวาทกันเป็นอันขาด หากมีผู้ไม่ปฏิบัติตามจะถูกฟ้าลงโทษ นอกจากนี้ ผู้สูงวัยยังมักจะคอยฟัง “ฟ้าเปิดประตูน้ำ” คือ ถ้าปีใดมีเสียงฟ้าร้องในช่วงของการกำฟ้า มักจะทำนายว่าปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาลส่งผลให้ทำนาทำไร่ได้ดี พิษพันธัญญะอาหารจะอุดมสมบูรณ์

ประเพณีอื่นๆ ก็เหมือนกับชาวลาว ชาวไทยอีสาน เช่น ประเพณีการแห่บั้งไฟ ซึ่งในปัจจุบันชาวพวนไม่ได้ทำอีกแล้วอาจเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ ได้ลดลง ยังผลให้ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ลดลงตามไปด้วย

3.5 การแสดงและการละเล่น

การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนคือ การลำพวน โดยที่ผู้ลำจะนั่งกับพื้น ตบตรีที่ประกอบในการลำ คือ แคน ผู้เป่าแคนเรียกว่า หมอแคน และหมอแคนจะนั่งหันหน้าไปหาคนลำ

เนื้อหาของบทลำมีตั้งแต่คำสอน บทเกี่ยวพาราสีหรือการกล่าวชื่นชมผู้กสมัครรักใคร่ต่อกัน นอกจากนี้ยังมีการลำแบบประคารมได้ปฏิภาณของผู้ลำด้วยตนเองเรียกว่า “การลำชิงชู้” (ลำชิงชู้) ประกอบด้วยผู้ลำที่เป็นหญิง 1 คน และเป็นชาย 2 คน ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายลากล่าวคารมโวหารแสดงความฉลาดปราดเปรื่องในเรื่องต่างๆ แข่งขันกัน ส่วนฝ่ายหญิงจะล่ำกับบทกลอนล่ำ หรือการสอบถึงภูมิปัญญาปฏิภาณไหวพริบของชายแต่ละคนที่มาเกี่ยว การลำพวนในรูปแบบของการลำชิงชู้จึงเป็นการรำที่เร้าใจ สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง

3.6 วรรณกรรม

ชาวพวนเคยใช้ตัวอักษรไทยน้อยและอักษรตัวธรรมอีสานร่วมกับชาวลาวในประเทศลาวและชาวอีสานในประเทศไทย ดังปรากฏว่า มีจารึกเรื่องราวประเภทต่างๆ เช่น ตำรายา ตำราสะเดาะเคราะห์ นิทานพื้นบ้าน และวรรณกรรมเป็นอักษรไทยน้อย ต่อมาเมื่อประเทศไทยประกาศใช้ พระราชบัญญัติการประถมศึกษาแห่งชาติให้มีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนและใช้ภาษาไทยกรุงเทพฯเป็นภาษาสื่อกลางในการเรียน อีกทั้งได้กำหนดให้ใช้อักษรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นสื่อการเรียน ปรากฏการณ์นี้ยังผลให้ภาษาถิ่นย่อยอื่นๆ ในประเทศไทยมีผู้สนใจน้อยลง และหันมาศึกษาภาษากลางมากขึ้นรวมถึงการใช้อักษรไทยน้อยก็เสื่อมลงไปด้วย

วรรณกรรมที่แพร่หลายที่มีชื่อคุ้นหู เช่น เรื่องจำปาสีต้น สีธนมโนราห์ แก้วหน้าม้า การระเิดสังขสินไทย ชูลุนงอัว เป็นต้น บรรดาเรื่องราวในวรรณกรรมเหล่านี้ ผู้สูงอายุนั้นที่จะสามารถลำดับเรื่องราวในแต่ละเรื่องได้ ส่วนอนุชนรุ่นหลังในวัยลูกหรือหลานจะไม่ทราบเรื่องราวในวรรณคดีมากนัก

3.6.1 นิทาน

นิทานมีบทบาทในสังคมชาวพวนอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นทั้งเครื่องผ่อนคลาย และการเรียนรู้วัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในนิทาน ผู้เล่าซึ่งเป็นผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสรับรู้เห็นสิ่งต่างๆ มากมาย มักจะเป็นผู้เล่าให้เด็กๆ ซึ่งเป็นลูกหลานได้ฟัง ปัจจุบัน ชาวพวนได้ห่างเหินไปจากนิทานกันมากแล้ว เพราะเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา ตลอดจนสื่อทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ได้มีบทบาทแทนการเล่านิทาน

3.6.2 เพลงกล่อมเด็ก

ชาวพวนเคยมีแนวทางปฏิบัติในการเลี้ยงลูกประการหนึ่ง คือ เมื่อนำลูก (หลาน) เข้าอุ้มแล้วไกวจะมีการกล่อมให้ลูกนอนหลับ การขับกล่อมมีทั้งที่ขับกล่อมด้วยเพลงกล่อมลูกและลำกล่อมลูก โดยปกติการลำแบบพวนก็มีทำนองเนิบช้าอยู่แล้ว เมื่อนำมากล่อมเด็กให้นอนหลับก็เหมาะสมยิ่ง ความสำคัญของเพลงกล่อมลูกอยู่ที่ท่วงทำนองเห่กล่อม ลีลา และน้ำเสียงชวนให้ผู้ฟังเกิดความผ่อนคลายและหลับในที่สุด

สภาพในปัจจุบัน สังคมชาวพวนเรียกได้ว่าไม่มีผู้ขับลำ หรือร้องเพลงกล่อมลูกเหมือนเช่นอดีตที่เคยเป็นมาอีกแล้ว คงเหลือไว้แต่คำบอกเล่าของผู้สูงวัยเท่านั้นที่ยังพอจดจำเนื้อร้อง – กลอนลำบางบทได้ เช่น

“โอินโหล่นชาเ็ดดนาหนองไผ่
กับแก๊หัน(ขึ้น) ไช้แมงดาหันพัก ยักหันยักลง
ตะโขงเป่าปี่ จูจี้ตบมือ บังกือเป็นจ้าว
หม่าพ้าว (มะพร้าว) หล่อนเส่อซาน (ใส่ซาน)
ข้าวสารอ่อหนอ (ออกหน่อ)
หม่าก่อ(มะกอก) เป็นหนาม
หม่าขาม (มะขาม) เป็นส้ม
ข้าวต้มกล้วยมีกล้วยเส่อใน”

(บทสัมภาษณ์นางอบมา ญาณประสงค์ อายุ 92 ปี เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2554)

3.6.3 คำสอน

คำสอนส่วนใหญ่มักอิงจารีตประเพณี สอนให้เป็นคนดีว่านอนสอนง่าย เช่น สอนให้เคารพผู้ใหญ่ รู้จักกตัญญู มีความเกรงใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

3.6.4 ฃญาและสำนวนโวหาร

ผญา แปลว่า ปัญญา แต่มีความหมายว่า เป็นบทร้อยกรองแบบหนึ่ง อาจเป็นบทสั้นๆ หรือ ยาวดำเนินเป็นเรื่องราวได้ ส่วนสำนวนโวหารเป็นคำกล่าวหรือถ้อยคำที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของผู้พูด

ชาวพวนมีสำนวนโวหารที่แสดงถึงปฏิภาณปัญญา เป็นถ้อยคำที่ร้อยเรียงที่มีสัมผัสทางด้านเสียงมีเนื้อความที่เฉียบแหลมชวนให้น่าคิดติดตาม เช่น โวหารในกลอนลำพวนว่า

“คันอยากเป็นเขยแม่ซ้อย ต้มหอยห่อมันเปื่อย

แกงปลาเหื่อเปื่อยก้าง แกงช้างเหื่อเปื่อยงา”

(บทสัมภาษณ์นางทองคำ ครอบจิตต์ อายุ 72 ปี เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2554)

หมายความว่า ถ้าคุณต้องการเป็นคนรักของฉันแล้ว จงต้มหอยให้เปลือกหอยเปื่อย แกงปลาก็ต้องให้ก้างเปื่อย อีกทั้งแกงช้างก็ต้องให้งาเปื่อย เมื่อนั้นฉันจึงจะรักคุณ

บทสรุป

คนพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลไท ที่มีถิ่นเดิมอยู่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นกลุ่มชนที่รักสงบ มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยดังมีปรากฏในหลักฐาน 3 ครั้งคือครั้งที่ 1 ในราวปีพ.ศ. 2322 ที่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเมืองลาวและนำชาวลาวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทย ครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ. 2335 เจ้านันทเสนได้นำชาวพวนและชาวไทดำ ส่งมาเป็นราชบรรณาการต่อกษัตริย์ไทย และครั้งที่ 3 เจ้าพระยาธรรมานุวัตรเป็นแม่ทัพไปตีเมืองต่างๆ ที่ญวนเข้าครอง และได้นำชาวพวนมากรุงเทพฯ อพยพเข้ามาพ.ศ. 2376 – พ.ศ.2377 ในด้านการประกอบอาชีพโดยส่วนมากจะประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ รองลงมาด้านอุตสาหกรรมเช่น การทอผ้า ตีเหล็ก เจียรไนพลอยและค้าขาย ซึ่งในปัจจุบันบุตรหลานชาวพวนก็รับราชการ รับจ้างหรือทำงานในหน่วยงานเอกชนด้วย ในส่วนของประเพณีที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ทันสมัย เพราะได้มีการสังเกตสภาพตามธรรมชาติ คือ ประเพณีกำฟ้า แต่อาจจะแตกต่างกันเล็กน้อย ตามท้องถิ่นที่อาศัย การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์คือการแสดงลำพวน อีกทั้งยังมีภาษา ผญา และคำสอนที่เป็นของชาวไทยพวนที่คนรุ่นลูกหลานควรศึกษา เพื่อให้คงอยู่ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต อันเป็นผลจากการที่ประเทศเข้าสู่ยุคคนาโนเทคโนโลยี การร่วมกันดำเนินกิจกรรมของชุมชน การผลิตที่เป็นเศรษฐกิจแบบครอบครัว ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชนชาวไทยพวนสามารถดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากเราเพิกเฉยหรือละเลยการให้ความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณีพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ความล่มสลายของท้องถิ่นก็อาจจะเกิดขึ้นได้ง่าย ดังนั้นเราซึ่งเป็นลูกหลานควรรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้คงอยู่ตลอดไป

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นางผาย อินทรีใจ บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 3 ตำบล บ้านฝ้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อายุ 74 ปี โทรศัพท์ 042-281529 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2553
2. นางโควิน ศรีสว่าง บ้านเลขที่ 207 หมู่ที่ 14 ตำบล บ้านฝ้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อายุ 62 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2553
3. นางพร้อม ปลัดพรมมา บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 6 ตำบล บ้านค้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อายุ 78 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2553
4. นางสาววาลย์ นพคุณ บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 6 ตำบล บ้านค้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อายุ 73 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2553
5. นางพร สีเทศ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 1 ตำบล บ้านค้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัด อุดรธานี อายุ 74 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2553
6. นางคำบาล บุญรัตน์บ้านเลขที่ 159 หมู่ที่ 6 ตำบล บ้านค้อ อำเภอ บ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี อายุ 70 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2553
7. นางทองคำ ตรองจิตต์ บ้านเลขที่ 382 หมู่ที่ 17 ตำบล นอกเมือง อำเภอ เมือง จังหวัดสุรินทร์ อายุ 72 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2554
8. นางอบมา ญาณประสงค์ บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 3 ตำบล ผาเสวย อำเภอ สมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ อายุ 92 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2554

เอกสารอ้างอิง

- ชมรมไทยพวน.(2551).**คู่มือหนึ่งมณี**.นนทบุรี : บริษัท พีพีเคดี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด.
- โพธิ์ แคมลำเจียก.(2537).**ตำนานไทยพวน**. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์ พรินตติ้ง.
- ฤดีมน ปริดีสนิท.(2539).**วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนไท-พวน**. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
- โพธิ์ แคมลำเจียก.(2537).**วัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน**.กรุงเทพฯ:หจก.จงเจริญ.
- วีระพงศ์ มีสถาน.(2539).**สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**.กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- เสรี อุ่นยวง.**อุดรธานี**.(2542).กรุงเทพฯ:องค์การค้าของคุรุสภา.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์วัด.(2550).**ประวัติศาสตร์อีสาน 2322 – 2488**.มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก : <http://www.psywarrior.com/LaosMap.gif>.

บทความปริทรรศน์

เยือน “เสียมเรียบ” เลาะเลียบพนมดงรัก

ฉลอง สุขทอง

เยือน “เสียมเรียบ” เลาะเลียบบพนมดงรัก

ฉลอง สุขทอง*

รถตู้สีขาวกลางเก่ากลางใหม่ 2 คันนำพานักวิชาการและผู้เข้าร่วมประชุมวิชาการการเสนอผลงานวิจัยครั้งที่ 4 ซึ่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์เป็นเจ้าภาพจัดขึ้น ในระหว่างวันที่ 20-22 กุมภาพันธ์ 2553 กว่า 20 ชีวิต มาท่องเที่ยวทัศนศึกษาประเทศเพื่อนบ้านของไทยที่มีอารยธรรมยิ่งใหญ่มาตั้งแต่สมัยโบราณ กับโปรแกรมการศึกษาดูงานนอกสถานที่โดยมีเป้าหมายอยู่ที่เมืองเสียมเรียบ (เสียมราฐ) ประเทศกัมพูชา เมืองมรดกโลกศูนย์กลางของอาณาจักรขอมโบราณ ด้วยการเดินทางโดยรถยนต์มาข้ามด่านชายแดนที่ช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ พิธีการผ่านแดนทั้งสองฝั่งเป็นไปด้วยความเรียบง่าย เพราะมีไกด์ท้องถิ่นของบริษัทสะเร็นทัวร์ซึ่งเป็นชาว กัมพูชา นาม “สุขสันต์” มาประสานงานด้านเอกสารไว้ล่วงหน้า และมารอรับตรงด่านชายแดนช่องจอม (Phau Choam) ในดินแดนกัมพูชา จังหวัดอุดรธานี (อุดรเมียนชัย)

ระยะทางประมาณ 5-6 กิโลเมตร ก่อนถึงด่านรอยต่อเขตแดนไทย-กัมพูชา รถต้องออกแรงปีนไต่ทางลาดชันและลัดเลาะไปตามแนวป่าดิบที่มีต้นไม้ใหญ่แทรกอยู่หนาตา โชดหินริมทางที่ขั้วภูมิเหมาะๆ ถูกดัดแปลงเป็นป้อมบังเกอร์ชั่วคราวและฐานของทหารพรานที่ออกลาดตระเวนสำรวจพื้นที่ตามตะเข็บชายแดน แม้ว่าสงครามอินโดจีนจะสงบมานานปีแล้วแต่ด่านตรวจตราบนถนนเส้นนี้และกองกำลังทหารในแนวชายแดนด้านนี้ยังคงคึกคักหนาตาเสมอ แต่คนในพื้นที่ทั้งไทยและกัมพูชาต่างเข้าใจดีว่านั่นเป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกัมพูชาที่เหมือนลิ้นกับฟันกระทบกระทั่งกันได้เสมอ รอเพียงฝุ่นควันจางหายต่างฝ่ายต่างก็ไปมาหาสู่กันได้เป็นปกติ

“อรุณสวัสดิ์” (คำทักทายเช้าหรืออรุณสวัสดิ์ในภาษาเขมรหรือกัมพูชา) สุขสันต์กล่าวทักทายสมาชิกคณะทัวร์ผู้ร่วมเดินทางเมื่อแรกปรากฏกายบนรถบัสขนาด 30 ที่นั่ง พาหนะที่มารับช่วงต่อเพื่อนำพาพวกเรามุ่งหน้าลงใต้จากดินแดนเขมรแดง (เขมรแดง) ไปยังเขมรรวม (เขมรดำ) ด้วยระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร จากชายแดนช่องสะง่าหรือช่องจอมจนถึงเมืองเสียมเรียบ (เขมรแดง หมายถึงชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ส่วนเขมรดำหมายถึงชาวไทยเขมรในประเทศกัมพูชา) “ท่านทั้งหลาย ก่อนอื่นผมขอชื่นชมทุกท่านในความหาญกล้าที่มาเยือนกัมพูชาในยามหน้าสิ่วหน้าขวานเช่นนี้ (การเผชิญหน้าและเกิดเหตุปะทะกันระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชาบริเวณชายแดนด้านเขาพระวิหารเพิ่งผ่านไปไม่นาน) เดือนกว่าแล้วที่ไม่มีคณะทัวร์จากไทยมาให้ผมได้ต้อนรับ ขอเรียน

* ผู้อำนวยการ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ chalongsuktong@hotmail.com

ว่าคณะของท่านเป็นคนแรก ต้องขอแสดงความขอบคุณและยินดีอีกครั้งในฐานะผู้บุกเบิกผจญภัย ขอให้โชคดีและปลอดภัยทั้งไปและกลับนะครับ”

ไกด์สุขสันต์เปิดฉากทักทายสร้างความเป็นกันเองกับลูกค้าได้อย่างมืออาชีพ

แนวพรมแดนไทย-กัมพูชาด้านอีสานใต้ นับตั้งแต่แนวเทือกเขาตงพญาเย็นจังหวัดนครราชสีมา ไปจรดจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงภูเกล้าหรือลิงคบรรพตของแขวงจำปาสัก สปป.ลาว มีแนวเทือกเขาพนมดงรักเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ชาวเขมรเรียกเทือกเขาภูนี้ว่า “พนมดองແຮກ” ในวรรณกรรมพื้นบ้านของเขมรเรียกว่า “พนมแวง” ชนพื้นเมืองเขมรในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์และศรีสะเกษ ซึ่งมีอยู่มากมาย จึงถูกเรียกว่าเขมรเลอ (เขมรสูง) ส่วนชาวเขมรในประเทศกัมพูชาถูกเรียกว่า เขมรกรอม (เขมรต่ำ) โดยเรียกขานตามลักษณะภูมิประเทศที่อยู่อาศัย เนื่องด้วยสภาพพื้นที่หลังแนวเทือกเขาพนมดงรักในฝั่งไทยเป็นที่ราบสูง ส่วนในฝั่งกัมพูชามีสภาพเป็นพื้นที่ราบต่ำเรื่อยไปจนจรดโตนเลสาบหรือทะเลสาบอันกว้างใหญ่ใจกลางประเทศกัมพูชา

ในบันทึกของพงศาวดารลาวกล่าวเอาไว้ว่าเทือกเขาพนมดองແຮກได้แบ่งแยกประเทศเขมรออกเป็นสองส่วนคือ เจนละบก (Land Chenla) และเจนละน้ำ (Water Chenla) ภูเขาภูนี้มีความสำคัญทั้งในด้านการเมืองการปกครอง ด้านการค้า การศาสนา และวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะเป็นที่ตั้งของปราสาทศาสนสถานของทั้งฮินดูและพุทธศาสนานับร้อยแห่ง เป็นแกนกลางแห่งวัฒนธรรมแบบดองແຮກที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง เป็นเส้นทางช้างหรือแหล่งชีวะมณฑลของช้างป่าและการคล้องช้างป่า เป็นเส้นทางปลาฮ็อก (ปลาร้า) ระหว่างเขมรเลอและเขมรกรอม และเป็นเส้นทางเดินทัพในยุคต่อๆ มา

เอเจียน แอมมอนิเย นักสำรวจชาวฝรั่งเศสได้จดบันทึกเกี่ยวกับภูเขาภูนี้ไว้ในบันทึกการเดินทางในลาว เมื่อปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ว่าเป็นภูเขาที่ทอดตัวยาวจากตะวันตกไปตะวันออก ชาวสยามเรียกว่า เขาใหญ่ ชาวเขมรเรียกพนมดองແຮກ (Phnom Dongreak) หรือ ภูเขาไม้คาน (พนม หมายถึง ภูเขา ดองແຮກ คือ ไม้คาน) ที่เรียกเช่นนี้เพราะรูปพรรณสัณฐานของภูเขาบริเวณด้านปลายของทั้งสองข้างเป็นที่สูงแต่ตรงกลางต่ำจนแทบไม่มีรูปร่างของเทือกเขาหลงเหลือให้เห็น เช่น บริเวณทิศใต้ของสุรินทร์ สังขะ และคูขัน (ขุขันท์) มีช่องทางผ่านเพื่อสัญจรไปมาหาสู่กันได้หลายสิบช่องทางนับเนื่องมาแต่อดีต เช่น โพลสมัคร (Phau Smach) คนไทยเรียกว่าช่องเสม็ดปัจจุบันคือช่องจอม ในเขตอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โพลจาม (Phau Cham) ก็คือช่องสะง่าแต่ทางกัมพูชาเรียกว่า ช่องจอม ช่องทางที่เราเดินทางข้ามผ่านมา ในบรรดาช่องทางผ่านแดนทั้งหลายระหว่างไทยกับกัมพูชาในปัจจุบันช่องสะง่าได้ถูกระบุไว้ใน MOU. ของทั้งสองฝ่ายว่าห้ามไม่ให้เกิดการก่อสร้างคาสิโนให้เป็นช่องทางของการค้าขายและการท่องเที่ยวเท่านั้น

ในแง่นิเวศวิทยาเทือกเขาพนมดงรักได้สร้างความอุดมสมบูรณ์และความชุ่มชื้นให้กับทั้งสองประเทศ ในฝั่งไทยเทือกเขาพนมดงรักเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำมูล ห้วยสำราญและลำน้ำสาขาอีกหลาย

สายในดินแดนอีสานตอนใต้ เช่นเดียวกับในฝั่งกัมพูชาเพื่อเขาดงรักเป็นแนวกันลมฝนที่พัดมาจากทะเลจีนใต้ให้ตกลงในดินแดนกัมพูชาจึงเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสติงแสรง (Sting Sreng) สติงแส (Sting Sen) รวมทั้งแม่น้ำเสียมเรียบและแควน้อยใหญ่ที่อยู่เหนือทะเลสาบกัมพูชา

ผ่านชายแดนเข้ามาในดินแดนของกัมพูชาราว 25 กิโลเมตร เรามาถึงเมืองอลองเวง (Along Veng) ย้อนหลังไปในปลายยุคเขมรแดงเมืองนี้เคยเป็นฐานที่มั่นสำคัญของนายพลตาม็อก (นายพลตาเดียว) ก่อนจะถูกกองทัพเวียดนามโค่นล้มในปี พ.ศ. 2522 ครั้งนั้นเวียดนามยกกองกำลังมา 14 กองพลเพื่อขับไล่ระบอบเขมรแดงออกไป นับระยะเวลาที่เขมรแดงปกครองกัมพูชาได้ 3 ปี 8 เดือน 23 วัน มีคำเปรียบเปรยว่าชาวกัมพูชาเวลานั้นเหมือนกับตกอยู่ในความมืดที่ไม่มีกำแพง หนีไปไหนก็ไม่ได้ ประชากรโดนสังหารไปประมาณ 3,000,000 คน คงเหลืออยู่ 4,000,000 คน เวลาผ่านไป 31 ปี ปัจจุบันกัมพูชามีประชากร 14,071,000 คน สุขสันต์เล่าว่าปัจจุบันหลุมฝังศพของนายพลตาม็อกในเมืองนี้ได้กลายเป็นอนุสรณ์สถานสงครามของเขมรแดงเป็นรอยจารึกของบาดแผลในอดีตและจากจุดนี้ไปเราจะใช้เวลาเดินทางสองชั่วโมงกว่าๆ จึงจะถึงเมืองเสียมเรียบ

เมืองอลองเวง (ชาวกัมพูชาออกเสียงว่า อัล-ลวง-เวง) ปัจจุบันมีสถานะเป็นอำเภอ ขึ้นกับจังหวัดอุดรธานี หลังจากมีเส้นทางเชื่อมต่อถึงชายแดนไทยและมีการเปิดด่านถาวรเศรษฐกิจของเมืองได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว มีคนจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่อาศัยประกอบอาชีพซื้อสินค้าจากฝั่งไทยไปขายต่อยังจังหวัดอื่นๆ ของกัมพูชา ซึ่งเราเพิ่งเห็นความคึกคักวุ่นวายของการค้าชายแดนบริเวณตลาดหน้าด่านที่ผ่านมา ซึ่งตลาดชายแดนเปิดทำการเพียงแค่สัปดาห์ละสองวัน คือ วันพฤหัสบดีกับวันอาทิตย์ เมืองอลองเวงที่เห็นในวันนี้จึงกลายมาเป็นเมืองหน้าด่านด้านการค้าที่กำลังโตวันโตคืนด้วยดีกรามร้านค้าและบ้านหลังใหญ่ๆ มีเกสต์เฮาส์ มีคาราโอเกะ มีถนนลาดยางอย่างดีเชื่อมต่อไปยังจังหวัดพระวิหาร (Preah Vi Heah)

ออกจากเมืองอลองเวงมาได้ไม่นานนักเราผ่านเข้าสู่เขตป่าที่ชื่อ ป่าเปรสะฮะ (Prey Sa Ak) (คำว่า เปร ก็คือ ไพร ส่วนคำว่า สะฮะ แปลว่า นากลัว หมายถึงเป็นป่าที่นากลัว) โดยทราบจากป้ายบอกทาง ผมรู้สึกคล้ายกับเป็นชื่อที่คุ้นเคยเมื่อลองนึกย้อนทบทวนก็จำได้ว่าครั้งหนึ่งหมอช้างชาวกูยแห่งบ้านตากกลางจังหวัดสุรินทร์เล่าให้ฟังว่าบรรพบุรุษเคยมาจับช้างกันที่ป่าแห่งนี้ ผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ที่รำลึกกันว่าแสงอาทิตย์ไม่สามารถส่องถึงเคยเป็นชีวมณฑลที่กว้างใหญ่ของช้างเพราะผืนป่ามีขนาดใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ทางตอนเหนือของกัมพูชายาวต่อเนื่องกับป่าดงกะลอบริเวณรอยต่อกับอาณาเขตของลาวในภาคใต้ไปจนจรดชายแดนเวียดนาม อาจเป็นเรื่องแปลกที่พบว่าใน 4 ประเทศ ทั้งไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ต่างก็มีหมู่บ้านเลี้ยงช้างตั้งอยู่รายรอบ ได้แก่ บ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ของไทย บ้านเกียดไ้งในแขวงจำปาสักของลาว ชาวพองในกัมพูชา และบ้านบวนโดนในเวียดนามภาคกลาง ถนนหนทางที่ตัดผ่านผืนป่าทำให้เราได้เห็นภาพอันน่าทึ่งในพลังการทำลายล้างธรรมชาติของมนุษย์ กิตติศัพท์ที่เคยได้ยินได้ฟังมาไม่มีหลงเหลือ ยิ่งได้ฟังสุขสันต์เล่าล่ำลึงให้ฟังอีกว่า ในสมัยเขมรแดงปกครองกัมพูชาผืนป่าแห่งนี้เคยเป็นเป้าหมายในการขับไล่คนเมืองให้มาเผชิญกับความลำบากในการใช้

ชีวิตจากโรคภัยและไข้ป่า แต่วันนี้สภาพป่าที่เห็นมีเพียงหมูแมงไม้คล้ายกับสวนหย่อมฉาบหน้าอยู่สองข้างทางเพียงให้รู้ว่าเคยมีป่า มีกระท่อมบ้านเรือนสร้างไว้ชั่วคราวเพื่อหาของป่าที่ยังพอมีหลงเหลือ สุขสันต์บรรยายภาพว่าหากรถแล่นผ่านป่าในตอนกลางคืนเราจะมีความรู้สึกคล้ายกับเดินทางผ่านภูเขไฟ เพราะจะมีเปลวไฟและหมอกควันจากการเผาป่าอยู่เป็นระยะๆ ตลอดเส้นทาง การเผาป่านิยมทำกันในตอนกลางคืนเพื่อหลบเลี่ยงเจ้าหน้าที่ บางครั้งเจ้าหน้าที่หรือครอบครัวหาหูกผู้ดูแลป่าก็เป็นผู้เผาเสียเองเพื่อจะได้ตัดโค่นต้นไม้ใหญ่มาแปรรูปขาย หาของป่าหรือล่าสัตว์ สายวันนั้นเราพบเห็นคาราวานจักรยานชนลำเลียงไม้กระดานซึ่งแปรรูปแล้วออกมาจากป่าที่ละแผ่นทยอยตามกันเป็นทิวแถวไร้อุปกรณ์หรือการขัดขวางใดๆ

ในใจลึกๆ ผมอยากทราบความรู้สึกของหมอช้างแห่งบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ว่าท่านเหล่านั้นจะรู้สึกหรือนึกคิดเช่นไรหากมีโอกาสได้ย้อนรอยมาตามเส้นทางที่จับช้างที่ป่าเปรสะสะอีกครั้งหนึ่ง

การบรรยายในรยังเป็นไปอย่างต่อเนื่องจับเนื้อความได้บ้างไม่ได้บ้างด้วยภาพชีวิตสองข้างทางมาหันเหความสนใจไป ในด้านการลงทุนจากต่างประเทศทราบว่าปัจจุบันประเทศเกาหลีใต้มาแรงที่มากที่สุด ตามมาด้วยจีน มาเลเซีย สิงคโปร์ ส่วนญี่ปุ่นมาลงทุนมากอยู่แล้วในกิจการหลายประเภท การลงทุนกับพม่าทำได้ง่ายไม่ยุ่งยากเพียงโอนเงินเข้าไปในธนาคารของกัมพูชาแล้วออกเป็น Statement จากนั้นจึงไปติดต่อเจรจากับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบว่าอยากทำธุรกิจอะไรเป็นการเจรจากันแบบเปิดเผยไม่มีนอกในหรือใต้โต๊ะเพราะทุกสิ่งทุกอย่างอย่างถูกจับมาวางไว้บนโต๊ะเจรจาทั้งหมด ปัจจุบันกัมพูชา กำลังเร่งสร้างความพร้อมพื้นฐานในทุกด้านเพื่อรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น การสร้างถนนที่เป็นเส้นการค้า การท่องเที่ยวที่สำคัญจากปอยเปตมายังเสียมเรียบโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก ADB (Asian Development Bank) รวมทั้งเส้นทางที่เชื่อมไปสู่เวียดนามและลาว

ด้านการท่องเที่ยว เมืองเสียมเรียบถือเป็นศูนย์กลางในด้านท่องเที่ยวของกัมพูชา (กรุงพนมเปญ เป็นเมืองที่มีความสำคัญในการเมืองและเศรษฐกิจ) แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวมาเยือนเสียมเรียบประมาณ 2,000,000 คน เส้นทางของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเยือนเสียมเรียบส่วนใหญ่บินผ่านมาจากประเทศไทย ในแต่ละวันมีเที่ยวบินจากกรุงเทพฯมายังเสียมเรียบวันละประมาณสิบกว่าเที่ยวบิน

ถัดจากเทือกเขาพนมกุเลน (Kou Len) ซึ่งเป็นภูเขาที่เชื่อมต่อมาจากเทือกเขาพนมดงรักและเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเสียมเรียบ เราเริ่มผ่านเข้าสู่เขตชุมชนและเขตเมืองตามลำดับทำให้ได้เห็นภาพวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาและยิ่งแจ่มชัดมากยิ่งขึ้นเมื่อมีข้อซักถามถึงสิ่งที่ได้พบเห็น เช่น งานแต่งงานที่ผ่านมามีโกดเล่าให้ฟังว่า ในกัมพูชาประเพณีการแต่งงานจะจัดอย่างยิ่งใหญ่มีลำดับขั้นพิธีการมากมาย บ่าวสาวจะต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวประมาณ 12 ชุด ค่าสินสอดขึ้นอยู่กับฐานะของคู่บ่าวสาว เจ้าบ่าวจ่ายเพียงค่าสินสอดครั้งเดียวค่าใช้จ่ายทุกอย่างในพิธีแต่งงานจะอยู่ในเงินก้อนนั้นทั้งหมด เช่น ค่าจัดเลี้ยง ค่าชุดเครื่องแต่งงานรวมทั้งเพื่อนเจ้าบ่าว เพื่อนเจ้าสาวฝ่ายละ 3 คน มีผลไม้มงคล 36 อย่างในงานแต่ง โดยฝ่ายเจ้าสาวเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งหมด หลังแต่งงานเจ้าบ่าวจะมาอยู่ที่บ้านเจ้าสาว

การทำนาในสองข้างมีให้เห็นเพียงประปราย พื้นที่การทำนาของชาวกัมพูชาส่วนมากอยู่ในจังหวัดพระตะบองเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องน้ำ ผลผลิตข้าวจากพระตะบองสามารถเลี้ยงประชากรกัมพูชาทั้งประเทศได้ แต่หากถามว่าภาคไหนของกัมพูชาที่มีการทำนามากที่สุด คำตอบก็คือภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่ติดกับชายแดนประเทศเวียดนาม

ดงต้นตาลขึ้นอยู่อย่างหนาตาและเรียงตัวอย่างไว้ระเบียบก่อนถึงตัวเมืองเสียมเรียบสื่อให้เห็นถึงสัญลักษณ์ของต้นไม้ประจำชาติของกัมพูชาได้เป็นอย่างดี ต้นตาลผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตคนเขมรตั้งแต่เกิดจนตาย รากของต้นตาลเป็นสมุนไพรแก้ปวดฟัน ลำต้นคนเขมรเอามาปลูกบ้าน ทำสะพาน ทำเป็นเรือหรือเฟอร์นิเจอร์ และข้าวของเครื่องใช้ เมื่อคลอดลูกสามีก็เอาต้นตาลมาทำเป็นเตียงให้ภรรยาคลอดลูก ลูกตาลอ่อนเอามาแกง ทำขนมตาล วุ้น ใบตาลเอามารวมหลังคาเป็นฟ้าย่าน ก้านตาลเอามาทำไม้กวาด หรือใช้เป็นอาวุธฆ่าคนในช่วงเขมรแดงเรืองอำนาจ สองข้างทางบริเวณใกล้ๆ ปราสาทบันทายศรีจะมีร้านผลิตผลที่ทำจากต้นตาลของชาวบ้านมาวางขายอยู่ดาษดื่น เช่น น้ำตาลสด น้ำตาลปึก น้ำตาลแว่น โดยมาตั้งกระทะเคี้ยวขายกันสดๆ สองข้างทาง งานจักสานจากใบตาลหรือลำต้นก็มีที่เป็นหมวก เป็นภาชนะใส่ของ ตะกร้า เสื้อ ฯลฯ

ความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับหน่วยงานและระบบการจัดการซึ่งรับผิดชอบดูแลด้านการท่องเที่ยวของเมืองเสียมเรียบคือหน่วยงานที่ชื่อว่า Apsara Authority เป็นหน่วยงานที่ทางการกัมพูชาร่วมกับองค์กรยูเนสโกจัดตั้งขึ้นเพื่อจ้ดระบบดูแลโบราณสถานต่างๆ ในเมืองเสียมเรียบ โดยการบริหารจัดการจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นโซน ได้แก่ 1) โซนที่เป็นโบราณสถาน 2) โซนที่ติดกับโบราณสถาน 3) โซนที่เป็นหมู่บ้านโบราณ 4) โซนที่เป็นตึกโบราณในเมืองเสียมเรียบซึ่งสร้างขึ้นในสมัยฝรั่งเศสปกครอง และ 5) โซนตัวเมืองเสียมเรียบ โดยมีข้อกำหนดที่สำคัญๆ เช่นว่าพื้นที่ในโซนที่ 1 และ 2 ห้ามทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ ลงไปยกเว้นสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว โซนที่ 3 และ 4 สามารถปลูกสร้างได้แต่ต้องขออนุญาตและแบบแปลนสิ่งปลูกสร้างจะต้องได้รับการเห็นชอบจากหน่วยงาน Apsara Authority ในส่วนการกำหนดอัตราค่าเข้าชมโบราณสถานทุกแห่งในเมืองเสียมเรียบของนักท่องเที่ยวต่างชาติ หน่วยงาน Apsara Authority ได้กำหนดไว้เป็น Package ดังนี้ ค่าเข้าชมรายบุคคล แบบเที่ยว 1 วันจ่าย 20 ดอลลาร์ / คน อัตราต่อมาคือเที่ยว 3 วัน จ่าย 40 ดอลลาร์ / คน และอัตราสุดท้ายเที่ยวได้ 1 สัปดาห์จ่าย 60 ดอลลาร์ / คน เป็นต้น

บรรยากาศยามบ่ายของเมืองเสียมเรียบอากาศร้อนอบอ้าวจนแทบผิว พวกเราพากันล่องเรือลัดลืออยู่ในโตนเลสาบเพื่อมารับกลิ่นไอความชุ่มชื้นของทะเลสาบน้ำจืดที่ได้ชื่อกว้างใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (โตนเล ภาษากัมพูชาแปลว่า แม่น้ำ ส่วน สาบ หมายถึง จืด) ส่วนคำว่าทะเลในภาษาไทยคนกัมพูชาเรียกว่า สมุทร หรือมหาสมุทร พื้นที่ของทะเลสาบกัมพูชามีความยาว 150 กิโลเมตร มีความกว้างเฉลี่ยอยู่ที่ 30 กิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดคือ 70 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของโตนเลสาบประกอบไปด้วยทุ่งโคลน บึงเล็ก และบึงใหญ่ มีพันธุ์ปลาทั้งหมดประมาณ 145 ชนิด โตนเลสาบจึงเป็น

แหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของชาวกัมพูชา นอกจากนี้โตนเลสาบยังเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญสามารถเชื่อมหัวเมืองใหญ่ๆ ของกัมพูชาเข้าด้วยกันโดยทางเรือ ได้แก่ กรุงพนมเปญ เสียมเรียบ พระตะบอง เป็นต้น

ระดับน้ำในโตนเลสาบมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเพราะเกี่ยวข้องอย่างมากเกี่ยวกับ พื้พหาคัยกันกับแม่น้ำโขงหรือ โตนเลเมก ในภาษากัมพูชา สายเลือดเส้นใหญ่ของผู้คนในดินแดนอุษาคเนย์ ความยาวของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านดินแดนกัมพูชามีความยาวตลอดสายประมาณ 500 กิโลเมตร ได้ไหลมาบรรจบกับโตนเลสาบ ณ กรุงพนมเปญ โดยโตนเลสาบจะรับน้ำจากแม่น้ำโขงในฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากมากักเก็บ

สภาพบ้านเรือนลอยน้ำในโตนเลสาบ

ไว้เพราะแม่น้ำโขงอยู่ในระดับสูงกว่าพื้นที่ของโตนเลสาบ ครั้นถึงหน้าแล้งระดับน้ำในแม่น้ำโขงจะเหือดหายไปน้ำในโตนเลสาบก็จะไหลถ่วงเทกลับคืนไปยังแม่น้ำโขงก่อนไหลไปออกทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม และยังมีแม่น้ำอีกสายหนึ่งคือ โตนเลบาสัก (น่าจะเรียกแม่น้ำปาสักในภาษาไทย) ไหลออกจากโตนเลสาบคู่ขนานไปกับแม่น้ำโขงลงสู่ทะเลในประเทศเวียดนามด้วยเช่นกัน

ในโตนเลสาบมีผู้คนมากมายมาอาศัยหาเลี้ยงชีพด้วยการจับปลาสร้างเป็นบ้านเรือนลอยน้ำ ขึ้นมาอาศัยอยู่กันเป็นครอบครัว 4-5 คน พ่อ แม่ ลูก ยามน้ำขึ้นก็มาอยู่แถบเชิงเขาในยามน้ำลงหรือหน้าแล้งก็มาอยู่กลางทะเลเพื่อหาปลาขายไปมาตามระดับน้ำ ประชากรที่อาศัยอยู่ในโตนเลสาบส่วน

เด็กกะละมังขายของ ชาววังพันรอบคอ

ใหญ่เป็นชาวเวียดนามที่อพยพหลบหนีเข้าเมืองมาโดยผิดกฎหมายมีจำนวนมากกว่าประชากรกัมพูชาเจ้าของประเทศถึงสองเท่า นอกเหนือจากทำอาชีพประมงแล้วการค้าขายกับนักท่องเที่ยวก็เป็นรายได้สำคัญอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะเด็กๆ ซึ่งเชี่ยวชาญในการขับเรือโดยขับหรือพายเรือมาเทียบกับเรือนักท่องเที่ยวแล้วกระโดดขึ้นมาขายน้ำ เปียร์ ผลไม้ และอื่นๆ ตาบลงคะเนี่ยถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวน้ำในโตนเลสาบ เราพบเห็นเด็กกะละมังอันโด่งดังพายเรือกะละมังมาแวะเวียนขายของให้นักท่องเที่ยวพร้อมกับแสดงโชว์ต่างๆ ตามความสามารถ เช่น โชว์งูมาพันรอบคอ การแสดงทำการกระโดดน้ำแบบผาดโผนและการพายเรือไล่คลื่นไปมาน่าหวาดเสียว

นับวันชุมชนชาวน้ำที่นี่มีแต่จะเติบโตใหญ่ สถานที่สาธารณสมบัติหลายอย่างถูกสร้างขึ้นเพื่อให้การบริการ เช่น โรงเรียนในน้ำ สนามกีฬา สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ฯลฯ

ในหน้าแล้งพื้นน้ำในโดนเลสาบจะหดตัวเหลือประมาณ 3,500 ตารางกิโลเมตร พื้นที่บริเวณชายขอบถูกแปรสภาพเป็นนาข้าว การเดินทางลงไปโดนเลสาบต้องอาศัยร่องน้ำและคลองที่ขุดเอาไว้โดยบริษัทเอกชนที่ได้รับสัมปทาน ครั้นถึงหน้าฝนโดนเลสาบสามารถรองรับน้ำเพิ่มขึ้นอีกถึง 4 เท่าตัว ครอบคลุมพื้นที่กว่า 12,000 ตารางกิโลเมตร ใกล้กับท่าเทียบเรือเพื่อลงไปชมทะเลสาบในหน้าแล้งมีภูเขาลูกหนึ่งอยู่กลางโดนเลสาบชื่อว่า พนมกรอม (กรอม แปลว่า ล่าง ความหมายคือภูเขาล่าง) บนนยอดเขามีปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 สร้างในสมัยเดียวกันกับปราสาทพนมบาเค็ง ปราสาทหลังนี้สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพสามพระองค์ที่เรียกว่า ตริมูรติ คือ พระศิวะ พระนารายณ์และพระพรหม

ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากใช้บริการท่าเรือเพื่อลงไปชมทะเลสาบหรือเพื่อเดินทางต่อไปยังจังหวัดอื่นๆ เช่น พนมเปญ พระตะบอง ที่อยู่อีกฟากฝั่งหนึ่งของทะเลสาบทำให้น้ำในลำคลองขนาดใหญ่ที่ขุดไว้เพื่อใช้สัญจรขนส่งคนและของขึ้นบกกับลำคลองมีรถบรรทุกจอดอยู่เรียงรายเพื่อมารับปลาจากชาวประมงไปขายต่อ การจับปลาในโดนเลสาบจะมีฤดูห้ามจับในช่วงที่ปลาวางไข่ ระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน -1 พฤศจิกายน ของทุกปีแต่เป็นการห้ามเฉพาะการจับปลาในรูปแบบอุตสาหกรรมเท่านั้น การจับในรูปแบบครัวเรือนยังคงทำได้ตามปกติ ตลาดปลาที่จับได้จากโดนเลสาบได้จะถูกไปส่งขายทั่วประเทศรวมทั้งตลาดต่างประเทศ เช่น ตลาดโรงเกลือของไทย ในรูปแบบปลาสด ปลากรอบ ปลาแห้ง ปลานึ่งต้มส่งไปสิงคโปร์ เป็นต้น ส่วนการทำปลาร้าของชาวกัมพูชา เมืองที่ขึ้นชื่อในเรื่องการทำปลาร้าคือจังหวัดกำปงชะนัง เนื่องจากจังหวัดนี้มีสภาพเป็นพื้นที่เป็นที่ราบริมโดนเลสาบ ในอดีตผู้คนจากจังหวัดอื่นๆ จะเดินทางไปยังจังหวัดกำปงชะนังโดยทางเกวียนไปกันเป็นครอบครัวไปอยู่กันเป็นเดือนๆ เพื่อจับปลากระดี่หรือปลาอื่นๆ ทำเป็นปลาร้าไว้กินเอง เหลือครอบครัวหนึ่งจะทำปลาร้าเก็บไว้ประมาณ 30-40 กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัว ปลาร้าถือว่าเป็นอาหารหลักของคนกัมพูชาทั้ง 24 จังหวัด ทุกเมนูอาหารต้องมีปลาร้าผสมเข้าไปด้วย เช่น แกงส้ม แกงคั่ว แกงเขียวหวาน กำปงชะนังยังมีชื่อเสียงอีกด้านในเรื่องเครื่องปั้นดินเผาประเภท ถ้วย โอ ชาม หม้อ ไห ที่สามารถนำมาใส่ปลาร้าเก็บไว้กินรวมทั้งภาชนะอื่นๆ

สามารถกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาผูกพันอยู่กับโดนเลสาบและสายน้ำ บริเวณที่แม่น้ำทั้งสี่สายบรรจบกันที่หน้าศาลาจัตุรมุข ในกรุงพนมเปญ กล่าวคือแม่น้ำโขง 2 สาย (ไหลเข้า-ไหลออก) โดนเลสาบ และแม่น้ำบาสัก ชาวกัมพูชาจะจัดประเพณีแข่งเรือขึ้นเป็นประจำทุกปีซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งปรากฏหลักฐานชัดเจนจากภาพจำหลักในผนังของปราสาทบายนที่เล่าเรื่องราวการแข่งขันเรือและลอยกระทงเพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของพระแม่คงคาและรำลึกถึงทหารกล้าที่เสียชีวิตในการทำสงครามกับจามในสมัยนั้นด้วย ปัจจุบันการสืบทอดประเพณีดังกล่าวทำกันปีละสองครั้ง ครั้งที่หนึ่งจัด

ขึ้นในช่วงวันสารทเขมรเป็นการทำกระทงข้าวปลาอาหารอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ ส่วนครั้งที่สองจัดในเดือนพฤศจิกายนช่วงวันออกพรรษาของแต่ละปี

ใกล้พลบค่ำวันนั้นคณะของพวกเราพากันปั่นปายภูเขามาจับจองพื้นที่บนยอดปราสาทพนมบาเค็งเพื่อรอชมพระอาทิตย์ตกดิน ปราสาทที่เก่าแก่ที่สร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ 9 สมัยพระเจ้ายโสธรมณีที่ 1 เป็นปราสาทภูเขาเพราะสร้างบนภูเขาสูงประมาณ 800 เมตร ภูเขาภูเขานี้เดิมชื่อ ยโสธรปุระเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของเมืองพระนครมีรัศมีความกว้าง 16 ตารางกิโลเมตร ในความเชื่อทางศาสนาเชื่อกันว่าปราสาทนี้คือเขาพระสุเมรุหรือเขาไกรลาส ตัวปราสาทสูง 5 ชั้น ฐานของปราสาทมีความชัน 45 องศา แม้จะปายปั่นขึ้นไปยากลำบากแต่พวกเราก็ไม่ย่อท้อต่ออันตรายขึ้นไปจนครบทุกคน เมื่อถึงยอดปราสาทชั้นที่ 5 พลันเราพบว่ามียกทองเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติมารอชมพระอาทิตย์ตกดินก่อนหน้าเราประมาณ 300-400 คน เมื่อเหลียวมองไปรอบกายบนปลายยอดปราสาทก็พบว่าทางขึ้นมามีอยู่ครบทั้ง 4 ด้าน จุดที่ทุกคนเฝ้าจับตามองเป็นมุมไกลทางด้านทิศตะวันตก ภาพในวันนั้นที่ทุกคนได้เห็นพร้อมๆ กันคือพระอาทิตย์ดวงกลมโตค่อยๆ ลับหายไปใต้วงน้ำของบารายขนาดใหญ่ทางทิศตะวันตก ซึ่งบารายนั้นปัจจุบันญี่ปุ่นได้ให้การช่วยเหลือขุดลอกและนำน้ำมาทำเป็นน้ำประปาเพื่อการอุปโภคบริโภคในเมืองเสียมเรียบ และจากจุดเดียวกันเมื่อหันไปอีกด้านจะเห็นตัวปราสาทนครวัดในมุมสูง

ในภาคกลางคืนพวกเราแยกย้ายกันไปศึกษาหาข้อมูลในสิ่งที่ตนสนใจตามประสา บ้างรวมกลุ่มกันไปศึกษา ที่รักสันโดษก็ฉายเดี่ยวทำตัวกลมกลืนกับไปคนในพื้นที่ จากการออกเดินสำรวจผมพบว่าเมืองเสียมราฐที่คนไทยรู้จักหรือเสียมเรียบที่ชาวกัมพูชาเรียกขานนั้น ปัจจุบันถูกพัฒนาเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวโดยแท้ กลางวันนักท่องเที่ยวเหล่านั้นอาจแฝงตัวลี้หายไปนในซอกหลืบของปราสาทแห่งใดแห่งหนึ่งตัวเมืองเงียบเชียบ ผิดกับยามค่ำคืนเมืองกลับมามีชีวิต แสงไฟจากธุรกิจทุกแห่งส่องประกายเจิดจ้าเชิญชวนลูกค้า ร้านอาหาร โรงแรมและเกสต์เฮาส์มีให้เลือกทุกระดับดาว สถานบันเทิงครบวงจรมีอยู่ทุกโค้งถนน ธุรกิจสาขาของบริษัทข้ามชาติ สำนักงานของหน่วยงานสากลมีอยู่เกลื่อนกล่น

คืนนั้นผมหลับไปพร้อมกับความรู้สึกนึกเสียดายที่ประวัติศาสตร์ไม่อาจย้อนคืน ครูสอนวิชาประวัติศาสตร์ในวัยเด็กเคยเล่าให้ฟังว่า พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ เคยเป็นมณฑลบูรพา เขตคามของอาณาจักรสยามมาก่อน

ใกล้กับโรงแรมที่พักมีโรงพยาบาลเด็กขนาดใหญ่ชื่อ โรงพยาบาลชัชวรมันที่ 7 เปิดให้บริการรักษาฟรีทุกโรคมีเด็กมารอรับการรักษามากมาย ด้านหน้าโรงพยาบาลขึ้นป้ายประกาศขนาดใหญ่เชิญชวนให้ชมคอนเสิร์ตการกุศลในทุกเย็นวันศุกร์พร้อมรายชื่อศิลปินซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิลปินมีชื่อเสียงที่บินตรงมาจากต่างประเทศ ได้ทราบว่ามันเป็นกิจกรรมระดมทุนเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในโรงพยาบาล การรับบริจาคโลหิตจากนักท่องเที่ยวก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งระหว่างชมคอนเสิร์ต ถึงแม้กิจกรรมที่ว่าจะน่าสนใจแต่ที่มาของชื่อโรงพยาบาลชัชวรมันที่ 7 กลับน่าสนใจยิ่งกว่า มาทราบภายหลังว่าชื่อนี้ตั้งขึ้นตามพระนามของพระเจ้าชัชวรมันที่ 7 ที่ทรงทรงแสวงหาโรคยศา (โรงพยาบาล) ถึง 102 แห่ง และที่พักคน

เดินทางอีก 121 แห่ง ในอาณาเขตการปกครองของพระองค์โดยมีระยะห่างประมาณทุกๆ 30 กิโลเมตร รายรอบเมืองพระนคร

ในการสร้างปราสาทของกษัตริย์ขอมโบราณไม่ได้มีเป้าหมายไว้เป็นพระราชวังหรือที่ประทับแต่อย่างใด เพราะพระราชวังของพระมหากษัตริย์จะสร้างด้วยไม้ซึ่งยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่พระที่นั่งวิมานเมฆในเมืองนครธม แต่การสร้างปราสาทและบารายนั้นมาจากคติความเชื่อคล้ายกับเป็นข้อปฏิบัติที่พึงกระทำของกษัตริย์ขณะขึ้นครองราชย์ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ

- 1) สร้างเพื่อถวายส่วนบุญอุทิศให้กับบุพการี
- 2) สร้างเพื่อถวายแด่เทพเจ้าที่ตนนับถือสูงสุดเพื่อเป็นตัวแทนให้กับราชวงศ์ของตนเอง
- 3) สร้างสระน้ำหรือบารายเพื่อไว้ใช้ตลอดทั้งปีเปรียบเหมือนมหาสมุทรทั้ง 7 ที่ล้อมรอบเขาพระ

สุเมรุ

ด้วยเหตุนี้ทั่วประเทศกัมพูชาจึงมีปราสาทจำนวนมากมายถึง 1,060 ปราสาท และมีบารายหรืออ่างเก็บน้ำอีกมากมาย พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ที่ทรงสร้างปราสาทไว้มากที่สุด โดยสร้างอุทิศให้กับบิดาแห่งหนึ่งมารดาอีกแห่งหนึ่ง ให้กับลูกๆ และเทพเจ้าที่ทรงนับถือ ตัวอย่างเช่น ปราสาทตาพรหมที่ทรงสร้างขึ้นตามความเชื่อในพุทธศาสนา เพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับบุพการี มีรูปแบบศิลปะการก่อสร้างเป็นแบบบายนสมัยที่ 2 ปราสาทตาพรหมเดิมชื่อปราสาทราชวิหาร มีสถานะเป็นวัดหลวงในพุทธศาสนา จุดเด่นที่สำคัญของปราสาทตาพรหมคือซุ้มประตูหรือโคปุระชั้นนอกซึ่งเป็นภาพของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรประจำทั้ง 4 ทิศ สิ่งที่น่าอัศจรรย์อีกอย่างนอกเหนือจากความยิ่งใหญ่ของตัวปราสาทก็คือต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ขึ้นอยู่มากมายตามธรรมชาติ รากของต้นไม้บางต้นห่มคลุมโอบรัดตัวปราสาทเอาไว้อย่างแน่นหนา แต่ปราสาทบางหลังก็ถึงกับพังลงมาเพราะถูกรากไม้ใหญ่ขอนไซ้ ต้นไม้ใหญ่เหล่านั้นได้แก่ ต้นสะป่ง ต้นยาง ฯลฯ

นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นหลักฐานร่องรอยการทำลายดัดแปลงและความเสียหายที่ปรากฏบนภาพจำหลักตามผนังซุ้มประตูและหน้าบันของปราสาทตาพรหมที่มีการปรับปรุงแก้ไขบางส่วนก็พบทำลายไปในยุคหลังๆ ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และเทพเจ้าที่ตนนับถือของกษัตริย์ในสมัยต่อมา เช่น การทำลายภาพพระพุทธรูปแกะสลักทิ้งไปและเอาศิวลึงค์มาใส่ไว้แทน

ชาวกัมพูชามีความเชื่อว่าการมาอธิษฐานขอพรด้วยการทูลบอกตัวเองที่ปราสาทตาพรหมเสมือนกับเรามาแสดงเคารพที่มาจากใจ เสียงทูลบอกที่ดังออกไปจะกระทบกับผนังของปราสาทและสะท้อนกลับมาให้เราได้ยินนั่นหมายความว่า การขอพรจะประสบความสำเร็จและสมหวัง

ขณะเดินผ่านประตูชัยเข้าสู่ตัวเมืองพระนคร เราได้ความรู้เพิ่มเติมจากการเดินทางข้ามผ่านสะพานโบราณที่สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า ในสมัยของพระองค์ได้มีการตัดเส้นทางสายราชมรรคา (วรมันวิถี) หลายเส้นทาง หนึ่งในนั้นคือเส้นทางราชมรรคาสายเหนือซึ่งตัดตรงมายังปราสาทพิมายหรือวิมาะปุระ จังหวัดนครราชสีมาของไทยมีระยะทางประมาณ 249 กิโลเมตร ผ่านกลุ่มปราสาท

ตาเมื่อน ปราสาทพนมรุ้ง ส่วนเส้นทางราชมรรคาสายตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นมุ่งตรงไปยังปราสาทวัดภูหรือเมืองเศรษฐปุระ ในแขวงจำปาสัก ของสปป.ลาว ระยะทางประมาณ 220 กิโลเมตร เป็นต้น ตัวเมืองพระนครที่เรากล่าวถึงคือเมืองหลวงของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เชื่อถือกันว่าเป็นเมืองแห่งความมั่งคั่งล้นเกินได้จากตัวเลขที่ซ่อนไว้ด้วยปริศนาให้ขบคิด เช่น ภาพการกวตเษียรสมุทรตรงซุ้มประตูทางเข้าที่เรียกว่าประตูชัย ผู้กวตเษียรสมุทรมีสองฝ่ายคือฝ่ายเทวดากับฝ่ายยักษ์ มีกันฝ่ายละ 54 คน เลข 5 บวก 4 เป็น 9 ถือว่าเป็นเลขมงคล พื้นที่ในกำแพงเมืองพระนครมีพื้นที่ทั้งหมด 9 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีน้ำล้อมรอบทุกทิศ ประตูทางเข้ามีทั้งหมด 5 ประตู ทุกซุ้มประตูมีพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 หน้า และยอดของปราสาทบายนมีทั้งหมด 49 ยอด นอกจากนี้ในเขตกำแพงเมืองพระนครยังมีปราสาทอีกมากมายหลายหลังเช่น ปราสาทบาปวน (สร้างในสมัยพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ 2) ปราสาทวิมานเมฆหรือปราสาทวิมานอากาศ ตำหนักหรือสถานที่ประทับของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปราสาทนางสิบสอง (คติความเชื่อเรื่อง 12 ราศี) และสนามช้าง

ตามประวัติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างปราสาทบายนขึ้นในราวปลายศตวรรษที่ 12 จนถึงปลายศตวรรษที่ 13 โดยสร้างอยู่ในศูนย์กลางของเมืองนครธม เดิมมีชื่อว่าปราสาทชัยคีรี แต่คำว่า “บายน” สันนิษฐานว่ามาจากภาษาฝรั่งเศสว่า บายันตรี แปลว่าต้นไทร เพราะชาวฝรั่งเศสที่ค้นพบครั้งแรกเห็นมีต้นไทรปกคลุมเต็มไปหมดจึงเรียกชื่อนี้ต่อกันมา ศิลปะการก่อสร้างปราสาทบายนเป็นแบบบายนสมัยที่ 1, 2 และ 3 รวมกัน ปรากฏปราสาทแต่ละยอดจำหลักเป็นใบหน้าของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหันหน้าไปทุกสารทิศคล้ายกับเป็นการเฝ้ามองพลกนิกรของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ภาพแกะสลักที่ผนังกำแพงปราสาทบายนเป็นภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสมัยนั้น เช่น การแข่งเรือลอยกระทง การยกทัพเพื่อทำสงครามกับพวกจามที่โดนเลสาบ แต่สิ่งหนึ่งที่สร้างความประทับใจให้กับผู้มาเยือนปราสาทบายนก็คือ การได้มาเห็นภาพแกะสลักรอยยิ้มแบบบายนบนใบหน้าของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ยิ้มยิ้มอยู่ในหน้าโดยไม่เห็นฟัน เป็นรอยยิ้มแห่งความเมตตา ซึ่งเป็นที่มาของระบำอัปสราในแบบฉบับของกัมพูชาที่นางรำจะแทรกยิ้มอยู่ในหน้าโดยไม่เผยให้เห็นไรฟัน

จากความยิ่งใหญ่ของเมืองพระนครเรามุ่งหน้าสู่ปราสาทนครวัดอันยิ่งใหญ่ซึ่งอยู่ห่างออกมาไม่ไกลมากนัก ปราสาทนครวัดเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ด้วยศิลปะแบบนครวัดในช่วงต้นศตวรรษที่ 12 ประมาณปี ค.ศ. 1113-1150 ใช้เวลาในการสร้างประมาณ 40 ปี ความยิ่งใหญ่อลังการของปราสาทนครวัดมีให้เห็นรอบด้านนับจากบริบทภายนอกที่สร้างเป็นบารายขนาดใหญ่เป็นกำแพงน้ำล้อมรอบมีความยาว 1,700 เมตร เปรียบได้มหาสมุทรทั้งเจ็ดที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ มีสะพานหินความยาว 200 เมตร เพื่อเข้าไปยังซุ้มประตูชั้นแรก เรียกกันว่าสะพานนาคราชหรือสะพานสายรุ้งเชื่อมระหว่างนรกและสวรรค์ ปราสาทนครวัดมีสะพานถึงสามชั้น มีประตูทางเข้า 5 ทาง ประตูกลางสำหรับพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ประตูด้านซ้ายสำหรับพระบรม

วงศานวงศ์ ประตูด้านขวามีไว้สำหรับพราหมณ์ราชครู ส่วนประตูซ้ายสุดและขวาสุดให้ข้าราชการบริพารแลประชาชนทั่วไปได้เข้าเฝ้าในช่วงที่มีพระราชพิธีเท่านั้น

ภาพจำหลักกรายรอบปราสาทและบริเวณหน้าบันเหนือซุ้มประตูปราสาทนครวัดเป็นเรื่องราวรามเกียรติ์ฉากการสู้รบในกรุงลงกา ภาพของนรก สวรรค์ และภาพการกวณเกษียรสมุทร ภาพแกะสลักที่นครวัดได้รับการยอมรับว่าเป็นภาพที่ละเอียดประณีตเพราะแกะสลักโดยช่างที่มีฝีมือสูงส่ง ปราสาทนครวัดมีบรรณาลัย (ห้องสมุด) มากถึง 6 หลัง ส่วนหลังคาของตัวปราสาทเป็นแบบระเบียงคตหรือวิหารคตมี

ภาพจำหลักเรื่องรามเกียรติ์
ฉากการสู้รบในกรุงลงกา

ลักษณะคล้ายกับเกล็ดงูหรือพญานาค ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในนิทานพื้นบ้านของชาวกัมพูชาที่ว่า ชาวกัมพูชานั้นเป็นลูกหลานของพญานาคหรือนางนาคที่ชื่อนางกระทิง เมื่อนางขึ้นมาอยู่บนบกได้แต่งงานกับพราหมณ์ราชครูคนหนึ่ง และมีลูกมีหลานเป็นชาวกัมพูชา แต่นางกระทิงไม่มีบ้านอยู่อาศัย พญานาคในท้องทะเลและมหาสมุทรจึงช่วยกันขุดตัวเป็นรูประเบียงคตเป็นหลังคากันฝนกันแดดให้กับนาง

ปราสาทสุดท้ายที่เราได้ไปเยือนก่อนเดินทางกลับคือ ปราสาทบันทายศรี ซึ่งอยู่ห่างออกมาจากเมืองพระนครประมาณ 40 กิโลเมตร (บันทายหมายถึง ป้อม ส่วน ศรี หมายถึง สตรี) เป็นการเปรียบเทียบความงดงามของภาพแกะสลักและศิลปะการก่อสร้างปราสาทกับความงามของสตรี ปราสาท

หลังนี้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 และเจ้าชัยวรมันที่ 5 ซึ่งเป็นพ่อกับลูก ปราสาทหลังนี้ถือเป็นต้นแบบของศิลปะแบบบันทายศรี สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้า 3 องค์ หรือ “ตรีมูรติ” คือ พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม ตัวปราสาทด้านในที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าทั้ง 3 องค์ ปราสาทองค์กลางสร้างไว้สำหรับบูชาพระศิวะ ปราสาทด้านซ้ายเป็นปราสาทพระนารายณ์ ส่วนปราสาทด้านขวาเป็นของพระพรหม คนไทยให้สมญาปราสาทแห่งนี้ว่า “รัตนชาติของปราสาทขอม” เนื่องจากตัวปราสาททำจากหินทรายสีชมพูฝีมือการแกะสลักมีลวดลายอ่อนช้อยสวยงามและมีความคมชัดลึก ทางเดินเข้าตัวปราสาทมีเสานางเรียงหรือเทียนสองทางไปสู่สวรรค์อยู่ทั้งสองข้างทางเช่นเดียวกับปราสาทพนมรุ้งหรือปราสาทพระวิหาร เพราะความงดงามของลวดลายการแกะสลักที่ปราสาทบันทายศรีจึงมีการลอกเลียนแบบไปสร้างเป็นซุ้มประตูทางเข้าโรงแรมหรือบ้านเรือนของผู้มีฐานะดีทั้งหลายในกัมพูชาตามความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคล

บนระหว่างการเดินทางกลับตามเส้นทางเดิม หลายคนเผลอหลับไปเพราะความเมื่อยล้าจากการเดินทางและป็นปายขึ้นลงชมปราสาท แต่สำหรับผู้คนที่สนใจยังมีปราสาทอีกมากมายในเมืองเสียมเรียบที่เราไม่ได้แวะเข้าไปเยี่ยมชม ที่ไปเห็นมาก็คล้ายกับฉาบฉวยยิ่ง การศึกษาข้อมูลมาก่อนล่วงหน้าและควรใช้เวลาเป็นสัปดาห์จึงจะเพียงพอสำหรับผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา บรรณณานุกรมหลบนานั่งประกบกับไกด์ คง สุขสันต์ ชักถามข้อสงสัยที่ยังค้างคาใจจึงได้ความรู้ขั้นเทพเป็นการแถมท้าย เพราะเรารุกันเรื่องเทพและยักษ์

การกวนเกษียรสมุทร ทำเพื่ออะไรและทำไมต้องกวนเกษียรสมุทร?

ข้อสงสัยที่ใครหลายคนอาจเก็บงำอยู่ในใจตั้งแต่ได้พบเห็นเทวดากับยักษ์ยืนชกกระเเย่กันอยู่บริเวณทางเข้าหน้าซุ้มประตูเมืองพระนคร ซึ่งได้รับความกรุณาแกลงให้ฟังว่า

การกวนเกษียรสมุทรมีเป้าหมายเพื่อเอาน้ำอามฤตมาดื่มเพื่อชีวิตที่เป็นอมตะ เป็นการกวนมหาสมุทรน้ำนม มีที่มาจากยักษ์ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของฝ่ายอธรรมเป็นพวกที่ชอบสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนโดยทั่วไป ชอบฆ่าฟันชอบแย่งชิงของรักคนอื่น เมื่อเทวดาตัวแทนของฝ่ายธรรมะได้รับเรื่องร้องเรียนจึงไปปรึกษากับเทพตรีมูรติทั้ง 3 องค์ว่าควรทำอย่างไร พระนารายณ์ก็เลยเสนอทางออกว่าให้มีการกวนเกษียรสมุทรที่ทะเลน้ำนม (เป็นการยกย่องพระนารายณ์) ฝ่ายเทวดาก็ตอบตกลงและไปประสานกับฝ่ายยักษ์คุยกันว่า หากน้ำอามฤตออกฝ่ายไหนฝ่ายนั้นก็เอาไป ยักษ์ก็ตอบตกลง อุบัติการณ์ในการกวนเกษียรสมุทรใช้เชือกก็คือตัวของพญานาคที่ชื่อว่า “วาลูกิ” แขนในการกวนคือภูเขา “มณฑระ” เป็นภูเขากลางทะเลน้ำนม โดยตกลงกันว่าฝ่ายยักษ์จะอยู่ที่ส่วนหัวของพญานาค ฝ่ายเทวดาจะอยู่ที่ส่วนหางและกิสลับกันบ้าง จนเวลาผ่านไปเป็น 1,000 ปีทำอยู่อย่างนี้จนภูเขามณฑระเกือบจะทะลุแกนโลกอยู่แล้ว พระนารายณ์เห็นว่าถ้าเป็นอย่างนี้คงต้องตายกันหมดแน่ พระนารายณ์ก็เลยอวดารมาเป็นเต้าเอากระดองมารองรับภูเขามณฑระไว้ไม่ให้ทะลุแกนโลก จากนั้นก็กวนกันต่อจนกระทั่งตัวพญานาควาลูกิตัวร้อนมากเพราะดึงยื้อกันไปมา พญานาควาลูกิจึงคายพิษออกมาไฟก็ลุกลามเผาไหม้ทะเลน้ำนม พระศิวะจำต้องออกมาแก้ปัญหาด้วยการเสวยพิษของพญานาคไปจนหมดจนพระศอ (คอ) ของพระศิวะถูกไฟเผาไหม้ไปจนหมด พระศิวะก็เลยได้รับสมญานามอีกนามหนึ่งว่า “นิลกันท์” การกวนเกษียรสมุทรคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งมีสิ่งที่ได้ออกมาตามลำดับ ดังนี้

1) “ช้างเอราวัณ” หรือช้างสามเศียร พระอินทร์เห็นเข้าก็ชอบใจจึงไปขอกับพระนารายณ์ พระนารายณ์ก็ยกให้ ช้างเอราวัณเลยกลายเป็นพาหนะของพระอินทร์นับแต่นั้นมา

2) “ดอกปาริชาติ” พระพรหมเห็นเข้าก็ชอบใจจึงไปขอกับพระนารายณ์เอาไปปลูก

3) “ม้าพาละหะ” ม้านี้วิ่งเร็วมากไม่มีใครจับได้จนวิ่งหลุดออกไปนอกจักรวาล (เป็นตำนานในพุทธมหายาน)

4) “พระแม่ลักษมี” เป็นสตรีที่มีความงามมาก พระศิวะจึงได้ทูลขอให้กับพระนารายณ์แต่พระนางต้องทำพิธีล้างบาปก่อนและจึงสามารถแต่งงานได้

5) “นางอัปสร” ซึ่งออกมาเป็นหมื่นๆ องค์พร้อมกับน้ำอำมฤต

แต่น้ำอำมฤตออกมาทางด้านฝ่ายยักษ์ พระนารายณ์เห็นดังนั้นก็เลยออกอุบายให้นางอัปสราที่มีความสวยงามไปยั่วยวนทำให้ยักษ์หลงใหลและเอาน้ำอำมฤตมาให้ฝ่ายเทวดาแทน แต่เทวดาแทนที่จะรีบกินกลับนำมาอวดโชว์กันอยู่ มียักษ์ตนหนึ่งที่อยู่นอกจักรวาลชื่อ ราชู มาแอบคว่าไปกินเข้าไปแต่ยังไม่ทันหมด พระจันทร์กับพระอาทิตย์มาเห็นเข้าก็เลยไปฟ้องพระนารายณ์ พระนารายณ์ก็เลยขว้างจักรตัดยักษ์ราชูขาดสองท่อน ท่อนล่างหลุดหายไปนในจักรวาล ส่วนท่อนบนกลายเป็นอมตะเพราะดื่มน้ำอำมฤตเข้าไปแล้ว เพราะเหตุนี้เองทำให้ราชูเกลียดพระจันทร์กับพระอาทิตย์มากโทษฐานที่ชี้ฟ้อง เจตตอนไหนเป็นต้องกินตอนนั้นก็เลยมีปรากฏการณ์ราชูอมจันทร์ (จันทร์อุปราคา) ราชูอมอาทิตย์ (สุริยุปราคา) เมื่อเทวดาได้ดื่มน้ำอำมฤตจากนั้นมาเทวดาก็เป็นอมตะและนำน้ำอำมฤตที่เหลือได้นำไปฝากไว้กับพระพรหม...!

“โปรดติดตามตอนต่อไป...”

สุขสันต์ทั้งที่ยายเอาไข่เมื่อรถแล่นเข้ามาใกล้ชายแดน ผมมองไปด้านหน้ารถเห็นเทือกเขาไม้คานปรากฏเป็นเงารำไรๆ แต่ไกล บอกว่าจะเล่าให้ฟังต่อในครั้งหน้าที่เรามาเยือนเสียมเรียบ

เอกสารอ้างอิง

เจริญ ไวรวัจนกุล. (2549). จากอารยธรรมสุเมเรียนลุ่มน้ำไทกรีสสู่อารยธรรมลุ่มน้ำโขง. สุรินทร์ :

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ปณฺเฑมหานุกูลเรื่อง คัชมา. (2551). กลุ่มปราสาทตาเมือน : มรดกอารยธรรมดองแหรก เล่มที่ 1.

สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Etienne Aymonier. (2541). บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440. (แปลจาก Voyage

Dans Le Laos : Tome Deuxieme 1897 โดย ทองสมุทรร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์).

เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

ประกาศเกียรติคุณ “ช่างทองคำ” ปลั่งศรี มูลศาสตร์
บุคคลดีเด่น ประเภทภูมิปัญญาชาวบ้าน
เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย

ประกาศเกียรติคุณ “ช่างทองคำ”

ปลั่งศรี มุลศาสตร์ บุคคลดีเด่น ประเภทภูมิปัญญาชาวบ้าน

เกษราภรณ์ สุพรรณฝาย

นางปลั่งศรี มุลศาสตร์ เกิดเมื่อวันที่ 25 เดือนมิถุนายน พุทธศักราช 2473 มีภูมิลำเนาเดิม อยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันอยู่ บ้านเลขที่ 11 ถนนมุลศาสตร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์ สมรสกับ นายเสนอ มุลศาสตร์ มีบุตร-ธิดา 2 คน คือ นางพิชญา ประทานนท์ และนายศัลย์ มุลศาสตร์

ประวัติการศึกษา

ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-4	โรงเรียนมิชชั่น จังหวัดอุบลราชธานี
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-4	โรงเรียนสตรีสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5	โรงเรียนประจำจังหวัดพระตะบอง คือ จังหวัดพิบูลย์สงคราม
พ.ศ.2487	จบชั้นประโยคมัธยมศึกษา (ม. 6) โรงเรียนสตรีสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.2490	จบชั้นประโยคครูประถม (ป.ป.) โรงเรียนสตรีเพชรบุรีวิทยา ลงกรณ์ (แผนฝึกหัดครู) กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2492	จบชั้นประโยคครูมัธยม (ป.ม.) โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทน์เกษม (หลังกระทรวงศึกษาธิการ) กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2499	จบปริญญาตรี การศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร กรุงเทพมหานคร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2493	ดำรงตำแหน่งครูตรี โรงเรียนสตรีฝึกหัดครู จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ.2497	ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยครูใหญ่ โรงเรียนสตรีฝึกหัดครู จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ.2500	ดำรงตำแหน่งครูโท วิทยาลัยครูอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ.2503-2533	ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติราชการในตำแหน่ง ผู้ตรวจราชการกรมสามัญศึกษา ประจำเขตการศึกษา 11
พ.ศ.2505	ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนสุรวิทยาคาร จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.2508	ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.2519	ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.2533	ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการระดับ 9 โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์ (เกษียณอายุราชการ พ.ศ.2533)

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน

- ข้าราชการบำนาญ
- ประธานมูลนิธิปลั่งศรี มูลศาสตร์ ศิษย์และญาติมิตร
- ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผลงานที่สร้างชื่อเสียง

เมื่อปีพุทธศักราช 2516-2518 ที่โรงเรียนสิรินธร โรงเรียนประจำจังหวัดสุรินทร์ ขาดแคลนครูภาษาไทย สอนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ครูแต่ละคนมีภาระงานสอนมาก ซึ่งขณะนั้น นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ ได้มาช่วยสอนวิชาการประพันธ์วรรณคดี (สามัคคีประเภทคำฉันท์) และประวัตินวนคดีให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ขณะเดียวกันนั้นกรมวิชาการได้แจ้งผลการสอบของนักเรียน ม.ศ.5 ดังนี้

พ.ศ. 2516	ผู้เข้าสอบ 100 คน นักเรียน ร.ร.สิรินธร ชนะ 70 กว่าคน
พ.ศ. 2517	ผู้เข้าสอบ 100 คน นักเรียน ร.ร.สิรินธร ชนะ 80 คน
พ.ศ. 2518	ผู้เข้าสอบ 100 คน นักเรียน ร.ร.สิรินธร ชนะ 92 คน

ความสำเร็จนี้เป็นผลมาจากการสอนของท่าน ทำให้นักเรียนมีความสุข สนุกในการเรียนและมีผลการเรียนการสอนอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ผู้ที่เคยเรียนด้วยในช่วงนั้นยังพูดถึงกันอยู่จนทุกวันนี้

นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ มีผลงานการแต่งคำประพันธ์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น คำอวยพรปีใหม่ ซึ่งประพันธ์เองทุกปี และส่งให้ผู้ที่เคารพนับถือ ปีละประมาณ 400 ราย จัดทำหนังสือเล่มเล็กเพื่อส่งเสริมการอ่านต่อเนื่องทุกปี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2542-2552 นอกจากนี้ท่านยังแต่งบทเพลงที่จูงใจให้คนทำความดี เช่น “เพลงทุกทางเพื่อสิรินธร” เป็นเพลงที่ศิษย์เก่าศิษย์ปัจจุบันของโรงเรียนสิรินธรยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน “เพลงมาร์ชสิรินธร” เป็นเพลงปลุกใจให้รักปรารถนากระทำในสิ่งที่ดี แต่งให้เป็นเพลงประจำโรงเรียนสิรินธร “เพลงธารน้ำใจ” ได้ร้องในฐานะนักร้องกิตติมศักดิ์ ในงานคอนเสิร์ต “มหาดไทยเฉลิมพระเกียรติ ร.9” เมื่อวันที่ 13 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2530 ทำให้ได้รับเงินบริจาคให้แก่คณะกรรมการจัดงานเป็นจำนวนกว่า 50,000 บาท เนื่องจากเป็นบทเพลงที่มีคำร้องที่กินใจมีทำนองที่ไพเราะ จังหวัดสุรินทร์จึงขอเพลงนี้เพื่อใช้ประกอบการสร้างสุขและรอยยิ้ม ในโครงการสร้างบ้านธารน้ำใจให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้

นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ เป็นผู้นำฐานความรู้ทางวัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนาธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถนำความรู้และประสบการณ์มาพัฒนาสร้างสรรค์ สร้างคุณประโยชน์แก่เยาวชนจนเป็นที่ยอมรับ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคม ท่านได้ดำรงตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ อุทิศตนเพื่องานและสังคม ก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยผลงานอันทรงคุณค่า ส่งผลให้ท่านได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติปุษนียบุคคลด้านภาษาไทยเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปี 2553 จากคุณงามความดีของนางปลั่งศรี มูลศาสตร์ สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จึงเห็นสมควรให้ นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ ได้รับรางวัล “ช้างทองคำ” ประจำปี 2553 เพื่อเชิดชูเกียรติบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมต่อไป.

ปกิณกะ

เส้นทางเมืองสุรินทร์

สุทัศน์ กองทรัพย์

กระต่ายเจ้าเล่ห์

อารีย์ ทองแก้ว

พิพิธภัณฑ์ผ้า (TEXTILE MUSEUM)

ธนพร เวทย์ศิริยานันท์

แก่งอ้อมปูนา (ระแวกตาม)

วาสนา แก้วหล้า

ประวัติท้องถิ่น/ชื่อบ้านนามเมือง

สุทัศน์ กองทรัพย์

เส้นทางเมืองสุรินทร์

เส้นทางมิได้เกิดขึ้นเองหากแต่เส้นทางมีเส้นทางโดยการถากถางของผู้คน จนกระทั่งเรียกว่าการคมนาคม เส้นทางในเมืองสุรินทร์ ศึกษาเฉพาะเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์

เส้นทางมิได้มองเพียงเส้นทางเดินของกลุ่มคนหรือสิ่งอื่นๆ ยังบ่งบอกถึงความหมาย ความสำคัญในตัวตนเป็นตัวเชื่อมการไปมาหาสู่กัน โดยมีจุดกำเนิดหรือเริ่มต้นสิ้นสุดในตัวของมันเอง หรือมีอาจบอกจุดกำเนิด จุดสุดท้ายเพราะเส้นทางย่อมบรรจบกันหรืออาจขาดสะบั้นลงที่เรารู้จักกันคือ ถนนต้น ซอยต้น การเกิดเส้นทางย่อมเกิดจากบริเวณการตั้งเมืองคือ ตัวสร้างทางหรือต่อมาเส้นทางสร้าง เมืองให้ยิ่งใหญ่ สร้างประวัติศาสตร์เรื่องราวบนเส้นทางหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บนท้องถนนที่เรารู้จัก กันในนาม ประชาธิปไตยบนท้องถนน เส้นทางรับรู้และเคลื่อนไหวของเหตุการณ์อย่างมีรู้จบและมีเมือง ให้รู้จักให้ระลึก ให้หวล ก้าวไผ่หาสร้างตำนาน สร้างสะพานเชื่อมโยง แล้วแต่ใครจะสร้าง “เส้นทางคงเป็น เส้นทาง” เช่น เมืองสุรินทร์ในช่วงปีพ.ศ.2533 มีเส้นทางและซอยที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ถนนหลักเมือง

เริ่มตั้งแต่ถนนสุรินทร์ - ลำชี ถึง ถนนสุรินทร์ - สังขะ เสมือนเป็นถนนสายหลักที่ตัดออกมาจาก ศูนย์กลางการตั้งเมืองคือ หลักเมืองสุรินทร์ หลักเมืองเชื่อว่าเกิดจากการตั้งเมืองเปรียบเสมือนหัวใจของ เมือง บรรลุความรู้เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ตามพิธีกรรมความเชื่อ รับรู้การเป็นบ้านเป็นเมืองช่วงสมัยกรุง รัตนโกสินทร์ ตามประเพณีความเชื่อผีพราหมณ์ เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป สันนิษฐานสร้างพร้อมกับการตั้งเมืองสุรินทร์ เส้นทางได้ตัดผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (คุณพ่อแดง สุทธารักษ์ อายุ 75 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ. 2533) ชุมชนตลอดเส้นทางถนนหลักเมือง มีความเจริญที่ตัด ผ่านที่ตั้งของสถานที่ราชการที่สำคัญ เช่น ศาลากลางจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด สถานีตำรวจ วัดศาลาลอยอารามหลวง วัดจำปา โรงเรียนสุรวิทยาคาร วิทยาลัยเทคนิคและโรงพยาบาลสุรินทร์ ความคับคั่งของการจราจรโดยเฉพาะชั่วโมงเร่งด่วนเพราะมีการจัดให้สถานศึกษาเข้ามาอยู่ในละแวก เดียวกันและเป็นถนนที่เสมือนเป็นเส้นตรง ลากจากทิศตะวันออกลาดต่ำไปทางทิศตะวันตกทางลำชี มีความยาวขนานคู่กับเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ - สุรินทร์

ถนนโคกบัวราย

เริ่มตั้งแต่ต้นถนนสุรินทร์ – ลำชี เป็นถนนต่อจากถนนหลักเมืองตัดไปทางทิศเหนือถึงถนนศรีบัวราย ถนนโคกบัวรายเป็นชื่อที่เรียกตามสถานที่ตั้งชุมชนบ้านเรือน เพราะคำว่าโคกคือ เนินและประกอปกกับพื้นที่ มีหนองน้ำที่มีบัวสวยงาม (นางโนม เข้มทอง อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ถนนศรีบัวราย

เริ่มตั้งแต่ถนนกรุงศรีในถึงถนนโคกบัวราย เส้นทางตัดผ่านของน้ำที่มีบัวสวยงาม สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ.2496 (นางโนม เข้มทอง อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ถนนกรุงศรีใน

เริ่มตั้งแต่สายนอกเมืองเชื่อมถนนกรุงศรีในเป็นถนนซึ่งถือว่าเป็นสายหลักทางเศรษฐกิจเมืองสุรินทร์ในการเริ่มก่อสร้างเมืองสุรินทร์ (นายวัชร รัตดาหอม อายุ 72 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ถนนโพธิ์ร้าง

เริ่มตั้งแต่ถนนเทศบาล 3 ถึงคลองส่งน้ำชลประทานจดกำแพงเมือง ชื่อถนนมาจากมีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ต่อมาบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้นำเอาศาลเจ้าไปตั้งไว้รอบ ๆ ต้นโพธิ์ ทำให้คนเกิดความกลัวไม่กล้าสัญจรตอนกลางคืน จนกระทั่งได้ชื่อว่า ถนนโพธิ์ร้าง (นายดำรง อินทมูลจิตร อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2553)

ถนนสุริยราช

เริ่มตั้งแต่ถนนกรุงศรีนอกถึงถนนหลักเมือง ถือว่าเป็นถนนทิศตะวันออกหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ถนนพระอาทิตย์ เริ่มก่อตั้งเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างช่วงเจ้าเมืองมีการมอบที่ดินให้แก่ทางราชการสร้างสถานที่ราชการ ศาลากลาง จนผู้ว่า ปัจจุบันเป็นเสมือนถนนสายเจ้าเมือง มีตระกูลเจ้าเมืองอาศัย เช่น ตระกูลจรัญยานนท์ มูลศาสตร์สาทร เป็นถนนที่สร้างร่วมสมัยเมืองสุรินทร์ เช่น บ้านคุณเฉลา จรัญยานนท์ อันเป็นที่ตั้งเขตบ้านเจ้าเมืองยุคแรกของเมืองสุรินทร์ (นายเป็น จรัญยานนท์ อายุ 75 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ถนนราษฎรวิทยา

เริ่มตั้งแต่ถนนสุริยราชถึงถนนกรุงศรีนอก เป็นเส้นทางที่ราษฎรได้บริจาคที่ดินสร้าง ก่อสร้างประมาณปีพ.ศ.2507 (นายเป็น จรัญยานนท์ อายุ 75 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ถนนไผทวัช

เริ่มตั้งแต่ถนนราษฎรวิทยาถึงถนนกรุงศรีนอก สร้างโดยเทศบาลประมาณปีพ.ศ. 2507 (นายเป็นจรัญยานนท์ อายุ 75 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533) ถนนเมืองสุรินทร์มีการก่อสร้างเรื่อยมาโดยการปรับปรุงตลอดจนการสร้างเพิ่มเติม แต่ยังคงรักษาความหมายคือ การเชื่อมต่อให้การเดินทางจากถนนสู่ตรอก

ตรอกโพธิ์ศรี

เริ่มตั้งแต่ตรอกโพธิ์ร้าง 2 แยกทางขวามือ(ตรอกตัน) เป็นถนนที่มีต้นโพธิ์เกิดมากอันเป็นผลมาจากเมล็ดโพธิ์ได้กระจาย โดยการสร้างต้นโพธิ์และมีการตั้งชื่อตรอกว่า โพธิ์ศรี (นายจันทร์ มานูจัก อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ตรอกโพธิ์เงิน

เริ่มตั้งแต่ตรอกโพธิ์ร้าง 2 แยกทางซ้ายมือ(ตรอกตัน) บริเวณแถบนี้มีต้นโพธิ์เกิดใหม่เป็นจำนวนมาก เริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 (นายจันทร์ มานูจัก อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ตรอกโพธิ์ทอง

เริ่มตั้งแต่ตรอกโพธิ์ร้าง 2 แยกทางซ้ายมือ(ตรอกตัน) บริเวณแถบนี้มีต้นโพธิ์ใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อเรียกให้สอดคล้องกัน เริ่มก่อสร้างประมาณปีพ.ศ. 2527(นายจันทร์ มานูจัก อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533) คำว่าตรอก เมืองสุรินทร์ หมายถึง การสร้างเส้นทางที่ไม่สามารถเดินทางได้ตลอด มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดไปต่อมิได้หรือเรียกว่า ตรอกตัน อย่างไรก็ตามยังมีเส้นทางอีกเส้น คือ ซอย อันเปรียบเสมือนเส้นทางที่มีความหมายมีความสำคัญ ย่อส่วนจากถนน

ซอยโพธิ์กลาง

เริ่มตั้งแต่ถนนหลักเมืองถึงถนนโพธิ์ร้าง มีชื่อเรียกมาจากมีต้นโพธิ์อยู่กลางหมู่บ้าน เริ่มก่อสร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2500 (นายวิชาญ นันวันดี อายุ 62 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533)

ซอยปอยหลวง

เริ่มตั้งแต่ถนนกรุงศรีนอกถึงถนนปอยปริง เป็นซอยที่ทางเทศบาลจัดสร้างขึ้นโดยไม่ใช้งบประมาณ เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2474 (นายวัชร รัตดาหอม อายุ 72 ปี สัมภาษณ์ พ.ศ.2533) เส้นทางเมืองสุรินทร์มีการเรียกชื่อตาม ความสำคัญโดยเริ่มจากเส้นทางหลักเรียกว่า ถนน หากมีความสำคัญลดลงเรียกว่า ซอย ส่วนตรอกคือเส้นทางตันอันสร้างหมายให้ตระหนักถึงคุณค่า ของคำว่า เส้นทาง เส้นทางยังคงเป็นเส้นทางโดยมีผู้คนใช้อยู่หรือถูกทอดทิ้ง มีประวัติความเป็นมาสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้ถิ่นที่อยู่อย่างมีรูปร่าง

นิทานพื้นบ้าน

อารีย์ ทองแก้ว

กระต่ายเจ้าเล่ห์

ยายกับตามีอาชีพทำนา มีหลานชายเล็ก ๆ หนึ่งคน ตาไปทำนาแต่เช้า ยายหุงข้าว ต้มแกง จัดเตรียมเอาไปส่งตาที่ทุ่งนา ระหว่างทางยายเห็นกระต่ายนอนตายอยู่กลางทางเกวียน จึงเอากะต่ายใส่ในกระเชอหวังเอาให้ตาย่างกิน ครั้นถึงทุ่งนายายร้องบอกตาแต่ไกลว่าจับกระต่ายได้ 1 ตัว ว่าแล้ว ยายก็เอากะเชอที่หิ้วหิ้วมาจัดแจงข้าวปลาให้ตาได้กินข้าว กระต่ายกระโดดแผล้ววิ่งหายไป ข้าวปลาที่เอามาให้ตาทิ้งกลัวยสุก ถูกกระต่ายกินหมดเกลี้ยง สองตายายโกรธมาก พากันไล่กระต่าย กระต่ายวิ่งหนีพันแข้งพันขายายจนสองตายายเหนื่อยอ่อน กระต่ายยอมให้จับแต่พูดขอร้องให้ตายายรับเลี้ยงตน สองตายายใจอ่อนจึงนำกระต่ายไปเลี้ยงที่บ้าน

เช้าวันต่อมากระต่ายได้บอกยายว่าให้ยายหุงหาอาหาร ส่วนตนจะออกไปทำนาเอง ให้ตาพักผ่อนอยู่บ้านให้สบาย เมื่อไปถึงทุ่งนากระต่ายก็ตั้งหน้าตั้งตากัดต้นข้าวหมดไปหลายแปลง ตาพักผ่อนอยู่บ้านอยากรู้ว่ากระต่ายทำนาได้เร็วแค่ไหน จึงตามไปดูเห็นต้นข้าวที่ดำไว้ถูกกระต่ายกัดทิ้งเสียหายไปหลายแปลง จึงฉวยไม้จิ้มฟันไล่ตีกระต่าย กระต่ายวิ่งกลับบ้าน เมื่อไปถึงบ้านบอกยายให้รีบตัดข้าวตักแกงมาให้ตนซึ่งเหน็ดเหนื่อยมาจากการดำนานายรีบตัดข้าวตักแกงจัดสำหรับมาให้กระต่ายกิน เสียงตาวิ่งตะโกนโหวกเหวกมาแต่ไกลบอกยายว่าอย่าให้กระต่ายกินข้าว มันกัดต้นข้าวเสียหายหมดแล้ว ยายได้ยินไม่ถนัด ถามกระต่ายว่าตาพูดอะไร กระต่ายบอกตาให้ตักแกงเอาแต่เนื้อ ๆ ให้ตนกิน ยายตักแกงให้จนกระต่ายอิ่มหน้า ตาวิ่งมาถึงพอดีบอกกับยายด้วยความโมโหว่ากระต่ายกัดต้นข้าวเสียหายหมดแล้ว กระต่ายวิ่งหนีไป ตาพาหลานไล่ตีกระต่ายด้วยความแค้น กระต่ายวิ่งไปติดกับดัก ตาจับได้เอาไปมัดใส่โพรงไม้ อุดโพรงไว้ กระต่ายอยู่ในโพรงทำปากจู้จิบให้เด็กน้อยได้ยิน บอกว่ากำลังกินกล้วยสุกจิ้มน้ำตาลหวานอร่อย เด็กน้อยขอกินบ้าง กระต่ายบอกให้เอาที่อุดโพรงออกแล้วเข้ามากินในโพรงเอง เด็กน้อยเปิดโพรงกระต่ายกระโดดหนี เด็กน้อยเข้าไปถูกกระต่ายอุดโพรงไว้แล้วข่มขู่อยู่ ตากลับมาก็จุดไฟเผาโพรงทันที ไฟลุกลไหมโพรงจนหมด กระต่ายออกมาพูดล้อตาวว่า

กำเปาะอู อู กำแปง เจาอัวะ (ตะลุม ตุมตุม สุ่มไฟ)

กำปัวะ เจา แอง (เผาหลานตัวเอง)

กำเปาะอู อู กำแปง เจาอัวะ (สุ่มไฟเผาหลานตัวเอง)

กำปัวะ เจา แอง (เผาหลานตัวเอง)

ตาได้ฟัง เรียกหลานไม่พบ ก็รู้ว่าตนเผาหลานตัวเองตาย กลับมาบอกยายด้วยความเศร้าโศก

ผ้าพื้นเมือง

ธนพร เวทย์ศิริยานันท์

พิพิธภัณฑ์ผ้า (TEXTILE MUSEUM)

เมืองสุรินทร์ถิ่นศิลปศาสตร์
 เขมร ลาว ญายกุ่มชาติพันธุ์
 ต่างกลุ่มต่างมีวิถีเด่น
 “ไปไหน ” เขมรบอกว่า “ ไตนา ”
 คำว่า “ จา ” ภาษาญาย หมายถึง “ กิน ”
 “ เนียงสร้อยบองเต ” แม่เนื้อเย็น
 วัฒนธรรมสามเผ่ากลุ่มชนชาติ
 เอื้ออาทร อ่อนน้อม รู้เหมาะควรว
 อัตลักษณ์ความเป็นตัวของตัวเอง
 เลี้ยงไหม ปลูกหม่อนแต่ยังเยาว์
 “ ผ้าโฮล ” เห็นที่ไหนใครก็รู้
 แดงขำ ดำ เหลือง แต่งลวดลาย
 ชาวญายนั้นนิยมผ้าไหมควบ
 ทอเป็นผืนโจงกระเบนของครูบา
 หมูลาวเขาก็เก่งไม่แพ้กัน
 ขิด จก ยกดอก ของบรรพชน
 ราชภัฏสุรินทร์นั้นหมายมุ่ง
 ผ้าแพรรณสัญลักษณ์ของเขตคาม
 สนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับ “ ผ้า ”
 ทั้งเก็บรักษา พร้อมดูแล
 จึงได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์
 มรดกบรรพชนยิ่งทองคำ
 ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์
 จัดแสดงสามส่วนน่าภิรมย์

ประกาศเอกลักษณ์ประจำถิ่น
 เป็นสีสันสืบสานตำนานมา
 แสดงได้ให้เห็นเช่นภาษา
 ลาวเจจจา “ ไปไซ ” ได้ชัดเจน
 เขมรสุรินทร์ “ โสบ ” เฮยก็ไม่เว้น
 “ รักพี่ไหม ” ไซหยอกเล่นเจ้าหน้าवल
 นำประหลาดกลมกลืนกันทุกส่วน
 ทุกสิ่งล้วนบ่งชัดการขัดเกลา
 ทอผ้าเก่งมัดหมี่ทั้งสามเผ่า
 จวบวัยสาว ถึงคราวแม่ แก่รุ่นยาย
 สุรินทร์มือชั้นครู ถิ่นที่หมาย
 ทุกเส้นไหมสอดสลับังามจับตา
 พันไหมรวบสองสีเพิ่มเส้นหนา
 ใช้เป็นผ้าคลุมร่างผู้วายชนม์
 สारพันลวดลายมีมากล้น
 คิดค้น เสริมค่าให้ผ้างาม
 ผดุงศิลปะแห่งสยาม
 ในนามญาย ลาว และ เขมร
 ทุกกระบวนควรค่ามาเผยแพร่
 ไม่เชื่อนแซ่ซนสิ่งควรทำ
 แบ่งปันความรู้อันลึกล้ำ
 วัฒนธรรมทอผ้าน่าชื่นชม
 จัดสรรพื้นที่ไว้เหมาะสม
 เชิญมาชมผ้าไหมให้เต็มตา

ส่วนที่หนึ่งจัดแสดงในหัวข้อ
สมเด็จพระราชินียอดกัลยา
ส่วนที่สอง “ ผ้าพื้นเมืองสุรินทร์ ”
กระบวนการผลิตผ้าระบือระเบง
ตลอดจนชนิดของผ้าไหม
เส้นพุ่ง เส้นยืนไม่กลืนกลาย
ส่วนที่สาม “ ผ้าในวิถีชีวิต ”
นุ่งห่มเหมาะสมโบราณมา
กลุ่มชาติพันธุ์ผูกพันทั้งสามเผ่า
ผลงานผ้าไหมราคาแพง
มีแผนผังจัดแสดงเป็นสัดส่วน
ส่วนต้อนรับผู้มาเยือนเรือนของเรา
ส่วนที่สี่คือส่วนจัดแสดง
มีเครื่องหมายบอกไว้ในสารา
มีพื้นที่จัดแสดงเป็นพิเศษ
เทศกาล ประเพณี ของแผ่นดิน
คลังสิ่งของ ห้องสุขา ส่วนจำเป็น
เมื่อต้องการใช้สอยไม่คอยใคร
วัน เวลา ทำการปกติ
ติดต่อขอชมได้ทุกวัน

ผู้เกิดก่อพลิกฟื้นชีวิตผ้า
ส่งเสริมการใช้ผ้าผลิตเอง
องค์ความรู้ท้องถิ่นชวนพิศเพ่ง
ยอดคนเก่งมัดหมี่ลือลาลาย
ด้วยหัวใจผูกพันทุกเส้นสาย
กำหนดหมายแปลกใหม่ละลานตา
ลิขิตการใช้ประโยชน์ผ้า
ภูมิปัญญา พิธีกรรม งานแสดง
กัญ ลาวและเขมร ไม่แยกแบ่ง
ทอแสงเปล่งประกายเลื่อมแพรวพราว
สำนักงานครบถ้วนตรงทางเข้า
เสียงเพลงเบาเบาลอยลมมา
แบ่งเป็นหมวดหมู่อยู่ตรงหน้า
เป็นเรื่องเกี่ยวกับ” ผ้า “ เมืองสุรินทร์
จัดหมุนเวียนขอบเขตของท้องถิ่น
งานเผยแพร่ต่างถิ่น งานวิจัย
ใช้หลบเร้นบอกให้รู้ว่าอยู่ไหน
แสนสุขใจเหลือล้ำเกินจ้านรวัจ
ดำริ จันทร ถึงศุกรไม่เหิน
พิพิธภัณฑผ้าไหมครองใจชน

อาหารพื้นเมือง

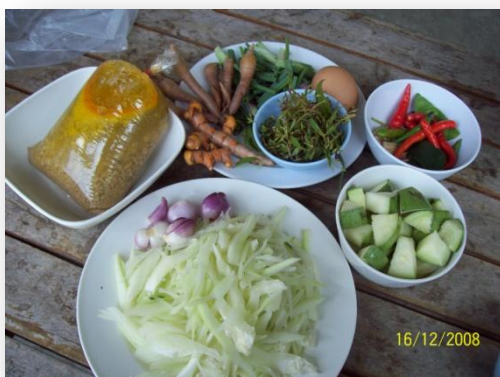
วาสนา แก้วหล้า

แกงอ่อมปูนา (ละแวกะตาม)

แกงอ่อมปูนา เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า ละแวกะตาม หรือแกงปูใส่ผักรวม แต่การแกงปูจะใส่ผัก นิยมใส่มะละกอสับ ใส่ใบอ้อต้ม บางครั้งจะใส่ผักต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้แกงกับน้ำปูได้แก่ สายบัว มะรุ้ม ยอดพริก ใบถั่ว ผักกาดขาว เป็นต้น เป็นแกงพื้นบ้านที่มีรสชาติอร่อย มีความหอมของเครื่องแกง และมีใบอ้อต้ม กลิ่นหอมมีความมันของไขมันปู

เครื่องปรุง (สำหรับ 2 คน)

1. ปูนาสดล้างสะอาด		½	กิโลกรัม
(ตำกรองน้ำได้ 4 ½ ถ้วยตวง)			
2. ตะไคร้	2 ต้นกลาง	40	กรัม
3. หัวหอม	2 หัว	20	กรัม
4. กระเทียม	4 กลีบใหญ่	12	กรัม
5. พริกสด	5 เม็ด	10	กรัม
6. น้ำปลาร้า	2 ช้อนโต๊ะ	22	กรัม
7. บวบหั่นเป็นชิ้น	2 ลูก	300	กรัม
8. เผือกหั่นเป็นชิ้น	1 หัว	150	กรัม
9. มะละกอดิบฝานบางๆ		300	กรัม
10. น้ำปลา	1 ช้อนชา		
11. ผักอ้อต้ม (ผักแขยง)		20	กรัม

วิธีทำ

1. โขลกตะไคร้ หัวหอม กระเทียม พริกสดให้ละเอียด
2. นำน้ำปูที่กรองใส่หม้อต้มให้เดือด ใส่เครื่องปรุงที่เตรียมไว้
3. ใส่เผือก มะละกอ และบวบ ต้มให้สุกปรุงรสด้วยน้ำปลา ปลาร้า แล้วใส่ชี้ออม

การประเมินคุณค่าทางโภชนาการ สำหรับ 1 คน

คุณค่าโภชนาการ	จำนวนหน่วยที่ได้รับ	
พลังงาน	1,108.4	กิโลแคลอรี
โปรตีน	116.6	กรัม
ไขมัน	40.4	กรัม
คาร์โบไฮเดรต	69.4	กรัม
แคลเซียม	1,022.6	มิลลิกรัม
เหล็ก	168.8	มิลลิกรัม
วิตามินเอ	2,692.3	อาร์ ซี
ฟอสฟอรัส	1,947.2	มิลลิกรัม
ใยอาหาร	12.6	มิลลิกรัม
วิตามิน ซี	134.0	มิลลิกรัม
วิตามิน บี 1	0.78	มิลลิกรัม
วิตามิน บี 2	21.0	มิลลิกรัม

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการ หรือบทความจากงานวิจัยเพื่อพิมพ์ในวารสาร “ศิลปวัฒนธรรม”

1. เป็นบทความด้านวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปกรรมสาขาทัศนศิลป์ คีตศิลป์ และนาฏยศิลป์
2. เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ในกรณีเป็นภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง จากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาก่อนส่งบทความมายังกองบรรณาธิการ
3. ต้องระบุชื่อบทความ ชื่อ – นามสกุลจริง ของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
4. ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 ขนาดอักษร Cordia 16 พร้อมทั้งแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดส่งทางไปรษณีย์ ถึงผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000
โทรสาร 044-041587 หรือส่งที่อีเมลล์ artculturesrru@hotmail.com
5. ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. บทความต้องมีสาระสังเขปทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวรวมกันไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4
8. บทความที่ส่งมาเพื่อตีพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องกับอย่างน้อย 2 ท่าน
9. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

การอ้างอิง

การอ้างอิง ใช้วิธีการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา โดยวงเล็บเฉพาะ ชื่อ - สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่อ้างอิง (ผู้แต่ง. ปีพิมพ์ : เลขหน้า) เช่น (Margaret Stutley. 1985 : 36) สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ ให้ดูได้ที่บรรณานุกรมท้ายบทความดังตัวอย่างต่อไปนี้

รูปแบบบรรณานุกรม

ผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อหนังสือ/เอกสาร. สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์.

ผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). “ชื่อบทความในหนังสือ” ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์.

ผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์, เดือน). “ชื่อบทความในวารสาร” ชื่อวารสาร. ปีที่ (ฉบับที่) : หน้าที่พิมพ์.

ตัวอย่างบรรณานุกรม

หนังสือ

สมิทธิ ศิริภัทร และมยุรี วีระประเสริฐ. (2533). **ทับหลัง**. กรุงเทพฯ : โมเดิร์นเพลส.

คงเดช ประพัฒน์ทอง.(2529). “ต้นตอระส่ว่นที่อยู่ในศิลปกรรม” **ขุนคลังวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ข่าว
ทหารอากาศ.

วารสาร

กฤษฎา พิณศรี. (2551, เมษายน – มิถุนายน). “พระกริ่ง” **วารสารเมืองโบราณ**. 34 (2) : 18-20.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

องค์การจ้ดการน้ำเสีย.(2554). “สถานการณ์น้ำ”. [ออนไลน์] .เข้าถึงได้จาก : [http://www.pwa.co.th/
document /watersituation.html](http://www.pwa.co.th/document /watersituation.html) . สืบค้น 5 เมษายน 2554.

ข้อเขียนหรือบทความใดๆที่ตีพิมพ์เผยแพร่ เป็นความคิดเห็นเฉพาะตัวของผู้เขียน
สำนักคิดปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย
และไม่มีข้อผูกพันประการใด